
3 1761 01159611 1

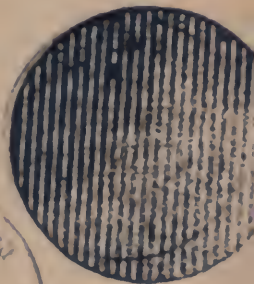
KNĚŽÍ KATOLIČTÍ

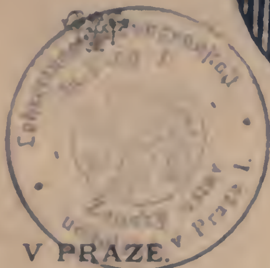
O PÍSEMNICTVÍ NOVOČESKÉ ZASLOUŽILÍ.

(S PODOBIZNAMI.)

SVAZEK I.

Fr. Bačkovský

V PRAZE.
NÁKLADEM KNIHKUPECTVÍ DRA FRANT. BAČKOVSKÉHO.
1890.

Knihtiskárna B. Grunda a V. Svatoně na Král. Vinohradech.

Katecheta Jan Ježek spisem „Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou“ (v Praze 1880.) a redaktor Tomáš Škrdle spisem „Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech“ (v Praze r. 1889.) ukázali přesvědčivě, kterak vzdělavatelé novočeského písemnictví v prvé polovici našeho století byli nejvíce kněží, jsouce ze všech stavů nejhojněji zastoupeni jak mezi odběrateli, podporovateli a rozšiřovateli kterýchkoli knih a časopisů českých tak i mezi spisovateli a účastníce se co nejhorlivěji všech podniků literárních. Náleží pak kněžstvu českému vůbec největší zásluha, že s upřímnou láskou k vlasti obětavě přispělo křísiti a zvelebovati řeč a písemnictví naše, že tutéž lásku šířilo a udržovalo v lidu, pečujíc spolu též o vzdělání jeho měrou příslušnou. Velebné kněze

vidíme mezi prvými buditeli národu svého, mezi pilnými pracovníky na poli literárním, anič badají v jazykovědě, v dějinách českých i všeobecných, vynášejíce na světlo zprávy o české minulosti, aby příkladem otců povzbudili pokleslou mysl potomkův, aby naučili je českou řeč a vlasť znáti a milovati i k zvelebě její pomáhati. Kněz, pocházeje obyčejně z lidu a stýkaje se potom i v úřadě svém s lidem přečasto, vmyslil se nejlépe v duševní život jeho a neodnárodnil se tak snadno jako synek městský, již od maličkosti žvatlání německému přivyklý. A tak stalo se, že v prvé polovici našeho století žádný stav v Čechách neměl tolik pracovníků na národu roli dědičné jako stav duchovní, a to jmenovitě mezi lidem, s nímžto rád, znaje i cítě potřeby a tužby jeho a pokládaje za svatou svoji povinnosť pečovati nejen o blaho jeho duševní, nýbrž i hleděti zlepšiti bydlo jeho vezdejší, dělil se o slasti a strasti života našeho.

Snahy a činy ty jeví se u českého katolického kněžstva dosud. Aby ještě vydatnější ruch v té příčině po vlastech našich zavládl a aby příkladné snahy a činy ony pobádaly a roznécovaly kněžstvo české nynější co nejmocněji i aby nebylo zapomínáno ani v obecenstvě nejširším na to, čím katolické kněžstvo písemnictví českému prospělo, jakož i vůbec aby paměť na všechno kněžstvo katolické o písemnictví novočeské zasloužilé byla osvěžena a co nejvíce rozšířena, za tím účelem sestaven jest spis přítomný. Aby účelu toho bylo dosaženo měrou nejhojnější,

hleděno, aby spis ten byl četbou zajímavou, ba namnoze zábavnou, ducha i mysl každého vzdělance poutající. Vybráno tedy do něho pouze to, co jest všeobecně pozoruhodno a důležito, a vše upraveno tak, aby čtenáře nenudilo a neunavovalo. Zejména přihlíženo zaznamenati rozmanité příhody a příběhy rázu anekdotického i jiné obrázky a události podobné ze života a činnosti těch, o nichžto rozprávěno, protože tím nejsnáze četba jest učiněna zajímavou, a čtenář, osvěživ se četbou tou, čte potom rád i jiné části, nenudě se jimi a neunavuje. Z údajů čistě životopisných podány toliko nejnutnější, aby nebylo ve spise to, co jest povahy suchopárné a nezáživné; za to činnost kněží probrána zevrubně a obšírně dle toho, jak u kterého z nich jest pozoruhodna a důležita. Veškera činnost každého kněze probrána z pravidla celkově na jednom místě spisu pohromadě, takže celistvý jeden obrázek o ní jest podán, a jednotliví kněži následují za sebou dílem pořadím časovým dílem i dle oborů, v nichžto stali se zasloužilými nejvíce. A nejsou ve spis pojati pouze ti kněži, kteří byli spisovateli, nýbrž i ti, kdo byli odběrateli, podporovateli a rozšiřovateli literárních podniků českých. Látka spisu čerpána jest z rozličných pramenů tištěných i netištěných více méně slovně, a některé z pramenů těch jsou na svých místech připomenuty.

Obírajícímu se dějinami českého písemnictví vtírá se mimoděk myšlénka, srovnávati přítomnost s minu-

lostí a vybírati si příkladné vzory z minulosti pro přítomnost. A přihlédneme-li z té stránky k snahám a činům českých kněží katolických, znamenáme, že o přemnohých z nich přáti si jest, aby proud k nim nevymizel, nýbrž aby také za dnů našich šířeji a šířeji rozproudil se po národě českém i vkořenil se mohutně v srdce každého úda národa toho. Jako obracíme zraky své k hvězdám, které velikostí a září svou nad jiné vynikají, podobně zírejme také k těm snahám a činům, které stkví se vlasteneckou obětovností, neohrožeností, vytrvalostí, šlechetností a jinými ctnostmi spasnými národu našemu, a rozehřívejme v lesku záře jejich srdce svá!

Hlavním úsilím buditelů novočeského písemnictví nejprve bylo a býti musilo, aby obnovili přerušenou duševní spojitosť mezi dobou novou a starší, aby spojili přítomnosť českou s minulostí a účinkem toho povznesli národ český k bývalé slávě. Úkol pak ten připadl přirozeně měrou největší dějepisectví. I byli první skuteční křisitelé všeho, co českého, většinou dějepisci, jejichžto díla, byť i německá nebo latinská, vštěpovala větší a větší zálibu v národní starobylosť a vzhledem k cizině dokazovala i hájila práva národu svého. A kněží katolických bylo hned na počátku mezi dějepisci nejvíce.

Otcem nového, otcem kritického dějepisu českého stal se koncem XVIII. století piarista **Gelasius Dobner**. Narodil se 30. května r. 1719. v Praze, vstoupil do řádu piaristského a vyučoval v kolejích řádu svého na rozličných místech, posléze v Praze, kde zemřel 24. května r. 1790 Do Prahy dostal se, když r. 1752. jeho přičiněním řád piaristský tam uveden byl, a přišel tam jako prefekt s 6 kněžmi, s nimiž začal vyučovati ve 4 českých a 2 německých třídách v domě v Celetné ulici od hraběte Hartmana k tomu zakoupeném. Když

později školy ty byly přeneseny do nově vystavené kolleje na Novém městě, Dobner byl zvolen za rektora kolleje té a spravoval úřad ten po 15 let (1762—1778) s nej-

Gelasius Dobner mpria.

lepším účinkem a platným prospěchem řádu svého i mládeže studující.

Jsa od svého mládí milovníkem českých dějin, Dobner sbíral materiál jejich a konal studie kritické, chystaje

se vydati vlastenecký slovník dějepisný, zeměpisný a životopisný. Sděliv se o toto své předsevzetí s pražským světícím biskupem Vokouniusem, který byl také veliký milovník dějin českých, byl od něho povzbuzován, aby sepsal kritické dějiny české, i zabral se ještě více nežli dříve do svých studií. Když pak řád piaristský chtěl vydati latinský překlad kroniky Hájkovy, kterýž učinil piarista Victorinus a Sancta cruce, vyzval Dobnera, aby připojil ku překladu tomu své dějepisné poznámky, v kteroužto práci on se uvázal se vší horlivostí. A tu se stalo, že Dobner, pohrouziv se důkladněji do dějin českých, z kořene vyvrátil dosavadní auktoritu „Kroniky" Hájkovy, na které zakládal se po tu dobu všechen dějepis český, ukázav bystrým rozumem svým nepodstatnosť její a Hájkovu nesvědomitosť vzhledem k tomu, že, sepisuje svou „Kroniku", dokládal se listin, jichžto buď ani nebylo nikdy nebo které zcela jiného smyslu byly, nežli jaký jim Hájek podkládal, chtěje dodati víry svým smyšlénkám a nepravdivým báchorkám.

Vedle „Kroniky" Hájkovy, kterou vydal v letech 1764.—1786. o šesti dílech s názvem „Wenceslai Hagek a Liboczan Annales Bohemorum e bohemica editione latine redditi et notis illustrati a P. Victorino a S. Cruce . . . nunc plurimis animadversionibus historicis, chronologicis, criticis nec non diplomatibus . . . variique generis . . . monumentis aucti a Gel. D.", Dobner vydával zároveň i listiny a jiné pomůcky dějepisné, dosud nevytištěné, s názvem „Monumenta historica nusquam antehac edita" (6 dílů v týchže letech) a uveřejňoval rozličné rozpravy kritické o dějinách českých v časopisech i spisy zvláštní latinsky nebo německy psané, zjednávaje

vším tím průchod čisté pravdě dějepisné, takže shodně připomenuli o něm ruský dějepisec August Ludvík Schlözer, že „Dobner byl prvý, kdo v historii české a polské přestal blouzniti (delirare desiit)“, a český Frant. Faustin Procházka, že „Dobner učinil konec všemu lhaní (Dobnerus, acri vir iudicii, falsitate detecta mentiendi finem fecit)“.

Ovšem novotář, byť i hlásal pravdu nejryzejší, naráží vždy na odpor. A tak i Dobner vzbudil proti sobě odpor všech, kdo měli Hájka za vzornou autoritu neomylnou. Popíraje, že by Hájkův Čech, Lech a Mech byli praotcové národa českého, polského a ruského, Dobner popudil v té příčině proti sobě mnoho dějepisců, z nichž ozvali se proti němu zvláště P. Václav Duchovský, P. Athanasius i sám František Pubička jakož i kníže Jablonský, který pokládal se za skutečného potomka Lechova. Vzešly pak z toho dlouholeté, s obojí strany velmi horlivě i také jízlivě vedené hádky literární, v nichžto Dobner svou poněkud podivínskou domněnku, že by Čechové pocházeli od Zechů (Zichů — Zinglů), národu u Černého moře původně usedlého, snažil se doličiti proti Duchovskému spisem „Epistola apologetica adversus luciferum urentem non lucentem, qua gentis Czechicae origo a veteribus Zecchis, Asiae populis et ponti Euxini Maeotydisque accolis vindicatur, seu Appendix et elucidatio prodromi Annal. Hagecianorum“ (r. 1767.), proti Athanasiovi rozpravou „Examen criticum disquisitionis nuper a P. Athanasio in lucem editae“ (r. 1769.) a proti Pubičkovi spisem „Examen alterum, quo expenduntur et profligantur dubia a P. Pubitschka S. J. adversus originem Cechorum obiecta“ (r. 1770.). Všichni tito jmenovaní

obhájcové Hájkovi odpověděli zase na spisy Dobnerovy jednak v pojednáních „Societatis Jablonensis“ jednak rozpravami zvláštními, a to nezřídka důtklivě a nešetrně, čímž Dobner však mýliti se nedal v svém dalším zkoumání dějepisném. Ale jest litovati, že Dobner tolik času zmařil vyvracováním lichých smyšlének Hájkových a že při své důvtipnosti a dějepisné vzdělanosti již ihned dříve nenastoupil na dráhu samostatného zkoumání, jakož to teprve později k velikému prospěchu historie domácí učinil pracemi kritickými, které, jsouce obsaženy v pojednáních Učené společnosti české (za léta 1775—1789), vztahují se k církevnímu i politickému dějepisu, archaeologii, bibliografii, diplomatice, heraldice a filosofii.*)

Po obratě, učiněném Dobnerem, i jiní záhy se zdarem stkvělým pěstovali dějepis český. R. 1769. založena soukromá společnost učená, která r. 1784 povýšena za veřejně uznaný spolek s názvem „Královská česká společnost náuk“. Společnost ta pěstovala vědy mathematické, přírodní a dějepisné se zvláštním zřením k dějepisu českému, a tu v dějepisném odboru té společnosti shlukli se kolem Dobnera mladší dějepisci, mezi nimižto z kněží katolických byl i Josef Dobrovský.

Josef Dobrovský slul vlastně D o u b r a v s k ý a podepisoval se někdy tak i sám ještě za let dvacátých, čehož doklady viz v „Musejníku“ 1870., 326., 328. a 330. Kněz, neuměje česky, jméno jeho do křestné knihy místo „Doubravský“ zapsal „Dobrovský“, při kterémžto

*) Více o Dobnerovi viz ve „Světozoru“ 1867., 226. a 236., v Kalouskových „Dějích kr. čes. společnosti náuk“ i v Riegrově „Slovníku náučném“.

spůsobě psaní později zůstáno.*) Narodil se 17. srpna**) r. 1753. v Děrmotu v Uhrách u Rábu, kdež otec jeho, tehda desátník u dragonů, právě ležel; po rodičích však po-

cházel ze Solnice v Královéhradecku v Čechách, a v Solnici dosud jest rodina Doubravských (byltě r. 1885. tamější

*) Josef Jungmann mínil, že Dobrovský jmenoval se vlastně „Dubrovský", jak patrno z jeho dopisu z r. 1815. (Viz v „Musejníku" 1882., 167.)

**) Tak udávají všechny životopisy dosavadní, ale Dobrovský sám slavil své narozeniny 18. srpna.

Josef Doubravský zvolen za starostu okresního zastupitelstva). Otec jeho, vyslouživ jako strážmistr, usadil se v Horšově Týně, kde Josef za dětského věku svého zcela po německu byl vychován, a teprve později v Německém Brodě přiučil se češtině. Vystudovav gymnasium v Něm. Brodě a v Klatovech, odebral se na vysoké učení bohoslovecké do Prahy a konečně vstoupil do řádu jesuitského v Brně. Když řád byl zrušen, vrátil se do Prahy a stal se učitelem filosofie a mathematiky v domě hraběte Frant. Ant. Nostice, kde Frant. Martin Pelcl měl vrchní dohlídku na vychovávání mladých hrabat. Zde Pelcl obrátil vědychtivost mladšího Dobrovského k studiu českých dějin a písemnictví. Dav pak r. 1786. vysvětiti se na kněžství, stal se r. 1787. vicerektorem a později rektorem semináři v Hradišti u Olomouce, a když tento byl zrušen, byl dán na odpočinek a žil potom ponejvíce jakožto domácí přítel v domech hrabat Nosticů a Černínů dílem v Praze dílem v rozličných venkovských sídlech těchto šlechtických rodin, vydávaje se odtud sám anebo se žákem svým hrabětem Fridrichem Nosticem na rozličné cesty po Evropě za účelem studií dějepisných. Zemřel, vraceje se do Čech, v Brně 6. ledna r. 1829. a pochován jest na hřbitově starobrněnském, kde mu postaven železný obelisk.

V dějepisectví Dobrovský získal si veliké záslaby zejména o dějepisnou kritiku, ku které kritický jeho duch přirozeně jej vedl. Dobrovský byl v Čechách první, kdo kritiku dějepisnou, Dobnerem založenou, zdokonaloval, rozebíraje za příkladem Dobnerovým v učených rozpravách starší části dějin českých. Nejznámější z rozprav těch stala se rozprava jeho „Über den

Ursprung des Namens Czech", v níž upírá osobnosť Čechovu, i pokládal potom proto, že zmínka děje se o něm v rukopise Zelenohorském, rukopis tento za podvržený; rozpravu tu Dobrovský přidal k třetímu vydání Pelclova díla „Kurzgefasste Geschichte der Böhmen", vyšlému r. 1782.

Velmi platné služby Dobrovský prokázal i dějepisectví literárnímu. Vydalť v té příčině čtyry díly spisu pokračujícího, podobného časopisu a vycházejícího po svazcích, jehožto díl prvý, vyšlý r. 1779. (o čtyrech svazcích), má název „Böhmische Litteratur auf das Jahr 1779.", druhý (o třech svazcích) a třetí (o jednom svazku), vyšlý r. 1780., „Böhmische und mährische Litteratur" a čtvrtý, obsahující literární zprávy z let 1781.—1783., vyšlý však teprve r. 1786. a 1787. (o třech svazcích), název „Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren". Čtvrtý díl jest objemný tak jako prvé tři dohromady a vyšel teprve po delší přestávce z té příčiny, že bylo zakázáno jej vydati. Palacký v životopise Dobrovského praví o tom: „Professor, jenž jedno místo v předmluvě k ročníku 1780. k sobě vztahoval, u tehdejší studijní dvorské komise provedl, že tisk se zakázal, jelikož Dobrovský ono místo odvolati nechtěl." Professor onen byl patrně Fr. Jan Běšín z Běšína, řiditel právnické fakulty (od r. 1782. dvorský rada ve Vídni), za jehož řiditelství fakulta dopustila se té osudné chyby, že při promoci 20. května r. 1779. kázala brániti doktorandovi větu: „Kterakým právem Rudolf I. připojil rakouské země králem českým Otou držené k říši." Chybu tu Dobrovský pokáral, řka: „Ota ovšem nebyl nikdy králem českým; má snad státi Otakar." Ale působily, aby zákaz

tiskem se stal, i jiné okolnosti. Zlobický totiž, professor české řeči při universitě vídenské a spolu též úředník při nejvyšším soudním dvoře, převedl r. 1781. na česko soudní řád, kterýžto překlad Dobrovský nepříznivě posoudil. I stalo se, co Zlobický r. 1786. teprve listem Ungarovi daným vysvětlil: „Hrabě Klary, president českého senátu, byl tehda českým kancléřem a presidentem censury, když Dobrovský „Böhmische Litteratur“ psal, a on sám další pokračování zastavil. Náš dvorský rada Běšin, kterého v tom spise pro Otu místo Otakara směšným učinil, a jiní se mne zastávali, vyhlašujíce Dobrovského za osočovatele a útočníka dvorského úřadu, který můj překlad byl schválil.“ Dobrovský potom, vydav díl čtvrtý, od dalšího vydávání upustil, jsa omrzen hádkami, urážkami choulostivých osob, ostudami censury a slabým odbytem, jakož i z příčiny, o které Pelcl zanechal nám tuto zprávu: „Dobrovský r. 1781. 5. června na dvorní rozkaz musil professora kanovníka Voldřicha před svědky odprositi, poněvadž jej v „Böhmische Litteratur“ z nevědomosti obvinil anebo poněvadž jej oslem nazval. Dne 8. po té chtěl se dáti na kněze vysvětiti. Arcibiskup nechtěl jej tentokráte připustiti, musil dříve 8 dní v kapucínském klášteře exercitia konati. Toto pronásledování vzniklo odtud. Voldřich ve veřejných přednáškách tvrdil, že není nutno východním řečím se učiti, poněvadž již všechno do latiny jest přeloženo. Dobrovský vypravoval to ve svém spise na důkaz, že východní literatura na pražské universitě špatně jest pěstována. Voldřich popíral, že to řekl. Dobrovský dokazoval to čtyřmi svědky, kteří to v kollegiu slyšeli. Všichni čtyři jsou kleriky, dva již kněžmi. Nyní přešlo se přes svědky a oznámeno ke dvoru,

že Dobrovský královského úředníka neboli professora zostudil. Proto bylo odprošení uspořádáno. V červenci přišel z vysokého místa rozkaz, že Dobrovský pokračovati ve svém spise nesmí, poněvadž nic dokázati nemůže. Bylo tedy vysoké místo lživě poučeno a o svědcích zmínka se nestala."

Probírá pak Dobrovský v oněch čtyrech dílech, a to více toliko bibliograficky nežli kriticky písemnictví své doby, ale tu a tam zabíhá do doby starší a všímá si vedle písemnictví také vzdělanosti vůbec. Nejdelší a nejdokonalejší jsou posudky spisů dějepisných a jazykovědných; byltě to vlastní obor Dobrovského. Mimo to povšimnouti si jest, že, uváděje knihy v Čechách vydané, uvádí nejprve latinské, potom německé a teprve na třetím místě české. Kromě těchto čtyr dílů Dobrovský sepsal rozpravu „Geschichte der böhmischen Sprache", která byla otištěna poprvé r. 1792. v „Neuere Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft" a která, dotýkajíc se většinou dějin českých památek jazykových neboli písemnictví, téhož roku 1792. vyšla též o sobě s názvem „Geschichte der böhmischen Sprache und Litteratur"; s týmže názvem rozprava ta, jsouc úplně přepracována a valně rozmnožena, vyšla potřetí r. 1818., ale sahá toliko po rok 1526., kdežto prvotní stručnější rozprava sahá až k době Dobrovského.

Větší zásluhy nežli v dějepisectví Dobrovský získal si v jazykovědě. Upraviltě jazykovědě slovanské vůbec a české zvláště novou dráhu, stav se tvůrcem slavistiky, tvůrcem srovnávacího jazykozpytu slovanského a opravcem mluvnice české i jejím prvým spisovatelem vědeckým. Ostatně

před stoletím XIX. nejen o jazyku českém, ale vůbec o žádném jazyku evropském mluvnice vědecké nebylo, a kdežto před Dobrovským vydané mluvnice české dílem učí prostě mechanicky skloňovati a časovati dílem rozepisují se toliko spůsobem eklektickým neboli vybíravým o vazbách syntaktických, doporučujíce tu neb onu vazbu a jiné kárajíce, Dobrovský vystavil budovu jazyka českého spůsobem vědeckým a tak důkladným, že potom o vnější jeho tvary sporu býti nemohlo, a dosud každému jazykozpytci českému bedlivé jest míti zření ke spisům jeho. Nepřestávaje totiž na zpytování a studování řeči a starších mluvnic i spisů českých, jal se zkoumati a srovnávati veškery řeči slovanské, zvláště pak řeči staroslovanské a vnikl bystře v ústrojí jejich.

Výzkumy své jazykovědné Dobrovský vynesl na veřejnost soustavně nejprve r. 1791. v předmluvě ke slovníku české, německé a latinské řeči, který toho roku vydal Frant. Jan Tomsa, a potom r. 1793. v české mluvnici Frant. Martina Pelcla, latinsky sepsané dle rukopisu Dobrovského. R. 1799. vydal o sobě „Slovo slavenicum in specie čechicum“, totiž rozpravu o časování slovesa českého, kterou pracoval, jak sám se vyjádřil, „za zvláštní příčinou, aby totiž již jednou lepší pořádek v českou mluvnici uveden byl“ *), a „Die Bildsamkeit der slavischen Sprache, an der Bildung der Substantive und Adjektive in der böhmischen Sprache dargestellt“, totiž rozpravu o tvořivosti jazyka slovanského vůbec a českého zvláště, v které vyložil náuku o tvorbě jmen podstatných a přídavných. Tím Dobrovský položil meze ledabylé tvorbě

*) Obzor 1885., 35.

slov a spolu vytekl zákony, kterými říditi se jest dalším vzdělavatelům jazyka, takže Josef Jungmann právem ještě r. 1834. vyjádřil se o „Bildsamkeit“ takto: „Spis tento nemůže dosti čten a šetřen býti od toho, kdo nová slova činiti musí nebo chce.“*)

Podobně Dobrovský později ještě jinými spisy dal pevný základ jazykovědě vůbec i české zvláště. Hlavně proslavil se dvěma spisy, spisem „Lehrgebäude der böhmischen Sprache“ (r. 1809. a 1819.), soustavou to jazyka českého, na které všichni potomní spisovatelé své české mluvnice zakládali, a srovnávací mluvnicí „Institutiones linguae slavicae dialecti veteris“ (r. 1822.), kterou zahájil nový věk slovanského jazykozpytu. O obou spisech těch Jungmann zmínil se Antonínu Markovi v dopise ze dne 29. prosince r. 1817. těmito slovy: „Dobrovský nyní na veliké donucování Kopitarovo a hrab. Ossolinského svou Slovanskou grammatiku vydá latinským jazykem. Bude výborná, všecko toho muže hodná. Česká jeho (Lehrgebäude) již celá rozprodána; Jodl prý chce z ní výtah pro školy na světlo dáti, já Dobrovského k tomu nabízím, aby nám ji hodně obšírně a česky psanou vydal na památku.“**) Dobrovský však i druhé vydání vydal německy, ale r. 1822. mluvnici tu Václav Hanka přeložil do češtiny s rozličnými dodatky, a překlad ten dočkal se trojího vydání.

Mimo to Dobrovský vydával po způsobě časopisu spisy pro filologii a historii slovanskou, jeden s názvem „Slavín, Botschaft aus Böhmen an alle slavischen Völker, oder Beiträge zur Kenntniss der slavischen Litteratur

*) Čenského „Z dob našeho probuzení“, str. 6.
**) Musejník 1882., 180.

nach allen Mundarten" (6 svazků r. 1806.), k němužto byla přídavkem „Glagolitica" (r. 1807.), kteréžto spisy oba Hanka později (r. 1832.—34.) znova s mnohými změnami vydal, a jeden s názvem „Slovanka, zur Kenntniss der alten und neuen slavischen Litteratur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte, Alterthümer" (2 svazky r. 1814. a 1815.). „Slavín" jest prvý pokus literární vzájemnosti slovanské; obsahuje články národopisné, dějepisné, jazykovědné, posudky atd., a jeví se v něm snaha, rozšiřovati znalost světa slovanského. „Slovanka" jest obsahem a účelem pokračováním „Slavína"; že jest pokračováním, patrno již i z toho, že na str. 90. podáno pokračování popisu jihozápadních Slovanů, jehožto počátek otištěn v „Slavínu".*)

Dobrovský psal nejvíce německy, něco také latinsky; česky napsal pouze několik menších rozprav. Prvá jeho rozprava, kterou napsal česky, vyšla tiskem r. 1804.; jesti to předmluva k spisku, vydanému společně s Antonínem Pišelym s názvem „Českých přísloví sbírka. Po vydání mistra Jakuba Srnce a Fr. Ondřeje Hornýho vnově rozmnožená kněžími J. D. a A. P.". Ostatní české rozpravy vydal skoro všechny teprve nedlouho před svou smrtí. Nepomýšleltě přivésti jazyk český k novému životu, třebaže rád uváděl na paměť sobě i jiným slova Dalimilova: „Vřeť každému srdce po jazyku svému," která si byl heslem učinil;**) on viděl v něm pouze jazyk vymírající. Vzhledem k tomu buďtež uvedena zde v českém překladě slova, která napsal r. 1792. mezi jiným ku

*) V „Učitelských novinách" 1883., 160. řečeno mylně, že „Slavín" a „Slovanka" jsou napsány česky.

**) Brandl: Život J. Dobrovského, 2. a 128.

konci prvého vydání svých „Geschichte der böhm. Sprache“: „Mnohé ústavy, které také mimo Čechy . . . k naučení se české řeči byly zřízeny, dokazují ovšem, že mnozí za příčinou budoucího svého povolání nemohou postrádati řeči, kterou posud asi 5 milionů poddaných mocnářství Rakouského mluví. Ale, aby znova se ujala, rozšířila a vzdělávána byla, k tomu všechny tyto a podobné ústavy nemohou dojista tolik přispěti jako vlastenecké snahy několika učenců, kteří se přičiňují, ukazujíce na mnohonásobný z toho užitek, jiné k naučení se české řeči povzbuditi nebo, rozšiřujíce české spisy, zabrániti, aby zcela nezanikla. Ač i seznam českých knih, které za posledních 12 let v Čechách, na Moravě a v Uhrách vyšly, tak značný jest, ač i české divadelní hry, které na Novém městě pražském od několika let několikráte za týden dávány jsou, tak četně jsou navštěvovány, ač i počet předplatitelů na české časopisy tak utěšený jest, přece pochybuji velice, že řeč česká celkem může dosíci skutečně a znamenitě většího stupně, na jakém byla za vlády krále Rudolfa, t. j. za zlatého věku, ježto závisí to na tak mnohých nahodilých okolnostech vnějších, které nejsou v moci naší (so zweifle ich doch sehr, dass die boehmische Sprache im Ganzen zu einem wirklich und merklich grössern Grade der Vollkommenheit gebracht werden könne, als sie unter K. Rudolphs Regirung, d. i. in dem goldenen Zeitalter war, zumal da diess von so vielen zufälligen äussern Umständen abhängt, die nicht in unsrer Gewalt stehen). Vlastenecká přání — Dobrovský připomíná spis Hankeův a Thámův z r. 1783. — nemohou spůsobiti nějaký převrat v celém národě, byť i mnohého k větší píli pobádala (können in der ganzen

Masse der Nation keine Revolution bewirken, wenn sie gleich dazu dienen, Manchen zum grössern Fleisse anzuspornen)."

Také přátelům, česky umějícím, Dobrovský dopisoval německy, a to i když české dopisy od nich dostával. Ba na př. faráře zbislavského Františka Vambery, který jej látkou k slovníku zásoboval a česky mu psával, se ptal, proč česky píše. Načež ten mu odpověděl 27. června r. 1801.: „Proč česky píšu? Zapřisáhl jsem se silně, silně jsem se zapřisáhl, žádnému více nepsati a se žádným více jinak nemluviti, kdo česky zná, nežli česky. Jestliže se to nám Čechům od našich pronárodů posměšně vytýká, že toliko v cizích řečích sobě píšeme a mezi sebou mluvíme, proč bychom nemohli tomu odvyknouti? Jest tomu tak těžko odvykati? Já myslím, že ne, a proto jsem se zapřisáhl." *) Někdy Dobrovský psával i týž dopis částečně česky a částečně německy, jakž ukazují jeho dopisy v „Musejníku" 1870., 311.—341. otištěné. Frant. Palacký ještě r. 1827., obdržev od Dobrovského do „Musejníka" rozpravu českou, pokládal to za velikou zvláštnosť, oznámiv Janu Kollárovi 10. ledna r. 1827.: „Rozpravy o jménu Slovanů v prvním svazku vydati jsem nemohl, poněvadž již dříve byl jsem o témž dostal pojednání české, Vašemu smyslu odporné, od p. Dobrovského, kteréž pro nevídanosť samu, anoť české bylo, od Dobrovského psané, do prvního svazku s radostí jsem položil . . ." **)

Jestliže Dobrovský konečně přece tušil, že by snad

*) Brandl, 120.

**) Musejník 1879., 387.

jazyk český mohl ukrývati v sobě jiskru života, bylo to teprvo na sklonku jeho dráhy životní a tedy příliš pozdě, aby sám o to pokusiti se mohl. Avšak probádav jej, vychoval takto nevědomky ohnivější žáky, kteří byli ctižádostí nadchnuti, aby tomuto, tak učeně obnovenému nářečí nový život vdechli. Bez prací Dobrovského vzkříšení národního ducha českého mohlo státi se touhou několika vybranějších duchův, ale nebyl by dojista vznikl onen jednomyslný ruch, jenž uvědomil zponenáhla všechny vrstvy národu českého. Kterak ostatně pečliv byl jazyka českého, zobrazuje na př. příhoda, o které vypravuje r. 1799. v „Böhmische Litteratur". Četl kdysi v Hájkově „Kronice" slovo „saň" a nerozuměl mu. I ptal se rozličných lidí v městě, ale nikdo mu neuměl pověděti, co by to slovo znamenalo; šel tedy před brány městské hledat starších lidí a tu dověděl se konečně, co to jest „saň".

Dobrovský však získal si velikou zásluhu nejen o znovuzrození národa českého, ale též o vznik vzájemnosti slovanské. On prvý jal se srovnávati jazyky slovanské, stav se tvůrcem srovnávacího jazykozpytu slovanského tak, jako Frant. Bopp — jenž i prvý z Němcův, ale později nežli Dobrovský, jazyky slovanské na jeviště jazykozpytné uvedl — tvůrcem jest srovnávacího jazykozpytu vůbec; on prvý osvětlil svými vědeckými výzkumy slovanskou starobylosť, ukázav blízké příbuzenství kmenů slovanských vůbec a jejich nářečí zvláště; on prvý učinil pokus literární vzájemnosti slovanské, a práce jeho byly skoro všechny rázu všeslovanského a nadchly záby ideou vzájemnosti slovanské mnohé Čechy tehdejší. A netoliko pérem, Dobrovský také výmluvným slovem obracel

zření Čechů k ostatním Slovanům. V určité doby přicházeli totiž vyvolení k tomu studující a jiné osoby vzdělanější do bytu Dobrovského, kdež, usednuvše kolem něho, naslouchali bedlivě zajímavým jeho přednáškám o jazykozpytě, písemnictví a jiných věcech, týkajících se Slovanstva.

Ze zmíněných právě přednášek nelze zde nepřipomenouti příběhu, jenž ukazuje k tomu, jak pravdiva byla slova, která tehdejší professor universitní Bernard Bolzano nejednou o Dobrovském pronesl, říkaje, že Dobrovský jest jediným mezi třemi miliony Čechem, který požívá za branicemi vážnosti všeobecné. Když totiž r. 1813. jedenkráte Dobrovský své posluchače kolem sebe shromáždil, vstoupil do jeho obydlí vyšší důstojník ruský, žádaje za povolenou, aby velitel jeho Dobrovskému svoji úctu osobně a ústně mohl dáti na jevo. Když k tomu Dobrovský milerád svolil a důstojník se vzdálil, posluchači jali se nakvap skrovný příbytek učitele svého jakž takž uspořádávati a čistiti, neboť leželo tu obyčejně vše — kniby, spisy, šaty a jiné věci — v největším nepořádku, a skříně i jiné náčiní bývalo poprášeno i sem tam rozestaveno. Sotva pak vše bylo trochu v pořádku, vešel do skrovného obydlí největšího slavisty v průvodě několika vyšších důstojníků generál ruský četnými řády vyznačený. Ukloniv se hluboce, skládal svoji úctu Dobrovskému slovy nejvýše pochlebnými, ano poníženými, pokládaje sebe za šťastna, že poznal osobně muže, kterého veškero Slovanstvo, ba veškera střední Evropa řadí mezi své nejučenější a nejvzácnější muže. Po té rozmlouval s Dobrovským asi půl hodiny o rozličných věcech literárních a posléze projevil, odcházeje s průvodem svým, ještě jednou svoji úctu Do-

brovskému. Byl to slavný ruský vojevůdce hrabě Barclay de Tolly, který toho času ležel táborem se sborem svým u Prahy.*) Jiný doklad podobný, jak Dobrovský byl ctěn a vážen, dává nám dopis Kopitarův, poslaný Dobrovskému 31. října r. 1812., v němž píše: „Baron Zois mi psal, že mrzutostí téměř plakal, poněvadž jste tak ceremoniálním tonem s ním mluvil; před Vašností nechce býti Excellencí, nýbrž byl by si přál, abyste s ním byl nakládal jako se ctitelem svým.“ **)

Buďtež uvedena zde také slova proslaveného básníka německého Goethe, který veliký význam Dobrovského ve vědě a písemnictví slovanském vytekl r. 1830. v „Berliner Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik“ tak jako nikdo jiný: „Abbé Josef Dobrovský, starosta kritického dějezpytu v Čechách, neobyčejný tento muž, který záhy již obecné studium jazykův a dějin slovanských vedl důmyslnou v knihách pilností a Hérodotskými cestami, neustával obraceti se zálibou všeliký výtěžek svůj na zvelebu známosti národu českého a země České a spojoval takto největší slávu vědeckou s řidší slávou obecné obliby. K čemužkoli přistoupil, ihned bylo viděti mistra, který předmět svůj odevšad obsáhl a kterému zlomky honem pořádají se v celek.“ V originále německém slova ta s jinými ještě Dr. I. J. Hanuš předeslal svému spisu „Literární působení Josefa Dobrovského“, vydanému r. 1867.

Ačkoli pak Dobrovský jak doma tak i v cizině velice byl ctěn a slaven, přece neupadl v chybu mnohých učenců, kteří slávou svojí zpyšní a žádného vedle sebe

*) Světozor 1871., 231.

**) Brandl: Život J. Dobr., 161.

trpěti nechtějí, nýbrž povzbuzoval a podporoval mladší talenty a staral se, aby hmotnými starostmi tíženi nejsouce, vědě věnovati se mohli. Tak ujal se Tháma, Tomsy, Jungmanna, Pišelyho, Puchmajera, Kopitara, Hanky a zvláště též otcovsky mladého Fr. Palackého, když 11. dubna 1823. do Prahy přišel. Uvedlť Palackého do domu hraběte Šternberka, přimlouval mu, aby z Prahy neodcházel, nýbrž domov v ní si zřídil, za kteroužto příčinou dbal dvojnásobnou pečlivostí, aby Hanka stal se knihovníkem v Olomouci, chtěje dosíci, aby Palacký Hankovo místo při Museu obdržeti mohl, a když se to nepodařilo, doporučoval mladého učence hrabatům Šternberkům a Černínům, aby rodopisy a rodokmeny jejich sepsal a nabyv takto znamenitého honoráře, snáze v Praze setrvati mohl, ba vymohl u hr. Frant. Šternberka, že Palackého jmenoval svým archivářem s ročním platem.

Dobrovský přispěl i nemálo k tomu, že r. 1792. zřízena byla při pražské universitě stolice jazyka českého.*) Císař Leopold II., sotva vládu svou nastoupil, zavděčil se Čechům i tím, že dal se r. 1791. v Praze velmi slavnostně na krále českého korunovati. A tu také Král. česká společnosť náuk, která byla císaři nejedním díkem zavázána, konala porady, kterak by přítomnosť císařovu v Praze oslavila; porad těch účasten byl i Dobrovský. Byl pak císař 25. září r. 1791. přítomen slavnostnímu zasedání společnosti té, při čemž někteří členové měli přednášky, a Dobrovský četl svou rozpravu „Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slavischen Völker

*) Viz Bačkovského spisek „K dějinám stolice jazyka českého při pražské universitě", vydaný r. 1889.

an das Erzhaus Österreich", v níž oddanost slovanských národů k domu Habsburskému velebil. Přednáškou Dobrovského, jenž i některé české básně, vydané za příčinou slavnosti korunovační, panovníkovi odevzdal, císař byl velice spokojen a vykázal společnosti k účelům vědeckým 6000 zl. Dobrovský sám píše o přednášce té Cerronimu z Měšic 9. října 1791.: „Mé malé pojednání, které jsem četl, došlo mnohé zcela neočekávané pochvaly. Jednalo o oddanosti slovanských národů k domu Rakouskému od Čecha až do Lecha; i Stachovu píseň jsem s jinými věcmi J. Veličenstvu odevzdal." Konce přednášky, v němž Dobrovský obhajuje jazyk český a dokazuje, jak potřebí jest stolice jazyka českého při pražské universitě, před králem nečetl; konec ten byl jen uveřejněn, když přednáška Dobrovského potom o sobě tiskem německy i česky vyšla. Český překlad její od Ignáce Táma přinesly také Kramériusovy „Noviny" r. 1792., čímž ovšem známost obsahu jejího valně se rozšířila.

Konečně buďte podány ještě některé zajímavosti o Dobrovském, a to většinou dle Brandlova spisu „Život Josefa Dobrovského" (Brno 1883.).

Náhoda, že Dobrovský v Uhrách se narodil, způsobila, že Maďaři, když pracemi svými byl proslul, národnosti maďarské jej přiosobovali; Dobrovský však tuto snahu Maďarův odmítal a sebe vždy za Čecha prohlašoval. Tak psal již r. 1788. Zlobickému: „Sklenář přílišně mnoho deklamuje a všecko slovy přepíná; ostatně jest vlastencem, ovšem nikoli mým, který jsem se sice v Uhrách narodil, ale z rodičů českých. Můj otec byl ze Solnice v Královéhradecku." A r. 1810. psal Kopitarovi: „S Maďary nelze nic začíti . . . Snad nevíte, že jsem se v Děrmetu

u Rábu narodil, ale můj otec byl Čech, jenž v dragounském pluku prince Josefa sloužil. Proto nesmýšlím maďarsky." Podobně též od Němců byl prohlašován za Němce, poněvadž skoro toliko německy psal; avšak i naproti takovým hlasům Dobrovský znal se upřímně k národu českému a k národnosti slovanské. Již svrchudotčené doklady dokazují, že Dobrovský Čechem se cítil, ale nad to více pokládal zemi Českou za zvláštní k državě Rakouské připojené království, o čemž vyjádřil se r. 1779. v „Böhmische Litteratur" takto: „Vydáno sice Das gelehrte Oesterreich, kteréžto dílo také české učence obsahuje; avšak žádný nehledá Čechů ve spise Das gelehrte Oesterreich, jakož také se nehledá Angličan ve spise o učených Hanoveranech pojednávajícím." Byl si vědom historického a genetického spojení Čech s Moravou, jakž tamže se pronesl: „Chceme-li my Čechové a Moravané, aby podniky naše v říši učené se dařily, máme si vzájemně pomocni býti, své síly spojiti a takto společně v obapolný prospěch pracovati. Či nám naši předkové nedali v tom krásného a následování hodného příkladu?" Kopitarovi psal r. 1810.: „Uvažte, že nám činiti jest s Němci, kteří nás již tak dlouho utlačují."

Do Čech z Uher Dobrovský dostal se, když mu bylo teprve šest neděl; obdrželť otec jeho tehdáž od vojska propustný list a navrátil se do Čech, kdež usadil se v Horšově Týně, městě německém. Katecheta tamější školy zalíbil si v bystrém, neobyčejně nadaném hochu a radil otci, aby jej dal na studie. Otec, boje se vydání na studie, zdráhal se. Ale šťastná náhoda, že mu příbuzný v Něm. Brodě byl dlužen peníze, kterých nikterak od něho dostati nemohl, pohnula jím konečně dáti syna

svého do toho města, aby v domě onoho dlužníka měl opatření za ten dluh. V Něm. Brodě, jsa pouhým Němcem, vystál dosti od spolužáků svých, jak sám o tom Hankovi r. 1828., tedy nedlouho před svou smrtí psal: „Když jsem v Něm. Brodě do školy chodil, čeští hoši sváděli na Němce (t. j. na mne) leckterý klukovský kousek a vysmívali se mně, pokřikujíce za mnou: „Němec brouk, hrnce tlouk, pod lavici je házel," házeli kameny po mně, že jsem měl krvavé rány na hlavě." Když pak vystudoval grammatikální třídy v Něm. Brodě, přála mu táž náhoda, která mu do Brodu na studie pomohla, že také humanitní třídy studovati mohl. Otec jeho totiž i v Klatovech měl dlužníka, nechtějícího platiti, i poslal syna na gymnasium klatovské.

Po celé gymnasium Dobrovský býval vždy prvým žákem a jsa takto výtečnými vysvědčeními opatřen, odebral se v patnáctém věku svém do Prahy na fakultu filosofickou. Ačkoli pak v Praze sám výživy dobývati si musil soukromým vyučováním, nicméně pilností a bystrostí rozumu svého vyšinul se nad ostatní studující tak, že při povýšení kandidátů filosofie na mistrovství v osmnáctém roce svém obdržel mezi všemi magistry místo prvé a že byl vřaděn i před tak zvaným „šlechticem z vavřínu" (nobilis de Lauro), kterému podle starého zvyku filosofie hájiti bylo.

Literární práce své Dobrovský počal otiskovati jako bohoslovec r. 1775. Nejdůležitější však a nejzáslužnější práce jeho vznikly teprve za let, kdy duch jeho býval týrán choromyslností. Činí-li choromyslnosť obyčejného člověka již smutný dojem, dojista bolestně srdce naše jest rozryto, vidíme-li, že duch bystrý, mohutný vlády

nad sebou pozbyl, že duch, jenž šero dávné minulosti a hlubiny jazykozpytu jasnou pochodní osvětloval, sám temnem chorého bezvědomí sebe sama jest zahalen. Ale uvážíme-li, že často opakující se záchvat nebyl s to, aby duchovou práci Dobrovského překazil, nýbrž že přece prací vědeckou položil pevný, posud nepohnutý základ, na němž velikolepá pyramida slavistiky do jasné výše směle se staví, jistě nabýváme tušení, jak mohutný, tvořivý, objemný genius to byl, jemuž vrstevníci se obdivovali, jehož nejlepší z nich milovali a jehožto jméno vždy a všudy s úctou se vysloví, pokud a kde věda vážnosti a neštěstí lidského ducha soustrasti nepozbude.

Není příjemno při neštěstí velikého ducha — a choromyslnosť dojista jest neštěstí hrozné — dlouho meškati. Protože však všeobecné výroky tu ničeho nevysvětlují, nýbrž obrazotvornosti čtenářově široké pole k rozmanitým přeludným domyslům a výmyslům se ponechává, buď zde také několik zpráv za účelem, aby se poznalo, jakého spůsobu bývalo zatemnění ducha Dobrovského.

Již za doby, kdy Dobrovský byl jako rektor semináře zahrnut mnohonásobnými pracemi, vyvinula se u něho předrážděnosť nervů, protože přílišně ducha svého napínal, jsa vedle prací těch neunaveně ve studiích svých stále zabrán a horlivě dopisuje si s přátely. Přátelé jej sice napomínali, aby v práci se mírnil, a jmenovitě Durych jej varoval, aby svého zdraví dbal, napsav mu 1. října r. 1790.: „Přátelsky Vás napomínám, abyste o zdraví své pečoval; nepracujte více, nežli síly Vaše snášeti mohou... Vy se příliš namáháte; neboť diviti se mi jest, že, jsouce tak mrzutými pracemi obtížen, ještě tak dlouhé a lite-

rárními novinami naplněné listy mi psáti můžete." Ale marné bylo u Dobrovského takové napomínání, i zjevovaly se víc a více následky přepínání ducha, až nastal pro něj osudný rok 1795., kde jej duševní choroba zachvátila.

Již 14. ledna r. 1795. Dobrovský psal Durychovi: „Chtěl jsem Vám jen ohlásiti, že na Vás pamatuji, a nikoli nějaké závažné věci psáti. Neboť duch můj není starostí prost ani, abych pravdu řekl, dosti pružný, aby překonal ochablost a rozmrzelost mou." Nicméně však ustavičně mořil ducha svého hojnými pracemi vědeckými. Ti, co kolem něho byli, pozorovali na něm neobyčejně prudkou popudlivosť a jakési podivínství, které však za roztržitosť, jakáž u učenců často se jeví, pokládali, až konečně hrozný výbuch zuřivosti, který při něm ukázal se poprvé v polovici června r. 1795. u faráře v Nové Roli na panství Falknovském, kde Dobrovský právě meškal, všechny o lítostném stavě, o duševní chorobě jeho přesvědčil. Jakmile se poněkud utišil, zajel do Karlových Varův a pil potom Chebskou hořkou vodu, aby zácpy žaludkové pozbyl, a dosti brzo obstojně se zotavil. Sám psal 7. září Durychovi: „Snadně mi prominete, že jsem na dvojí list Váš, daný 15. a 19. června, neodpověděl. Byl jsem totiž trápen po dva měsíce zlým duchem hypochondrie, zlem černou žlučí spůsobeným a tak prudkým, že ani lázně Karlovarské ani vody Chebské zlo úplně vyhubiti nemohly. Nyní jsem v Praze a užívám Svatováclavských lázní a jiných prostředků, kterými naši lékaři zácpy moje změkčiti chtějí. Ačkoli bych čísti a psáti mohl, přece mi radí, abych ducha nenamáhal, avšak dovolují, abych přátelům krátce psáti směl."

Kterak Dobrovský rady lékařské nedbal, dokazuje

týž právě zmíněný jeho dopis, v němžto mimo filologické věci rozepisuje se také, že Rusové, jsouce původem Skandinavci, liší se od Slovanů geneticky, na které jméno „Rus" od oněch přešlo. Dopis ten neukazuje ani nejmenší stopy duševní pomatenosti, a to bylo zvláštní prvou dobu při jeho nemoci, že nějaký čas byl ducha úplně jasného, načež opětně se zkalil. Tak na př. brzo po tomto dopise napsal žádosť k císaři, aby mu propůjčil proboštství Staroboleslavské. Žádosť celá neprojevuje ničeho neobyčejného, ale konec její prozrazuje, že Dobrovský, končiv ji, již při jasné mysli nebyl. Praví totiž: „Žadatel doufá jistě, že vyslyšen bude, protože prosba jeho jest úplně spravedlivá, a V. M. jako náš nejmilostivější král od milosti a milosrdenství Pána Boha ustanoven jste lepší pořádek u nás a skrze nás Čechy, kteří svému králi upřímně oddáni jsme, uvésti." Žádosť tu poslal Durychovi, aby ji císaři odevzdal. Durych zarazil se nad slovy právě dotčenými i nad tím, že prosba mimo obyčej, podávati ji nižšími úřady, zpříma císaři odevzdána býti má. Psal tedy Dobrovskému 22. září velmi přátelský list, v němž upozornil jej na neobvyklosť jeho počínání a stran uvedených výše slov připomenul: „Chcete-li, aby tento výrok, jenž též od úředníků, kteří Čechy nejsou, čten bude, Vám pro všecku budoucnosť škodil?" Z přátelství tedy k Dobrovskému že žádosti císaři neodevzdal. Dobrovský k tomuto dopisu klidně 4. října odpověděl. O proboštství prý se hlásil ne tak sobě, nýbrž k vůli příteli, jenž, jsa v okolí farářem, nikterak, ač mnoho zásluh má, pohnut býti nemohl žádati za tu prebendu, kterou kdyby Dobrovský byl dostal, část důchodů tomuto příteli byl by popustil; souhlasil s neodevzdáním žádosti a praví,

když od cesty obvyklé, císaři podati prosby, nikterak odstoupiti nelze, císař nikdy neuslyší toho, co by slyšeti měl od někoho, jenž nebojí se pravdu říci, dokládá pak: „Znám nesnáze, nabýti milosti, když ji císař z vlastního popuzení uděliti nechce. Já po ničem již se nesnažím, po ničem netoužím a ničeho žádati nebudu, i kdybych vším právem to učiniti mohl." V témže dopise také čisí filologickou poznámku: „K ustanovení původu slova „Bůh" napadá mi obyklé na Moravě rčení „do Boha na př. mám toho", t. j. dosti, hojně, takže by Bůh byl bytost sobě stačící, co Němci říkají „selbstgenügsam". Více povím při jiné příležitosti. Podle rady lékařské od nějaké doby nepracuji, ačkoli síly duševní úplně se zotavily; avšak tělo jest ještě poněkud ochablé — požívám jen ovoce a vody — a proto jest se mi napínání sil varovati." Ale duševní jeho síly nebyly tak zotaveny, jak se domníval; 15. listopadu navštívil z Měšic Dlabáče v Praze, když však navrátil se do Měšic, ukázaly se znova známky jeho choroby. Domníval se, že dostal od Boha dar prorocký, že jest ustanoven připravovati lid na příchod „toho, jenž přijíti má", že jest určen osvěžovati slovanské národy, že nová doba vzejíti má v Čechách, kde všichni dobří sejíti se mají, atd. Zvláštní při něm bylo, že, jsa chorobou zajat, vedle nejvznešenější mluvy kladl výrazy méně spůsobné, někdy až sprosté, takže takové slovo, jemuž vyhýbal se vedle jemných mravů svých v obcování, vždy jest znamením, že duch jeho v té chvíli nebyl úplně sobě volným. Utkvělé jeho myšlénky záležely na blouznivosti, v níž ovšem jeho šlechetná povaha se zjevovala: narážky písma Svatého na dobu panování čistého ducha, ideu o chiliasmu splétal s filantropickými myšlénkami

tehdejšího zednářství, s filosofickými názory Pythagorejcův o číslicích, jež ovšem i v zednářství svou důležitosť měly; jindy zase blouznil, že by přece bylo možno nalézti prostředek od smrti, a horlil pro říši nebes na zemi, pro blaho vlasti a národu. Avšak nejlépe poznati jeho blouznění z dopisů, z nichž otištěno zde něco budiž.

Dunychovi Dobrovský psal 24. listopadu r. 1795.: „Dne 9. t. m. nabyl jsem úplného zdraví a předpověděl jsem výsledek bitvy dne 10. svedené hraběti z Nostic a jiným; to jest důkaz, že mi ostatní mocnosti ducha neschází a že budu lidi moci přesvědčiti, že dar proroctví propůjčený mně od Otce Světla není přeludem člověka nemocného. Děkuji tedy Bohu, od něhož každé dobré nadělení přichází, za ten dar, kterého když dobře užiji, vlasti prospěti budu moci. A co mně po Bohu dražším může býti nežli vlasť? Avšak i cizincům a všemu lidstvu chci býti prospěšným; protož od 11. t. m. ničeho téměř nečiním, leč k čemu mne duch pohání. Věru mohu k sobě vztahovati onen výrok Danielův 7, 28.: „Já Daniel mnoho myšlénkami svými kormoutil jsem se a tvář má proměnila se na mně, slov pak v srdci svém zachoval jsem." Divným spůsobem naložila se mnou Prozřetelnosť Boží od dětinství mého, ještě více však nyní, kde vyzkoušen jsem neduživostí těla. Evandělium sv. Matouše kap. 24. o věcech, které příchod Kristův předcházeti mají, divným omylem četl jsem již na 24. neděli rolníkům mělnickým a opětně, když, jsa v Praze, za jakousi příčinou na venek musil, stalo se, že v neděli 26. čili poslední též evandělium jsem tamže četl latinsky při mši, německy a česky po mši. Sluší totiž v třetím věku světa třemi jazyky kázati evandělium, předkem Slovanům, potom

jiným. Co Vy jste o slovanském všemu národu společném a církevním jazyku ve smysle dějepisném bludně napsal, správně jste pověděl ve smysle prorockém, t. j. o době, která nyní se začíná a v které národ slovanský daleko široko rozložený po zemi jméno vezme od „Slávy", jelikož Bůh veliké věci na Slovanech a skrze Slovany zjeví světu působením toho, jejž Duch Svatý řídí. Všichni milovníci pravdy a dobra naplněni budou dary; splní se totiž nyní potřetí ono slovo Joelovo: „Vyleji ducha svého na všeliké tělo." Každé proroctví třikráte se splní, ježto jsou tři, kteří svědectví dávají, a trojí jest říše Prozřetelnosti Boží: přírody neboli Otce, milosti neboli Syna, svobody a lásky neboli Ducha Svatého, který vyvolené připravuje na příchod krále člověčenstva, jenž kralovati bude po skončení věku. Co pak žádný z Vídeňanů nevidí nebo netuší začátek strastí? Čta evandělium poslední neděle po německu, nemohl jsem se slzí zdržeti, jelikož neštěstí celé říši Německé hrozí. Do zemí Slovanů, kteří mír milují, sejdou se všichni vyvolení, jimž rádi práva pohostinská prokážeme. Doufám, že Vy brzo do Čech přijdete. Všechno totiž má se na dřívější stav přivésti. Také doufám, že Josef František, nyní císař německý, se svou nevěstou, dcerou krále francouzského, a se svou sestrou, která Čechy miluje, přijde k nám. Když Francouzové, jak snadně státi se může, od hranic německých odraženi budou, navrátí se české pluky domů, aby synovně mohli těšiti matky ovdovělé a bezdětné, jejichžto modlitbami naše zbraně požehnány budou. Divný, neslýchaný, k víře nepodobný (těm, kdo jediné své síle důvěřují) převrat všech věcí uvidíme všichni, kdož až na konec vytrváme. Mor a hlad nedoteknou se nás, ale jiných,

když přijde slovo jeho: „Pozná se prorok, kterého poslal Hospodin vpravdě“ (Jerem. 28, 8.). Pozbude smlouvolomný král pruský Slezska, které ku království Českému náleželo, Sasík, protože poslechl špatné rady jeho, pozbude Lužice. Království České rozmnoží se nesmírně a vyvine se mohutně; Polska, trestaná pro zanedbání řeči mateřské (šlechta totiž milovala více francouzštinu, mrav a šat cizí) pokvete opět; ruské cárství se rozmnoží a rozšíří až k hranicím Persie a Indie, t. j. slovanský národ zpětným chodem dotekne se těch krajin, které původně obýval. Odtud příbuznosť jazykův a národův a myslím, že pokynutím Prozřetelnosti ruská cárovna vydati kázala slovník všech jazyků, který já správněji po částkách znova vydávati budu. Již opětně chystám se na cestu do Ruska se soudruhy prací, které nalezuu. Ale dále mi bude cestovati, aby se vidělo, že moudrosť Indů, filosofie Řeků, sprostuosť evandělia z jednoho pramene se vyprýštily a k němu se navracují. Rozlije se tedy světlo s výše po všemmiru dříve, nežli přijde ten, jenž ukáže se v slávě. Začíná se oddělování ovcí od kozlů. Čtěte prosím hlavu XI. ad Hebraeos, a víra Vaše se upevní. Můžeť Bůh zajisté ještě větši věci učiniti, ale nyní užívá prostředků podle zdání přirozených. Hvězdy spadnou, t. j. vlasatice přiblíží se zemi, spůsobí přívaly mořské, pokazí vzduch, odtud přijde mor atd. Že tlak vzduchu nemocným škodí, ukázalo se 11. listopadu u bratří Milosrdných. Že rodí se příšery, které žravostí krev a šťávy kazí, známe skrze Angličany, kteří jazyk a náboženství Irčanův od tolika století potlačovali. Ale již nyní začne se jiný pořádek, jiný obrat. Co bylo první, bude poslední, a naopak. První přede všemi budou Čechové, jako kdysi

Židé, nejen podle etymologie (Čech od čiti), nýbrž i podle zachovávání zděděných po otcích ctností, t. j. dobromyslnosti, věrnosti a trpělivosti. Co jsem o věrnosti slovanského národu před Leopoldem řekl, tomu jen málo lidí dobře porozumělo, a člověk — jistě neznaboh a nepřítel Čechů — když ta řeč tiskem se vydávala, úmyslně a rouhavě změnil ona prorocká slova „Es ist in Wahrheit aller Aufmerksamkeit werth, wie wunderbar die Vorsehung die Schicksale ganzer Nationen leitet und bestimmt“ v ta slova, která v tištěném spisku se čtou: „wie sehr sich die Lage aller Völkerschaften geändert hat.“ Chlapovský onen člověk, kterýž, ani se mne netázav, má slova byl zfalšoval, jest nyní předseda, jak slyším, té rady ve Vídni, kteráž o opravě škol se radí. My Čechové nepotřebujeme rady těch lidí. My sami sobě v tom jsme dostatečni, jelikož nadáni jsme od Boha těmi vlohami, kterými svět říditi chtějí oslové vídeňští. Na nás žádati se má vzor, podle kterého studie opraviti se mají. U nás narodí se světlo a již se narodilo, které také rozšířiti se má k jiným, již je vděčně přijati chtějí. Vídeňští však ať bedlivě uvažují slova Luk. 21, 34.: „Varujte se, aby snad nebyla obtížena srdce vaše obžerstvím a opilstvím a pečováním o tento život, aby nepřišel na vás náhlý ten den.“ O nás však, mníme, že řečeno jest: „Bděte, všelikého času se modlíce, abyste hodni jmíni byli ujíti těch všech věcí, které budou se díti a státi před synem člověka.“ Radím tedy všem dobrým, aby co možná rychle do Čech se odebrali nebo cítíce vnuknutí ducha, aspoň déle mu neodporovali. O, kdybyste, bratře, již byl zde, abych Vám — ač potřeboval-li byste ještě mého návodu — jsa zasvěcen do všeho, co Boží Prozřetelnost stran blaha, vykoupení a svobody ná-

rodů zamýšlí, ukázati mohl tajemství písem. Mně děje se totiž to, co dělo se apoštolu Pavlovi. Viděl jsem světlo ne jedenkrát, nýbrž častěji měl jsem sny, vidění, avšak nyní všechno vykládati nemohu. Duch věje, kdy a kdo chce. Stran času, kdybych to vysvětliti chtěl, nejvíce jsem na rozpacích, avšak jest potřebí trpělivosti. Den ode dne pokračuji. Všecko má svůj čas. Znali jste horlivost ducha mého, prospívati ve všech užitečných vědách. Tak odměňuje Bůh věrné služebníky své. Když jsem před třemi lety ze slovanských kodexů v Moskvě různá čtení vypisoval, ještě jsem netušil, že stane se kdysi, abych mimo písmena také smyslu apokalypse porozuměl. Čtěte prosím kapitolu XIII. a uvažujte, zdaliž o Francii a Německu není pověděno to, co se tam čte. Pozdravujte všecky přátely a všecky dobré lidi.“

Jakožto podpis Dobrovský pod dopis ten nakreslil rovnostranný trojuhelník a do něho trojku. Podpis ten jakož i časté narážky na číslo 3 s dostatek dokazují, že v pomatenosti Dobrovského velmi bujněly myšlénky zednářské. Rovněž blouznění chiliastické a očekávání říše dobra a čistého ducha mocně působily v něm, a přepínání sil ustavičným studováním jmenovitě biblí staroslovanských přivádělo do churavé mysli jeho též obrazy apokalypse. Sebevědomí, které přes všechnu skromnosť v něm vždy živé bylo, předrážděností nervů velmi zmohutnělo až na nejvyšší stupeň přepjatosti, a odtud snad zrodila se v něm chorá myšlénka, že duchem prorockým nadán a povolán jest, aby připravoval říši čistého ducha, a to pomocí Slovanstva, a že tento obrod světa má vycházeti z Čech, které, byvše posud posledními, nyní již státi se mají prvními.

A netoliko Durychovi Dobrovský zjevil přeludné myšlénky své, nýbrž psal je také jiným, na př. Ribayovi, který nás o tom zpravuje v dopise ze dne 25. listopadu 1795., v němž praví, že od Pelcla dostal příjemnou zprávu o lepším spůsobě zdraví Dobrovského, avšak že velice se podivil, když 23. listopadu obdržel od něho dopis ze dne 12. listopadu, v němž mu psal o tisícileté říši ducha, o sektě čistého ducha atd., načež prý zavírá dopis těmito slovy: „Arciť musím si dáti líbiti, když myslíte, že blouzním. Tak jsem sám sobě přicházel, avšak nemohu odolati světlu, aniž to chci aniž to smím.“ Ale dokládá Ribay — několik míst dopisu toho bylo zcela rozumně psáno. To bylo zvláštní, když nemoc jej napadala, že psal o věcech vědeckých úplně správně a náležitě, vedle toho však proplétal dopisy utkvělými ideami, takže ten, komu psal, buď ani toho nepozoroval anebo jej za podivína pokládal, což stávalo se také — zvláště za let pozdějších — při rozmluvách ústních.

V únoru r. 1796. Dobrovský meškal na venkově a vrátil se do Prahy zdánlivě úplně zdráv. Přátelé jeho dávali příčinu náhodě, která mu zdraví vrátila. Psalť o tom Pelcl 6. března r. 1796. Cerronimu: „Dobrovský jest úplně zdráv, jak nikdy nebyl. Lékař jeho mi tvrdil, že náhodou se uzdravil. Nedávno, jsa na venkově, procházel se s farářem; tu přiběhl veliký řeznický pes, vjel mu mezi nohy a svalil jej, čímž Dobrovský tak se ulekl, že jako smrť bledý byl. Toto otřesení, jak lékař se domnívá, přivedlo čivy jeho opět na dobrou míru. Málo teď se ukazuje mezi lidmi a skládá popis cesty své Ruskem a Polskem, který brzo tiskem vyjíti má. Na mne a celou společnosť učenou se hněvá, jelikož jsme

mu sekretářství odňali a Strnadovi odevzdali. Ale to se stalo, když byl pomaten; ovšem měli jsme čekati; ale kdo mohl případ s psem předvídati?"

Začátkem září r. 1796. již ochuravěl znova, vrátiv se do Prahy z cesty po Moravě. Pelcl psal o tom Cerronimu 10. září 1796.: „Dobrovský přišel sem do Prahy. Druhého dne chodil s myslivci Chrudimského kraje, maje červenobílou kokardu na klobouku. Tito myslivci, asi 300 mužů, táhli všemi třemi městy k nejvyššímu purkrabí s hudbou, a Dobrovský s nimi v prvé řadě. Nyní celé město myslí, že z pěti jednoho se mu nedostává. Včera myslivci odtud odtáhli k Plzni, a Dobrovský prý s nimi jako polní kaplan. Buďsi, jen kdyby s nimi nebyl celým městem chodil. Ke mně nepřišel, a já ne k němu: on se mne štítí, a já se ho bojím.*) Mám lítost velikou." A v doušce dokládá: „Právě jsem mluvil s Dobrovským. Vrátil se a zůstane zde. Vzkazuje Vám, abyste pro jeho dopisy na poštu šel. Pravil mi, že na Moravě mnozí ptali se po mé kronice." Ale za několik dní spůsob jeho zdraví opětně se zhoršil.

Tak ustavičně střídala se tehda při Dobrovském zdravota a choroba mysli. Protože pak zdraví jeho se lepšilo, jakmile pohyboval se na čerstvém vzduchu a zabýval se lehkou prací tělesnou v přírodě, lékaři radili mu, aby v Praze nebo v okolí zahradu koupil anebo najal, aby prací zahradnickou, která jeho zdraví výborně svědčila, zaměstnávati se mohl. O radě té zmínil se v dopise ze dne 21. července r. 1797. bývalému chovanci svému hraběti Bedřichovi z Nostic, který si ho velice

*) Prostrkaná slova Pelcl napsal česky.

vážil. Hrabě přání Dobrovského brzo se naklonil a koupil mu na ostrově Kampě tak zvanou Šenfeldskou zahradu s domkem, kamž Dobrovský v září r. 1798. se odstěhoval a zabýval se rovnáním půdy, sázením stromův a rostlin, což mu velmi zdrávo a prospěšno bylo.

Znova prudce začala se zjevovati choroba Dobrovského r. 1800. Byltě roztrpčen tehda hádkami literárními, které měl s Thámem, a mocně dojala jej zpráva, že Durycha ranila mrtvice a že Pelcl zemřel. I psal Cerronimu 6. března 1801.: „Pelcl již nemá bolesti. Umřel 24. února večer. Navštěvoval jsem jej denně, i poslední ještě den. Měl již zánět ve střevích a přece ještě doufal, že dočká se jara a zdravější bude. Smrt jeho mě velice zarmoutila, takže mně skutečně není dobře. Rodinu jeho mám nyní těšiti, musím tedy síly sebrati a jako muž svůj bol snášeti . . . Jsem jakž takž zdráv, kopám mnoho v zahradě, seji a sázím i zanáším se mimotně s botanikou podle zcela nové soustavy. Snad ještě budu tak šťasten, že nalezuu bylinu, kterou bude lze netoliko nemocné uzdraviti, nýbrž i mrtvé křísiti. Pak by se řeklo: Contra vim mortis nonne est medicamen in hortis? Toť jsou arci příjemné sny; ale odkud to jest, že tak rádi také ještě s mrtvými (v elysiu) zacházíme a mluvíme?“ V posledních slovech lze pozorovati, že Dobrovský opětně blouzněním zachvácen byl . . .

Na podzim r. 1801. vědecká námaha a škodlivý jemu zvyk, noční dobou studovati, přemohly jeho zesláblé čivy tak, že nemoc jeho velmi prudkou se ukazovala. Stalť se i po ulicích pro nápadné chování lidem obtížným a v prosinci již i jiným byl nebezpečným, takže hrabě

Nostic dal jej do opatrování k Milosrdným bratřím, odkudž teprve z jara mohl býti propuštěn . . .

Po roce 1802. Dobrovský nikdy již nezuřil, ale nemoc jeho nikdy nebyla úplně vyléčena. Duševní choroba totiž občas se vracela, obyčejně každý rok, někdy také několikráte za rok, trvajíc někdy několik neděl, někdy nepřetržitě někdy s přestávkami, a jevila se obyčejně tichou pomateností, někdy také jen podivínstvím. Utkvělá myšlénka, kterou již 21. listopadu r. 1795. psal Durychovi, že totiž má dar prorocký a že ustanoven jest nejen Čechy, nýbrž celé člověčenstvo oblažiti, často v jeho pomatenosti vystupuje.

Jak myšlénky divně se mu pletly, viděti na př. z listu, který 21. srpna r. 1823. hraběti Eugenu Černínovi psal: „Ještě zde sedím, stojím a chodím. Žádný Vám tak spolehlivých zpráv, co dělám a nedělám, dáti nemůže než já sám. Slyšte tedy: hraběnka Sternberková špatně se za mne (za osla) přimlouvala, t. j. nedostal jsem osla a budu tedy nucen svou další cestu s trakačníkem nastoupiti. Kdybych byl francouzským tanečním mistrem, oč, že bych tentokráte více byl obdržel? Procházeje se z Chuděnic k rybníku, při kterémž Petersburský tesař bydlí, naleznul jsem hlínu, z níž zde několik kousků na ukázku. Příští rok budeme již mísy z této hlíny urobené při stole míti. V Kolovči jest pět hrnčířů, v Chuděnicích není ani jednoho. Divno, leží to před nosem, z čeho bychom zbohatli a nevšímáme si toho. O převráceném hospodářství mohlo by se mnoho mluviti. Aby nějaké peníze se sešly, loví se, ale v nečas. To jest špatné, převrácené, hloupé atd. atd. Dnes jel vrchní do Prahy prodat vlny, kdežto v chuděnické faře rekviem

za Černíny se zpívalo . . . Avšak ne za Černíny, nýbrž za úředníka četla se zádušní mše, jinak by bylo nepochopitelno, že žádný úředník a žádná paní nepřišli. Po mši pokryje se popis na náhrobním pomníku papírem, a již teď byl troucí a umývající farář tak šťasten slovo gebo a pak materze*) čísti. Podle dřívějšího postavení bylo všechno převráceno. O dalším podruhé. Na blízku sv. Wolfganga nalezl jsem klokočový keř, z něhož dvě zrna zde přikládám. Nejsou ještě úplně zralá, ale ujmou se přece. Zcela zrající zrna jsou také pro Vás určena. Denně navštěvuji školu a učím. Jeden z mých předpisů zní, jak na této ceduličce stojí: „Když slunce vzejde, vstávejte, když slunce vzešlo, se hýbejte, srpna 21. — Jiný: vořechů před časem netrhejte. Celých korců lískových ořechů mohli jsme letos nasbírati, kdyby toto pravidlo se zachovávalo. Abych ukázal, že jsem také prorok, vězte nyní již, že arcivévodu Františka Karla na jeho cestě po Čechách sprovodíte, aspoň jste k tomu navržen. Zdali lidé, kteří se za chytré považují, jen tuší, co zamýšlím? Mé povolání mě neodolatelně pohání blahu všech lidí a národů napomáhati. Jen ať mě slyší a podle mé rady se zachovají; neboť jsem jen radící přítel. Chrapouni policie mně nic nemohou. Pravda mě chrání a můj dobrý anděl . . .“

O spůsobě všcobecném nemoci Dobrovského po roce 1802. praví Palacký v životopise jeho: „Vlastenecké a filantropické blouznění, podivínská pravidla k vychování člověčenstva a léčení nemocných, zvláštní návrhy o řeči

*) Prostrkaná slova tuto i v následujícím Dobrovský napsal česky.

a literatuře slovanské, vášnivé výbuchy proti lidem, kteří se mu morálně zošklivili, nápadná veselost a štědrost byly obyčejné známky, že duch jeho sobě volným není. Cizí učenci i pocestní, kteří jej v takové době navštívili, nepozorovali více nežli to, co jimi pohnulo velikého učence pokládati za geniálního podivína; neboť vědecké rozmluvy a zprávy působily v jeho ducha blahodárně a ukonejšivě. Často se přiházelo, že, když u známých na venkově meškal, okolí jeho žádné nepravidelnosti v jeho duševním stavě nepozorovalo, kdežto listy jeho vzdálenější přátely znepokojovaly. Trapné mu však bylo, když cizozemští dopisovatelé, neznajíce ještě churavosti jeho, o míněních a výrocích od Dobrovského v blouznění vyslovených rozpravu rozpřísti chtěli a on zatím zase již při jasném vědomí byl."

Avšak i po roce 1802. Dobrovský míval okamžení, kde velmi nebezpečným státi se mohl. Tak učenec německý navštívil jej jedenkráte, kdy právě nemoc jej napadala, a strávil s ním asi dvě hodiny, nepozoruje žádných známek porušení jeho mysli. Když pak konec návštěvy učiniti chtěl a slovo „půjdu" vyřknul, Dobrovský pravil: „Ano, půjdete, ale ne dveřmi, nýbrž oknem." Učenec domnívaje se, že Dobrovský žertuje, zasmál se, ale když viděl, že Dobrovský, přísně hledě, mysl zkalenou má, a když Dobrovský ještě doložil: „Dveřmi jíti dovede každý, ale takový učenec, jako jste Vy, má choditi oknem," vzpamatoval se rychle a pravil: „Oknem skočiti dolů není tak nesnadné ani pro učence, ale já dovedu ještě nesnadnější věc; půjdu dveřmi dolů a z dola pak vyskočím oknem do Vašeho pokoje." Na to již Dobrovský nežádal, aby oknem host se odebral, a učenec dostal se bez úrazu ven.

Pomatenost Dobrovského zjevovala se nětoliko v psaní a mluvení, ale také v jednání. Tak jednou Zeidler, navštíviv Dobrovského, ustrnut viděl, jak rukopisy svými ve vodě namočenými podlahu drhnul. Podobně zničil i rukopis své lužicko-srbské mluvnice. Podle starého zvyku, koupati se, dal si připraviti lázeň a když přichystána byla, obložil podlahu rukopisem svým a také do vany několik archů nastrkal; když z lázně odešel, služka vodu i s papíry vylila!

Byly také, jmenovitě za pozdější doby Dobrovského živobytí, vnější známky, podle kterých poznati bylo, že choromyslnost jej napadá. Jak zalíbila se mu modrá barva, bylo znamení, že duch jeho jasný není. Byl oblečen do obleku zcela modrého, modrý kabát, modré spodky, modré vysoké hedbávné punčochy, modrý kolár anebo modrý hedbávný šátek, modrá šmisetka a vesta také hedbávná, modrý kapesní šátek, ba jednou přišel k ševci do Chuděnic, aby mu také střevíce na modro obarvil. I Svaté písmo, které v malém vydání vždy při sobě měl, bylo modře svázáno. Proto jej i jmenovali „der blaue Abbé".

Někdy zmocnila se Dobrovského v chorém stavě jakási nepokojnost a těkavost; pádil po krajině, jakoby sám sobě ujíti chtěl, a když hodně nachodil se až do únavy, teprve se utišil. Za takových dob rozruch jeho mysli jevil se také na jeho vnějšku, jak nejlépe patrno z příběhu, který vypravoval o něm farář v Poleni. Farář byl na poli při žněch, hospodyně sama doma. Tu najednou vejde do dvora tulák, maje kabát svlečený a na holce přes ramena visící, bez šátku na krku a s rozhalenou košilí, kráčí směle přes práh a měří přímo k pokoji

farářovu; hospodyně jej okřikuje a zpět zahání, on nic a vejda do pokoje, zasedne za stůl na pohovku, žádaje s nejklidnější určitostí krajáček mléka a kus chleba. Hospodyně uleknutá pošle honem pro faráře, který přikvapiv pozná — Dobrovského.

Od r. 1816. Dobrovský býval rád vídaným hostem u hraběte Černína v zámku na Chuděnicích. Byl tam pro něj zvláštní byt zřízen, do kterého libovolně přicházel, i když panstvo nebylo přítomno. Ovšem byly návštěvy jeho v Chuděnicích, když hraběcí rodina tam nebyla, obyčejně smutným znamením, že totiž duch jeho zatemněn byl: za takových dob přišel třeba v noci a v noci opětně zmizel jako duch. Stěny pokoje a dveře popisoval průpovědmi, z nichžto některé, jako „Miluj Boha“ nebo „Cti Boha, vlasť a krále“ ještě před několika lety čísti lze bylo. Byl-li v létě na Chuděnicích, vstával na úsvitě, šel ke studni, dal si pumpovati vodu na hlavu a utřev si vlasy, chodil potom bos v ranní rose, soudě, že tento způsob umývání a procházky ranní zdraví výborně prospívá. Tento prostředek zdravotní doporučoval také hraběnce, když jednou si stěžovala, že poněkud churaví. Hraběnka, jak ze zdvořilosti již se děje, přitakala, že tak učiní. Druhý den z rána Dobrovský procházel se po trávníku bos pod okny zámeckými, čekaje, až hraběnka sejde k podobné bosé procházce. Když hraběnka nepřicházela, nabral na chodníčku hrsť písku, do kterého však větší kamínek se přimísil, a hodil do okna, kde hraběcí manželé spali. Kamínkem rozbilo se okno a břinkajíc zbudilo hraběcí manžele, kteří, jsouce polekáni, běželi se dívat, co se děje. Dole však stál Dobrovský, hledě upřeně nahoru k nemalé veselosti manželů, poznavších, co to znamená.

Na Chudénicích Dobrovský rád navštěvoval i okolní palouky a lesy, sbíral byliny a vracel se vždy s balíkem rostlin pod obojí paždí, maje někdy mimo to také ještě byliny kolkolem klobouku. Byliny pak sušil, rozkládaje je po oknech, jarmarách, podlaze, a nebyl-li duch jeho volný, také v umývadle a nádobách k jiným účelům potřebovaných. Tak panoval v pokoji klassický nepořádek, který však nikdo poklízeti nesměl. Z bylin pak vyvařoval všelijaké extrakty, připravoval čaj, ano také pilulky, kterých potom, když někdo ochuravěl, užívati radil. Sbíráním léčivých bylin a léčením vůbec tak rád se zanášel, že za dob nevolnosti ducha domníval se míti moc mrtvé vzkřísiti. Toto „doktorování“ však bylo na příčině, že leckdo s Dobrovským si zažertoval. Jak on panstvo často bez obalu káral pro spůsob života, pro dlouhé vysedání do noci, pro pozdní vstávání, tak byl s druhé strany populárním, mluvě s každým a často, když hraběcí rodina doma nebyla, rád zasedl si ke stolu tak zvaných domácích oficírů, rozmlouval a žertoval s nimi. Tito vědouce, že rád o lécích, o dietě atd. porozpráví, přivedli řeč na tyto předměty, a nepoštěstilo-li se to jinak, ten aneb onen dostal jakoukoli bolesť, a tu z Dobrovského již vylákána byla nějaká lékařská přednáška a vytahoval pilulky, jichž plnou kapsu při sobě míval, a dobromyslný kmet podával léku nevěda, že mladý lid šaškuje.

Nejraději Dobrovský chodil k sv. Volfgangu; jest to letohrad s krásným parkem a hostincem, řečeným „lázeň“, nedaleko Chudénic, nad nímž na lesnatém vrchu stojí kaple sv. Volfganga. Někdy Dobrovský tam i delší čas bydlel, ba když pomaten byl, v kapli také mši sv. sloužil, ačkoli tam oltářního kamene nebylo. Tomu přiměřena

byla v takových dobách i liturgie, kterou si sám vynalezl: sloužil mši bez roucha, bez missálu, na jehož místě čítal z breviáře nebo z písma Svatého, ba i bez vína se obešel a vzal jen vodu, kalich pak s sebou nosil.

Pro chudé a churavé byl pobyt Dobrovského na Chuděnicku šťastnou dobou. Chodil vyhledávat chudých i nemocných, oněm přispívaje hmotně, tyto povznášeje a těše; děla-li se od úředníků křivda někomu z poddaných, ujímal se ho u vrchnosti, ukazuje k tomu, aby také poddaný práva svého nezkráceně užíval. Zvláštní však péči měl o zanedbané, opuštěné děti; navštěvoval vesnice, pátraje po takových dětech, které pak ošatil a pokud možno bylo, také dále o ně se staral. Při takových příležitostech děti z celé vsi shrnuly se okolo něho, on je napomínal k nábožnosti a mravnému životu, vypravoval a vykládal to neb ono a rozdával jim ovoce, obrázky, hračky, krejcary. Jak chudé děti miloval, toho jest důkazem, že ani na smrtelném loži na ně nezapomněl, odkázav jednomu, zvláště politování hodnému chlapci 15 zlatých. Tato pak dobrosrdečnosť a dobročinnosť k chudým, tato starostlivosť o lid poddaný ve spojení s jinými okolnostmi, jako na př. že, jsa pomaten hned tu hned tam viděn býval anebo že někdy pouze noční dobou přicházel a opětně zmizel, byly na příčině, že vděčný lid na Chuděnicku vynikající osobnosť Dobrovského spojil s osobou císaře Josefa II., o němž té doby všecek český lid selský pravil, že neumřel, a tak věřili na Chuděnicku, že Dobrovský jest — císař Josef.

Na zámku chuděnickém sloužila také pradlena, která měla dvě děti, třináctiletého chlapce Adámka a děvče. Adámek býval synům hraběte Černína kočím, když pro

zábavu jezdívali ve svém povoze taženém osly. Dobrovský povšiml si hocha a zalíbil si jej tak, že si jej zvolil za své páže. Jednou, sebrav s sebou Adámka, přikázal mu, aby vzal trakař a ubíral se s ním na trh do Poleně. Tu nakoupil hraček pro děti a různé látky pro chudé, jmenovitě celé kusy tak řečené šerky. Když Adámek nakoupené věci naložil, vraceli se zase do Chudenic. Cestou Dobrovský vykládal Adámkovi lecco, čemu hoch asi nerozuměl. Mezi jiným pravil: „Kdybych tu šerku dal chudým ženám, aby nastříhaly šaty, jsem přesvědčen, že by ji nedaly do vody, aby se scvrkla, a ty ubohé děti potom by je nemohly nositi. Víš co, namočíme to sami do vody." Když pak přišli k rybníku, přikázal Adámkovi šerky v rybníce namočiti, vyždímati a rozložiti po hrázi, aby uschly, a sám zatím ulehl do stínu pod strom a četl písmo Svaté, které s sebou vždy nosil. Když šerky uschly, naložili a jeli dále.*)

K neduhu Dobrovského, jenž tak tížil ducha jeho, velmi asi přispěla nešťastná nehoda, která jej stihla hned r. 1781.**) V červenci roku toho Dobrovský totiž byl s hraběcí rodinou Nosticovskou v Jindřichovicích (na Loketsku) na lově jelenů. Hraběnka Nosticová, která v honbě vášnivou zálibu měla, byla také přítomna a kolmo z dámské pušky na zvěř střílela. Dobrovský díval se na honbu s jedním z chovanců svých, a tu, pozoruje, že hraběnka měří na zvěř, která běžela směrem, kde Dobrovský s mladým hrabětem stál, i znamenaje nebezpečenství, trhnul rychlostí blesku chovance svého za sebe, chtěje jej krýti svým tělem: ale v tom již rána padla, dotkla

*) Bačkovský: Zajímavé črty, 70. a 71.

**) Nikoli r. 1782. (Brandl, 279.).

se nepatrně mladého hraběte, Dobrovskému však vjela do kyčle. Když leknutím mladý hrabě na zemi se svalil, všichni křísili mladého hraběte, který zotavoval se brzo, ale Dobrovského nikdo si nevšímal. Tu však myslivec pozoroval, že z Dobrovského krev jen řine; teď teprve věděli, že mladému hraběti nic nebezpečného se nestalo a že vlastně postřelen byl Dobrovský, který podivuhodnou chladností pravil: „Inu, toť se rozumí, zde vězí koule.“ Ale v tom již sám klesl, a odnesli jej polomrtvého do zámku. Několik dní byl mezi životem a smrtí, a roznášela se již i pověsť, že jest mrtev. Byl sice vyhojen, ale kouli, poněvadž operován býti nemohl, nosil v těle až do své smrti. Nešťastný tento případ, při němž Dobrovský na ochranu chovance svého svůj vlastní život v nebezpečenství uvedl, zavázal mu rodinu hraběcí takovou vděčností, že jej v nemoci jeho potomní, i když v choromyslnosti zuřil a okolí svému nebezpečným se stal, po sedm let přece v domě svém chovala a ošetřovala. Dobrovský o poranění tom prý pravil rytíři z Neuberku toto: *) „Můj otec byl tak dlouho vojákem, koule okolo něho jenjen lítaly, a já, jsa duchovním, musím do smrti kouli v sobě nositi; nejlépe jest, že mi nevadí a že pocházela od dámy . . .“

Kouli onu Dobrovský v sobě nosil 48 let! Choromyslností byl pronásledován 34 let! Při všem tom dožil se přece 76 let . . .

V listopadu r. 1828. Dobrovský vydal se za účelem vědeckým do Vídně, kde velmi pilně pracoval v dvorské knihovně, ačkoli byl nemálo churav. Vraceje se z Vídně,

*) Světozor 1880., 192.

17. prosince k večeru přijel do Brna, kdež ubytoval se u Milosrdných bratří. Hned druhý den pak navštívil přátely své Dom. Kynského a Řehoře Volného; 19. prosince ohlásil se u starobrněnského preláta Nappa a potom u biskupa Stufflera, kteříž oba nabízeli mu, aby byl u nich bytem, takže by měl do města blíže. Avšak on laskavého nabídnutí nepřijal a praviv, že jako starý, churavý muž, který beztoho napolo Milosrdným bratrem jest, zůstati chce v klášteře Milosrdných, jak i ve Vídni činil. Ani vozu, který mu byl nabízen od biskupa i preláta, nepřijal, a to snad bylo neštěstí, protože, v plískavém počasí pěšky chodě, se nastudil.

Biskup 20. prosince dal Dobrovskému ke cti hostinu. Když však vůz pro Dobrovského na Staré Brno byl poslán, vrátil se prázdný, a Dobrovský omluvil se, že předešlého dne mokrou cestou se nachladil. Pobouřen také byl starý jeho neduh žaludkový a silné zvracení jej trápilo, když Volný odpoledne 20. prosince jej navštívil. Ačkoli tělesně zvracením velice seslaben byl, přece, když se utišilo, jal se hned vědecky rozmlouvati, pronášel mínění své o Šafaříkově spise „Abkunft der Slaven“ a vyvracoval názory jeho, při čemž ohromná jeho paměť věrnosť svou osvědčila, an místa z Pomponia Mely, Jornanda, Mojžíše z Choreny, z Prokopia atd. na odůvodněnou svého mínění zpatra uváděl. Volný, který jej denně aspoň jedenkráte navštěvoval, vypravuje, že 24. prosince již tak zotaven byl, že ze světnice vyjíti a v refektáři obědvati mohl. Dne 25., 26. a 27. sloužil mši sv. v kapli Milosrdných a chlapce, který jej sprovázel, učil čísti, probíral Zimmermannův spis „Vorboten einer Lebensbeschreibung des h. Johann von Nepomuk“, o němž úsudek podati měl, a zkoumal

Ziegelbauerův opis Vincentia a Gerlacha, jenž mu z Rajhradu byl poslán. Způsob jeho zdraví již byl tak se polepšil, že lékaři dovolili, aby dávno kýžený výlet do Rajhradu mohl učiniti. Vyjel s Volným 28. prosince a měl radostné překvapení, uviděti tam Václava Pešinu, který tehda na blízku Rajhradu, v Blučině, farářem byl. U večer téhož dne o 5. hodině byl již zase v Brně; 29. obědval u preláta Nappa, po obědě díval se na rukopisný český překlad Pulkavovy kroniky a dal si opsati starožitnou rotu zpovědní, kterou potom vlastní rukou přepsal pro Kopitara, aby tento mohl ji srovnati se zlomky Frisínskými. Tak byl duch jeho ustavičně čilý, a záměrům jeho ani vysoký věk mezí nekladl. Jsa v Brně, změnil úmysl, s kterým z Vídně vyjel, vrátiti se totiž do Čech, a ustanovil se zajeti do Krakova, kde prý na zpáteční cestě z Ruska před 36 lety sotva den se zdržel a kam prý později stále se chystal, aby poznal poklady slovanské vědy tam složené. Přátelé mu odmlouvali, on však stál svéhlavě na svém a byl by jistě úmysl svůj vykonal, kdyby smrť ho nebyla v Brně překvapila. Přátelé již ovšem neměli obavy o zdraví jeho, ani když 30. prosince nevycházel pro kašel, který již z Vídně byl s sebou přinesl. Dne 31. prosince navštívil s prelátem Nappem biskupa Stufflera a obědval opět u Augustinianů.

Nastal nový rok 1829. Dne 1. ledna Dobrovský sloužil mši sv. u Milosrdných, obědval u nich s velikou chutí a psal potom do Prahy. Ale když Volný mezi pátou a šestou hodinou odpoledne k němu přišel, nalezl jej churavého; zvracel asi dvakrát a kašlal. Dne 2. ledna zůstal v posteli a stěžoval si na píchání v levém boku; jmenovitě v noci s 2. na 3. leden byl velice nepokojný,

takže přivolán Dr. Kaiser, ordinarius u Milosrdných bratří, který mu žílou pustiti a flastr vytahovací přiložiti kázal, aby píchání se ulevilo. Lékař usoudil stav nemocného za velmi povážlivý a žádal Volného, aby pokusil se přemluviti jej k zpovědi a k učinění závětu, protože všem ostatním Dobrovský v té příčině odmlouval. Když Volný zmínil se o tom, odpíral i jemu, řka, že ještě nejméně patnáct let žíti musí, aby práce, které před sebou má, mohl vykonati. Dr. Kaiser, jsa si vědom, že jeho péči tak drahý život jest svěřen, sám požádal Dra Kročáka, znamenitého lékaře, aby nemocného také navštívil a radou svojí byl pomocen. Dr. Kročák, ohledav nemocného, pravil, že nemoc jeho jest katarrhální zimnice, přitužená gastricismem, kterou nemocný, nešetřiv se, sám velice pohoršil, takže síly jeho sotva budou s to, aby odvarovaly záhubné následky ze zanedbání nemoci pocházející. Dr. Kročák bohužel prorokoval dobře; zanícení plic pokračovalo rychle, a Dobrovský sám cítil, že ho již jest na krátce, i diktoval svou závěť, k jejížto vykonání ustanovil hr. Frant. Šternberka, rozkázav dáti rukopisy své Učené společnosti a Museu, knihovnu pak dětem po svém bratru Matěji měšťanu pražském, ovšem podle uznání hraběte samého, kterému korrespondenci svou zůstavil. V úterý 6. ledna žádal po 9. hodině ranní posledního pomazání a brzo po té, o tři čtvrtě na jedenáctou veliký duch jeho opustil tělo . . .

Kromě Dobrovského za jeho žití skoro nikdo ničeho pozoruhodného nepodal novočeskému písemnictví v oboru jazykovědném. V oboru dějepisném však již i koncem století XVIII. vyznamenalo se jich několik, mezi nimi z kněží katolických vynikli vedle jiných hlavně tito:

František Pubička. Narodil se 19. srpna r. 1722. v Chomutově v Žatecku. Vstoupiv do řádu jesuitského, stal se r. 1767. historiografem království Českého a zemřel v Praze 5. června r. 1807. Vydal v letech 1770.—1801. o 10 dílech „Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven". Dílo to sahá od pravěku až po rok 1618., ale jakkoli jest sestaveno s nevšední pílí, nevyhovovalo účelům a potřebám ani svého času, jsouc jednak pro suchoparný kronikářský způsob vypravování jednak pro přílišné v něm polemiky a hádky s jinými učenci málo záživné a kromě toho také nedosti kritické a plné báchorek. Jiné spisy napsal většinou latinsky, a byly vydány skoro všechny před rokem 1774.*)

Mikuláš Adaukt Voigt. Narodil se 14. ledna r. 1733. v Horním Litvínově v Žatecku. Vstoupiv do řádu piaristského, stal se místorektorem kolleje pražské, až konečně byl povolán do Vídně jakožto professor dějepisu, kustos dvorní knihovny a sbírky mincí. Zemřel na odpočinku v Mikulově v Litoměřicku 18. října r. 1787. Jest otcem české numismatiky a stal se velezasloužilým o výzkum a dějiny vzdělanosti v Čechách. Prvý jeho spis byl „Schreiben an einen Freund über die bei Podmokl gefundenen Goldmünzen" (r. 1771.). V letech 1771.—83. vydal o 4 dílech „Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen", kterýmžto spisem, porozprávěv v něm poprvé kriticky o českých mincích, obrátil po sobě pozornost tehdejších učenců v Čechách. R. 1785. vyšel od něho spis „Was ist bis jetzt über die Naturgeschichte Böhmens geschrieben, mit einem Anhange über die „Naturgeschichte Mährens"

*) Viz o něm v Palackého „Zur böhm. Geschichtschreibung".

a r. 1788. „Über den Geist der böhmischen Gesetze in den verschiedenen Zeitaltern". Byl činným i v oboru dějepisectví literárního. Vydalť ve spolku s Frant. Martinem Pelclem a jinými v letech 1773.—1782. sbírku životopisných zpráv o slavných učencích a umělcích českých s názvem „Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler nebst kurzen Nachrichten von ihrem Leben und Wirken", a sám vydal některé vzácné příspěvky k dějinám českého písemnictví s názvem „Acta litteraria Bohemiae et Moraviae" (dva svazky r. 1774. až 1783.) jakož i ve spisku „Nachricht von merkwürdigen böhmischen Mäcenaten" (r. 1784.), a pod záštitou jeho vycházel již r. 1772. i časopis „Neue Litteratur", a to s počátku jako týdenník (vyšla 4 čísla týdně) a potom v objemnějších svazečcích.

Václav Michal Fortunát Durych. Narodil se 28. září r. 1735. v Turnově. Vstoupiv do řádu pavlánského, pobyl v klášteře řádu svého v Mnichově, v Praze a ve Vídni. Zemřel na odpočinku ve svém rodišti 31. srpna r. 1802. Jsa dokonalým znalcem jazykův a horlivým starožitníkem slovanským, jal se vydávati dílo s názvem „Bibliotheca slavica antiquissimae dialecti communis et ecclesiasticae universae Slavorum gentis" (r. 1793.), kteró mělo obsahovati dějiny politické, církevní, literární a vzdělanostní starého Slovanstva, uvízlo však na části prvé. Dále vydati měl dílo to Josef Dobrovský, kterému Durych, žije s ním již od let sedmdesátých století XVIII. v upřímném přátelství, rukopisy své zůstavil; ale Dobrovský z nedostatku nakladatele nedostal se k tomu.*) Durych proslul

*) Viz Brandl: Dobrovský, 125. a 126. (Dobrovský napsal i životopis Durychův do pojednání společnosti nauk r. 1804.)

i v oboru bohosloveckém, o čemž promluvíme si níže při Františku Faustýnovi Procházkovi.*)

František Švenda. Narodil se 9. dubna r. 1741. v Král. Hradci. Vypomáhal po zrušení řádu jesuitského, jehož byl členem, při správě duchovní ve svém rodišti, kde zemřel 15. února r. 1822. Čas, který mu zbýval při správě duchovní, věnoval všechen přehlížení archivu městského, biskupského a bývalého jesuitského, na základě čehož napsal a vydal v letech 1799.—1818. obšírné dílo dějepisné „Obrazy města Hradce nad Labem", rozvržené ve 4 části s názvy „První zlatý a stříbrný obraz města Králové Hradce nad Labem", „Druhý železný obraz", „Třetí měděný obraz" a „Čtvrtý hliněný obraz", kteréžto dílo má 15 dílův a jest dosud velice cenno pro bohatý materiál, v něm obsažený a sebraný z archivův i jiných pramenů, kterých nyní již není před rukama; jinak uspořádáno jest spůsobem toliko kronikářským bez přísné kritiky a pragmatického vylíčení. Jest i připomenouti, že psal mluvou, hovící nešvarám, zahnízdivším se v XVII. a XVIII. stol. v českém mluvnictví. Od české společnosti náuk k návrhu Dobrovského r. 1803. za spis svůj dostal malou medalii odměnou.**)

Karel Rafael Ungar. Narodil se 16. dubna r. 1743. v Žatci. Vstoupiv do řádu premonstrátského na Strahově,

*) Spisek o Durychovi od J. M. Černého vyšel r. 1890. v Turnově. Klášterní své jméno „Fortunát" později zčeštil ve „Blahoslav". Viz o něm i v Kalouskových „Dějích kr. čes. společ. náuk" na str. 89. a 90.

**) Životopis jeho jest otištěn v Zieglerově „Milozoru" na str. 111.—113. od A. Pr. Kubišty, kaplana v Čáslavě. Viz o něm i v Brandlově „Životopise Josefa Dobrovského" na str. 133.

stal se knihovníkem knihovny tamější a zemřel jakožto knihovník universitní knihovny pražské 14. července r. 1807. Stal se za své doby literárně známým hlavně tím, že vystoupil proti Dobrovskému, přijav spis jeho „Böhmische Litteratur“ káravě spisy „Revision der böhmischen Litteratur auf das Jahr 1779.“ (dva svazky) a „Beschluss der Revision der böhmischen Litteratur“ (r. 1779.—1780.). Dobrovský na prvý svazek „Revision“ odpověděl spiskem „Antwort auf die Revision der böhmischen Litteratur“; na svazek druhý a na „Beschluss“ neodpověděl. Ungar nevražil na Dobrovského proto, že, když r. 1776. jal se vydávati Balbínovo dílo rukopisné „Bohemia docta“, Dobrovský ujal se proti němu jiného vydavatele, který týž spis vydal. Kromě pak jiných prací Ungar také počal r. 1786. vydávati „Allgemeine böhmische Bibliothek“, v níž otištěn býti měl soustavně spořádaný seznam všech až po jeho dobu českou řečí tištěných knih; ale vyšel toliko sešit prvý, obsahující seznam biblí. Předmluva ke spisu tomu jest nemálo významna i zajímava; psánoť v ní mezi jiným: „České knihy jsou vzácny, tak vzácny, že mnohým z nich — zvláště jsou-li celé — přednosť dáti jest i před rukopisy. Příčinou toho jest literární tyranie, s kterou nábožní knihomorci je pronásledovali, pálíce je nebo jiným spůsobem zničujíce neb aspoň počerněním celých vět, ba stránek pomocí čínského inkoustu kazili. Který medle literát s hrůzou nepřipomíná si barbarského 21. pravidla „Indexu“, dle kterého všecky knihy české, od r. 1414. až do r. 1635. tištěné, nebezpečenství zničení jsou vydány . . . Uvážíme-li, s jakým úsilím bylo naléháno zničiti české knihy, tuť věru diviti se jest, že jich tak značná část slídícím zrakům stíhačův

nšla. Ovšem jsou některé z osvobozených porouchané, neboť majetníci užívali často lsti, vytrhujíce tytulní listy a kladouce na jejich místo tytule knih v podezření neuvedených . . ." Vyšlý sešit není pouhým knihopisem s udáním tytulů, formátův atd., nýbrž obsahuje také některé na onen čas dosti vzácné literární, kritické a životopisné poznámky.*)

Mnohem více nežli právě uvedených pět kněží proslul touže dobou **František Faustýn Procházka**. Narodil se 13. ledna r. 1749. v Nové Pace v Jičínsku, vstoupil do řádu pavlánského a byv r. 1772. na kněžství vysvěcen, zastával úřad kazatelský v klášteře řádu svého v Praze. Když r. 1785. klášter pavlánský byl zrušen, přestoupil v řadu kněží světských a stal se r. 1786. řiditelem gymnasií pražských, r. 1807. pak řiditelem všech gymnasií českých a zároveň řiditelem universitní knihovny pražské, vedle kterýchž úřadův od r. 1786. zastával i censuru knih. Zemřel v Praze 2. prosince r. 1809., raněn byv mrtvicí.

Prvou svoji práci literární Procházka vydal téhož roku, kterého byl na kněžství vysvěcen. Byla to báseň latinská k jubilejní slavnosti jeho spolučeholníka Arnošta Ingunebra. Podstatněji na veřejnost vystoupil Procházka poprvé r. 1778. a 1780. s českým překladem písma Svatého. Pobudku k překladu tomu dala císařovna Marie Terezie, projevivši arcibiskupovi pražskému, hraběti Antonínu Petru Příchovskému z Příchovic přání, aby písmo Svaté nově do češtiny bylo přeloženo a vydáno. Arci-

*) O Ungarovi viz v „Zlaté Praze" 1864., v „Osvětě" 1882., 696.—700., v „Urb. Věstníku bibl." 1883., 4., v „Ruchu" 1883., 183. a v „Květech" 1884. I. 551.—559. a 691.—695., II. 20.—26. a 213.—219.

biskup svěřil úkol tento Durychovi, který slynul nevšední na tu dobu znalostí jazyků nejen klassických, ale také východních (zvlášť arabštiny a hebrejštiny) i slovanských,

Frant. Faustyn Procházka

a Procházkovi, spolupracovníku a odchovanci jeho ve studiu jazyků těch, uloživ jim upraviti po česku písmo Svaté podle latinského tekstu v církvi katolické užívaného (vulgaty).

Durych a Procházka ujali se horlivě díla od arci-

biskupa jim svěřeného. Protože však změn hlouběji zasahujících učiniti nesměli, nýbrž latinského tekstu přísně držeti se jim bylo, položili si za základ bibli Svatováclavskou z r. 1715. a tu srovnávali slovo za slovem s vulgatou, opravujíce tam, kdež onano uchylovala se od této. Jen kde toho žádalo lepší porozumění tekstu, používali původního znění hebrejského a řeckého, svých bohatých vědomostí z hermeneutiky a starých překladů, zvláště bible Benátské a propůjčili takto svému překladu výborné a mistrovské vlastnosti. Času na překlad neměli nazbyt; sazeči brali jim takořka každý arch od ruky a ještě naléhali pořád na to, aby pracovalo se rychleji. Přes toto všelijaké obmezování oba přátelé pracovali o své úloze se zápalem neobyčejným, plynoucím také z vlastenecké lásky, takže Nový zákon byl ve dvou letech hotov, spatřiv r. 1778. světlo s názvem „Nový zákon Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista podle starého obecného latinského tekstu opět s obzvláštní pilností přehlédnutý, ponapravený a vnově vydaný“, r. 1780. pak vyšla práce jejich celá s názvem „Biblí česká, to jest celé Svaté písmo Starého i Nového zákona, podle starého obecného latinského od svaté římské katolické církve potvrzeného a užívaného přeložení, opět s obzvláštní pilností přehlédnuté, ponapravené a znovu vydané“. Bible ta opatřena jest arcibiskupským schválením, které čtení písma Svatého obecnému lidu nejen dovoluje, ale i doporučuje, předmluvou vydavatelův a 31 pravidly k výkladu Starého zákona hledícími, dále rejstříkem mravných průpovědí biblických, modlitbou před čtením písma Svatého a po něm upotřebitelnou, posléze výtahem z katolické věrouky s poukázkami na příslušná místa v písmě Svatém.

a seznamem knih biblických. Nízká její cena (stála pouze 2 zl. 15 kr.) měla umožniti, aby snadno a rychle rozšířila se mezi lidem obecným. Úprava a tisk byly pečlivy.

Tak vznikla a vypadala první novočeská bible, za let probuzení nejprvopočátečnějšího se zrodivší. Dobrovský, když bible tato vyšla, posoudil ji velice příznivě v „Böhmische und mährische Litteratur auf das Jahr 1780.“; pověděv, že to již dvacáté prvé vydání celé české bible, vyjádřil se pak mezi jiným o ní takto: „Máme u vydání tomto knihu klassickou, jížto by Čechové co do pravopisu slušně říditi se měli. Čistota řeči, která v knize této vládne, jest přiměřena důstojnosti slova Božího.“ Později Dobrovský často v pracích svých odvolával se k bibli té jakožto ke vzoru, a Ungar napsal o ní, že má před katolickými biblemi dědictví Svatováclavského mnohé přednosti a právem prý jmenuje se na tytulním listě vydáním „s obzvláštní pilností přehlédnutým a ponapraveným“. Zasloužila si tedy neobyčejné cti, které se jí dostalo od samé císařovny Marie Terezie tím, že nařídila 1000 výtisků této knihy rozdati mezi lid, kteroužto péčí o vzdělání a zbožné vychování lidu jistě získala si vděk jeho i vděk všech přátel českého jazyka; spočíváť přední význam a důležitosť bible té v její stránce jazykové.

Ale Procházka nebyl spokojen překladem tím. Jeho znalosť starých jazyků, hermeneutiky a hebrejštiny jakož i vědomí, že ryzosť a jadrnosť řeči by mohla býti zvýšena, kdyby v tekstě volno bylo užívati českých obratův a idiotismův, nedaly mu prestati na úpravě tekstu biblického, jak jej vidíme ve vydání z r. 1780. Nepokládaje vydání toho za tak správné, jak by si byl přál, jmenovitě proto, že nemohlo býti učiněno na základě srovnání

s tekstem řeckým a volnějším jazykem českým, uchystal vydání nové aspoň jednoho dílu, totiž Nového zákona, na podkladě sice vydání prvého, ale přetvořené, jak sám dí v předmluvě, opravené, s původním tekstem, starým latinským výkladem a jinými východními překlady srovnané. Vyšlo r. 1786. s názvem „Písmo Svaté Nového zákona“, a úprava jeho vnější jest na tehdejší dobu elegantní; přidány k němu jsou dvě mapy: mapa Svaté země a mapa Středozemního moře (části východní od Italie).

Vydání z r. 1786. teprv ukázalo v jasném světle bohaté vědomosti Procházkovy, a to tím lépe, protože celá práce byla jeho vlastní, kdežto při prvé mnoho dobrého spadalo na vrub Durychův. Předeslal zajímavou předmluvu a v ní především praví, proč písmo Svaté vydává. Hlavním jest mu důvodem, že prý není toho času vydání, na kterém by se přestati mohlo. Bible Králická prý již obecenstvu nestačí, jsouc jednak už vzácná jednak i jednostranná. Tuto poslední výtku dokládá tím, že výklad bible Králické prý jest učiněn v duchu nekatolickém, ač jen v nemnoho věcech vážných; nad to prý se v ni vloudilo mnoho omylů nepozorností písařův a záhubností času; posléze prý výklad písma Svatého od té doby učinil znamenité pokroky. Závadným shledává také spůsob XVI. věku obvyklý, dle kterého činily se na Nebratry útoky a narážky, takže kromě Bratří jiná církev jejich bible nezměněné tak beze všeho užívati nemohla. To tedy bylo Procházkovi pohnutkou, že odhodlal se opatřiti krajanům svým nové vydání písma Svatého. Tekst snažil se „své původní, první a apoštolské čistotě“ navrátiti a co kde zdá se býti omylného nebo

pozdějšího, na to poukázati pod čarou. Nedostatečnosť a chybnosť mnohých vydání pocházela prý dílem z neznalosti jiné „než kuchyňské latiny a řečtiny“ dílem z neznalosti mateřštiny. Tuto vadu tepe zvláště ostrou satyrou, protože překládáno doslova i rčení, jednotlivým pouze řečem vlastní, čímž mnohá místa stala se nesrozumitelnými. To vše on pilně „vymustroval a opravil“. Na konci vydavatel se omlouvá, aby chyby, jichž se snad dopustil, od znalců nebyly přičítány jeho vůli; na soud lidí „odpolu a níže“ učených však ohlížeti se nebude. Ty nazývá pokolením pravdě a dobrým věcem ze všech pokolení nejnebezpečnějším.

Jak Prochazka bedlivě obstarával toto vydání, toho budiž svědectvím, že každý arch prohlížel třikráte. Mluva jeho jest přesná, není však prosta některých zvláštností, jako že užívá slov: měsíčky m. závorky, vymustrovati m. vyhledati, případný m. nahodilý, upřímý m. upřímný, pobíhati něco m. opomíjeti něčeho, domův m. domů, u příkladu m. na příklad atd.

Zcela nezávislý na vydání tomto jest překlad z přirozené nutnosti vyrostlý a vytištěný r. 1804. Když totiž vydání z r. 1780. bylo rozebráno, Procházka byl vyzván, aby opatřil vydání nové, dle potřeby opravené. I pořídil vydání s hojným výkladem, které vyšlo r. 1804 s názvem „Biblí česká, t. j. celé Svaté písmo Starého i Nového zákona podle starého obecného latinského od sv. římské katolické církve schváleného výkladu opět s obzvláštní pilností přehlédnuté, ponapravené, vysvětlené a znovu vydané“. *) I dal Procházka prvý za doby nové českému

*) Fr. Bílý promluvil o překladech bible Procházkových v „Komenském“, roč. 1881., kterýžto článek, jsa rozsáhlý,

lidu do rukou zase písmo Svaté, psané jazykem správným a jadrným, jsa tehda vedle Dobrovského nejlepším jeho znatelem. A zásluha jeho v té příčině jest větší tím, že bratrská bible Králická byla by nikdy nedosáhla sankce katolické církve a že jesuity pořízená bible Svatováclavská jest namnoze přeložena otrocky beze vzhledu na povahu českého jazyka. Jak i na př. Josef Jungmann vážil si překladu Procházkova, vidno z těchto jeho slov, napsaných Ant. Markovi (Musejník 1881., 507.): „Ubohý Procházka nás opustil! Vy jakožto bohoslov mohl byste nějakou památku jemu položiti v „Hlasateli“ . . . Učinil bych to já, ale nemohu tak vysvětliti cenu jeho biblí jako Vy. Pročež prosím pusťte se do toho a posypte kvítím hrob tak velikého muže! Pomůcku k tomu máte jeho biografii v mých Analích (Letopisech) rakouských, kteréž se u důst. p. děkana Jelínka nacházejí; potom, a to nejvíc v jeho vlastních spisech, z těch lze výborného jeho ducha seznati. Příteli, udělejte to a můžete-li několik veršíků za korunu tomu vstaviti žalostných, také těch nevypusťte. Kdyby pak Vám to obtížné bylo, aspoň jen recensí jeho biblí vypracujte, o druhé já se postarám . . .“

Úspěchem svého překladu písma Svatého byv povzbuzen, Procházka věnoval síly své hlavně dějinám písemnictví a vzdělanosti v Čechách. Bohužel ani jednoho většího spisu toho směru nenapsal jazykem českým, čímž sice jeho spisy za doby tehdejší větší užitek přinášely, jsouce čteny od vzdělanců, avšak za dob pozdějších staly se širšímu obecenstvu nepřístupnými. Již prvý spisek oboru toho, německy psaný, byl ostnem protivníkům ne-

---

znova jest otištěn v „almanachu „Zoře“, roč. 1885., na str. 4.—16. Viz i v „Musejníku“ 1879., 27.—31.

rozhodným i odhodlaným. Bylť jako upozorněním na spis větší, latinský s názvem „De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius“ (r. 1782.), jenž obsahuje dějiny vzdělanosti české veškeré od nejstarších dob až po dobu Procházkovu.

Procházka napsal tedy dějiny vzdělanosti české před sto lety, podav o nich obraz přes nedostatek pramenů dosti zdařilý, a my po stu letech netoliko nemáme lepšího, nýbrž vůbec skoro žádného: tím ovšem příčinou jest spisu tomu význam veliký! Dokázal tu zvláště znalost všech řeckých a římských dějepisců, již o Slovanech psali, čerpaje z nich začátek našich dějin. Zároveň pak tento spis Procházkův jest prvou soustavnou rukovětí vývoje všeho písemnictví v Čechách a na Moravě a přesvědčil Procházku o potřebě, aby aspoň hlavní spisové byli probráni jednotlivě zvláštními rozpravami.

Procházka také napsal „Commentatio de litterarum latinarum in Bohemia et Moravia restitutoribus“ (otištěno ve Voigtových „Acta litteraria“ r. 1783.) a zamýšlel vydati větší počet různých rozprav o dějinách českého písemnictví, ale malým počtem odběratelstva stalo se, že pouze tři svazky dílu I. vyšly s názvem „Miscellaneen der böhmischen und mährischen Litteratur seltener Werke und verschiedener Handschriften“ (r. 1784.—1785.). Že podnik tento se nezdařil, jest velice želeti. Vycházely tehda právě rozličné obrany, dokazující užitek i krásu a tudíž i výhodu, ano potřebu jazyka českého; rozpravy Procházkovy byly by důkazem skutkovým obrany ony vydatně podporovaly a sesilovaly.

Procházka byl i prvým, kdož obnovil přerušenou spojitost mezi českým písemnictvím novým a starším také

tím, že jal se r. 1786. vydávati starší spisy české. Prvým byl v té příčině vlastně Frant. Martin Pelcl, vydav již r. 1777. „Příhody Vratislava z Mitrovic“, ale, vydav toliko jediný tento spis, neobnovil tím oné přerušené spojitosti tak, jako Procházka učinil, a když Pelcl chtěl i za let osmdesátých vydávati starší spisy české, nedošlo k tomu. Procházka starší spisy české dle potřeby tehdejší zde onde poopravil a předmluvami opatřil. Předmluvy ty jsou namnoze k dějinám staršího našeho písemnictví a k povaze doby tehdejší velmi zajímavy i důležity. Jal se vydávati spisy ty r. 1786., tedy za doby vzhledem k národnosti české velmi ještě trudné, a přece, jsa ozbrojen bystrým důmyslem a rozsáhlou učeností, chopil se úkolu toho se zdarem znamenitým. Než uplynula dvě léta, vyšlo péčí jeho sedm spisů těch.

Pohnutkou k podniku tomu bylo Procházkovi, že viděl veliký nedostatek knih českých mezi lidem a všeobecnou náklonnosť k četbě. Znaje pak lid český, znaje slavnou jeho minulosť, jsa zběhlý v dějinách své vlasti, znaje četbou starších spisů českých i češtinu, její krásy a přednosti tak jako málokdo z jeho vrstevníkův a vida bědnou přítomnosť, připadl na myšlénku, znova vydávati příhodné české spisy starší, aby tím poskytnuto bylo lidu českému potřebné a nepokažené potravy duševní. I spojil se s knihkupcem a knihtiskařem, „aby nejlepší knihy české, od učených předkův buď vůbec vydané buď toliko sepsané, sebrali a tu škodu, kterouž jednak záhubnosť časů jednak horlivosť bez umění někdejších missionářův v Čechách a v Moravě spůsobila, vynahradili“.

Přihlížeje k obsahu i k formě Procházka prohlédal vydávati hlavně spisy obecně zajímavé a správné, a to

hlavně dějepisné, aby lid jimi poznal sama sebe a svou druhdy slavnou minulost. Tak dostaly se do rukou našeho národu knihy dějepisné, jež ukazovaly obecenstvu svoji stkvělou minulost a zároveň i jadrný a ušlechtilý jazyk český i bohatost někdejšího českého písemnictví. Také vypisoval a zapisoval bedlivě ze starých spisů českých slova i obraty mluvné, a to aspoň za posledních let s úmyslem, aby sestavil úplný slovník.

Zásluhy Procházkovy Frant. Jan Vavák vylíčil již r. 1786. zvláštním přípisem, který jest nemálo pozoruhoden, i buď otištěn zde z „Rodinné kroniky“ 1865., 52.:

Upřímný veřejný vděk věrnému a upřímnému Čechovi, Františkovi Faustýnovi Procházkovi, v Kristu Pánu a v mateřském jazyku milému bratru, u vydávání českých knih pracujícímu.

Bopomozi: Bratře a jmenovče milý, Čechu výborný, Procházko pravý, bratrem Tě nazývám; neb dle víry a jazyka našeho takového poznávám. Jmenovcem; neb Tvé jméno také nesu. Čechem výborným; neb z tisíců jiných vybrán jsi, jenž dle Platóna živobytí svého díl — vlasti své, rodičům a přátelům přivlastňuješ. Procházkou pravým; neb neleníš, ale po rozmnožení a zachování toho tak krásného, ač u mnohých nehrubě váženého zvuku našeho, dychtíš a se procházíš, takže Tvá procházka, kterouž v mysli u vydávání českých knih, tohoto míjícího 1786. roku šťastně vytištěných, vynaložil, mnoho nám přinesla. Mnoho: musím říci, neb jsi milé předky naše, jenž již v zapomenutí byli takměř přišli, z hrobu zavolal, z mrtvých jako vzkřísil, ze tmy na světlo vyvedl, a my, abychom s nimi mluvili, je viděli, od nich se učili, jejich výbornou,

u nich vysoce váženou i korunovanou řeč lépe znali i lépe jí sobě vážili, učinil jsi.

Okřívá a raduje se srdce naše, když tu Tvou s námi sdílnost čtouce užíváme. Požehnaný budiž Pán, kterýž Tobě, ó, bratře, tolik příležitosti ve vyhledávání, tolik chuti a síly v přepisování, tolik umění ve vysvětlování a tolik lásky k veřejnému vydávání a s námi všemi Čechy upřímně se sdělování uděliti ráčil. Ty zajisté, ó, bratře, nerozsuzuje ani kuchaře (Petrarcha v rozml. 43.) ani klusaře (koně a jízdy), ale písaře; ne to, co do žaludka, ale co do srdce a mozku se skládá; ne lahůdky, ale hlahol jazyka a úst, ne to, co pomíjí, ale co dlouho zůstává, ne to, co hyzdí, ale co šlechtí, ne to, co zatměňuje, a obtěžuje, ale co vyjasňuje a oblehčuje, ne to, co pomlouvá a čest béře, ale co každého ctí; ne to, co babičky u kamen povídávají, ale co muži slavní, ano i svatí sepsali, vyvedl, obnovil a nás tím poctil jsi.

Jest nám sice povědomo, že z daru božího ještě posavad v národu našem mnozí jsou vlasti i řeči své milovní Karlové, Rudolfové, Václavové, Bechyňové, Rožmberkové, Valdšteinové; ale lásky jejich malý vidí se skutek. Mnozí jsou starostliví Arnoštové, Hazmburkové, Pernšteinové, Šternberkové, Smiřičtí; ale náklad na knihy a písáky, jakýž oni vedli, nemá ruky. Mnozí jsou množství knih shromážďující Filadelfové, Ferdinandové, Slavatové, Žerotínové, Šporkové; ale jimi toliko své skříně, almary a stěny ozdobují, sobě snad dosť málo a bližnímu nemnoho víc posluhujíce; jejich knihárny jsou sice cisterny, ale takové, z nichž potůčkem voda neteče, ale nebo těžce okovem se váží aneb tak vždy stojecí sama od sebe hnije. Mnozí jsou dosť výmluvní Hájkové, Šturmové, Balbínové,

Harantové; ale jen těch vzácných stromů listí šustí — ovoce pak do lochu se skládá, kdož ví, kdy se jísti bude. Mnozí jsou bedliví a pilní Doubravové, Kutbenové, Mitrovicové, Papročtí; ale pilnost jejich, nemajíc žádného vděku, zůstává, ó, žel! za koltrou. Mnozí jsou také z cizích jazyků uměle překládaví Aquilinové, Veleslavínové, Kocínové, Barnerové, Tanerové; ale překládání jejich malou váhu nachází. Mnozí jsou veršovní Dalimilové, Kodycilové, Rozenplutové, Korolidesové, Božanové, ale k rytmům jejich špatně nalézají se noty. Mnozí jsou nestrašliví také Křišťanové, Pešinové, Martinicové, Kořínkové, Beckovští; ale ošklebování zubů a rozdírání hrdel lvů, plod jejich se jen vykulí, mermo sežrati usiluje. Ty pak, ó, bratře, dobře rozeznav času, každému, což jeho jest, nechals, abys vtipem svým dle vůle a možnosti své lafařil, sám Tvého, což jest, nezamlčels, ale vyvedl jsi na světlo staré věci a tak hřivny předků našich, od samých časů již dávno zakopané, i vnově vyhrabal i Svou hřivnou mnoho při tom vytěžil.

Protož Bopomozi! služebníče věrný, bratře náš milý, Čechu zlatý, nejvyšší slitovník náš, kterýž skrz dlouhé věky vlasť i řeč naši podivně hájí, račiž tu Tobě danou milosť v Tobě rozhojniti i více těch, jenž by Tebe v tom následovali, povzbuditi, všecky nás osvěcovati, posilňovati, nás pak tou vaší prací potěšovati a všem nám společné své božské lásky potřebné milosti a ve více stálosti udělovati.

Posledně naději se, ó, bratře, že v tomto mém upřímném i povinném k Tobě vyneseném vděku sprostnou tuto vesnickou řeč mou postrpíš; neb sprostný Čech a neučený sedlák jsem, nic v sobě nemaje, jedině lásku,

sice povinnou k národu a jazyku svému; aniž jiným zvučiti umím, než tím naším přirozeným hlaholem a jazykem. Nepochlebuji ani chválu vzdávám Tobě, věda, že toho pravá upřímnosť ani nežádá ani netrpí. Aniž vím jakovosť Tvou, v duchovním-li či v světském stavu jsi; já jen dle toho, že vděčnosť vždycky a všudy, i u těch nerozumných tvorů, milá byla a jest, abych se Tobě i všem jiným, na Tvůj úmysl pracujícím, za tu zvlášť po teď proběhlých deset měsíců uveřejněnou práci zase veřejně zavděčil tak, jak Tebe v exemplářích podepsaného vidím, k Tobě mluvím; a aby i jiní spolu se mnou práce Tvé užívající bratři Čechové Tobě vděčiti mohli, vděk tento můj veřejně též skrz tisk, dovol, bez Tvého vědomí předočenuji, zůstávaje bratr Čech Tvůj vždy věrný, vždy vděčný

František Jan Vavák,
soused vsi Milčic.

Na J. M. cís. panství Poděbradském dne 20. prosince 1786.

Přejděme k oboru básnickému.

Ze staleté mdloby své k životu novočeské básnictví bylo probuzeno teprve r. 1782., a to básní příležitou, spojenou s událostí, která svou neobyčejností naplnila svět podivem, totiž s cestou, již r. 1782. papež Pius VI. konal do Vídně, aby odvrátil císaře Josefa II. od novot v církvi, které dvůr římský pokládal za velmi nebezpečny Již Dobrovský r. 1786. napsal o cestě té vzhledem k českému básnictví mezi jiným toto (v „Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren“ II. 132.): „České básnictví spalo po mnohá léta tak tvrdě, že nebylo lze probuditi

je ani žalozpěvy německými na smrt zesnulé císařovny (Marie Terezie), které zaznívaly na všech stranách. Ale zvěst o příjezdě papežově do Vídně rozhlásila se, a ono se probudilo, chopilo se harfy, jež dle výroku našeho básníka kdesi ve tmavé jámě byla zahrabána, i zapělo . . . .“

Tímto, cestou papežovou nadšeným buditelem básnictví českého byl mladistvý **Bohumír Jan Dlabač**, skrývající se pod divnou rouškou „Phýloboga“, vydav r. 1782. s pseudonymem tím „Zpěw Ke Cti Neyswětějšího Otce Pia Šestýho Na Slawný Jeho Příchod do Widně K Cýsaři Římskýmu Jozeffu Druhýmu“ *).

Dlabač narodil se 17. července r. 1758. v Cerhonicích u Kouřimi v Čáslavsku; vstoupiv r. 1778. do řádu premonstrátského na Strahově v Praze, stal se konečně knihovníkem, archivářem a dějepiscem kláštera strahovského a zemřel 4. února r. 1820. Když vydal zmíněný „Zpěv“, nebyl ještě knězem, byv vysvěcen na kněžství teprve r. 1785., učinil však téhož roku 1782. slib řeholní.**) Nemá pak „Zpěv“ ten nižádné ceny básnické, a forma jeho jest velmi drsná, čemuž ovšem nepodiví se, kdož uváží, že Dlabač za tehdejší doby, kdy tak velice česká mluva byla poklesla, skládal verše rýmované a při tom časoměrné dle vzorův ód Horáciových.***) Již z počátečních veršů,

*) Pravopis ponechán úplně týž, jako jest v originále; jen užito latinky místo švabachu.

**) Více viz o něm v „Lumíru“ 18[illegible]., 41[illegible] a 41[illegible]

***) Dobrovský, posuzuje báseň tu v posudku, počínajícím se slovy výše o probuzeném básnictví českém uvedenými, na str. 132.—136. druhého svazku „Litterarisches Magazin“ hlavně co do metra, praví, že mezi 128 verši, jež báseň má, lze stěží 4 nalézti, které by bylo možno skandovati dle metra, Dlabačem zvoleného, tak, aby to ucha neuráželo.

které Dobrovský hned za výše uvedenými slovy svými citnje, jest patrn ráz básně, římským klassicismem prodchnutý a s veškerou přítěží bajeslovnou po oblacích se vznášející.

Báseň má celkem 16 sloh, a prvá z nich zní:

Zstup z Nebe Kalliopé! zpěwy krásné
Weď, kde Apollo na Harfu hrage:
Twé zpěwy směš, nebo swětlo kde řásné
Skrz Široký brzo progde krage;
Chwal Peroná*)! PIA z Ržjma že w bleský,
W Sydlo JOZEFFA Druhého doweď;
Z Obloby Záři gehožto na cestky
Dáwage: tak wšudy w slávě prowed.

Jak drsná forma, i když ani nepřihlížíme k pokléskům mluvnickým a neohrabanému pravopisu!

V dalším Dlabač líčí, jak „Apollo", „Sudičky" a jiné božstvo i živočišstvo a příroda i veškeren lid vítá papeže a plesá z jeho příchodu. Uvedeno z toho budiž pravopisem nynějším**), co praví o Apollu ve sloze čtvrté, protože ještě níže bude toho doteknuto. Apollo prý totiž na pochvalu papežovu mezi jiným:

Tam zpěvy své vede, kdež si zahrává
tiše Zefyr, v křoví kdež se honí;
Barta na harfu hrajíc, kde se tráva
buď zelená nebo libě voní;

*) v Pána Wacslava Rozy wyznamenáwá Kralomoce; a Komenius toho slowička dobře wžjwa: Jakby Peron hřmegjcy na Nebeskem tlaukl okršlku. — (Podobně ve slohách dalších Dlabač užívá dle Rosy slov „Želoň" a „Sudičky", připomínaje, že ono značí „Dobropán", v latině „Mercurius", toto v latině „Parcae".)

**) Jiné poklésky mluvnické ovšem ponechány.

on Pia tehdy si jméno papežské
libě přiváděje, stíny s nebe
když padají, na to světlo nebeské
zajde do hor, samo táhne sebe.

K tomu z téže příčiny buď připojena sloha jedenáctá:

Pán povolal na to slouhy, by stáda
svá do křovin, mezi skály hnali;
buď v zelený luka, kdež je nabádá
všechno, co roste, by lépe dbali,
své tu na stádo, by rozkoše stále
sladce prováděli skrz zpěvy své
Dafnysa jméno; i skutky podále
též, Pie Otče! vynášeli Tvé.

Úmysl Dlabačův, za kterýmžto báseň skládal, jest chvály hoden; byl vlastenecký — slavě papeže slavil i vzkříšení českého básnictví, jak svědčí sloha předposlední:

Ejhle! Čechů znova práce na světlo
zas vazomluvky*) do tisku přijít
zpátky chtějí; aby, zdávna co květlo,
zas mezi lid brzo mohlo vyjít.
Ejhle! Apollo, nedávno kterouž mně
harfu podal, pro onou zde želí.
Dávno, že již byla v tmách, ano v jámě,
zas aby povstala, stále velí.**)

Báseň Dlabačova zplodila opětně báseň „Něco pro českou litteraturu milovníkům básní obětováno, kterou

*) = vázaná mluva, verše.

**) Také Štěpán Leška, Slovák a tehdejší superintendent evangelický v Praze, vydal r. 1786. báseň, která začíná se:

Harfo česká zastaralá,
jenž bylas zaprášena,

po čemž líčí, kterak jest nyní z prachu oklátěna a kterak nyní mladší spisovatelé jazyk český vzdělávati se jali.

téhož roku 1782. vydal **Václav Stach** s pseudonymem „Podbělovského", složiv ji proti básni Dlabačově.*)

Stach narodil se 15. dubna roku 1755. v Přešticích v Plzeňsku; oddav se stavu kněžskému, stal se r. 1786. professorem při generálním semináři ve Hradišti u Olomouce, a když tento byl zrušen, zastával učitelství pastýřského bohosloví v Olomouci. Zemřel na odpočinku ve Vídni 24. května r. 1831.**) Podpisoval se: Václav Charda, Václav Petrýn, Podbělovský a Petr Záchodský ze Slevizu; málokdy podepsal se jménem pravým. Když napsal zmíněnou báseň proti Dlabačovi, byl již rok knězem a žil v Praze.

Stachovi báseň Dlabačova nebyla po chuti, a to pro mluvu divně strojenou i pro verš nucený a neplynný, takže pronesl se o ní ve své básni takto:

Dlabač Otce svatého
hlasem zpěvu českého
v divném kroji přivítal,
křivým krokem se zmítal.

Ani duch básně Dlabačovy nelíbil se Stachovi, a myšlénky o pastýři a stádu, jichžto kněz Dlabač užil ve dvou

*) Báseň ta není v žádné z pražských veřejných knihoven, i jest o ní zde promluveno toliko dle „Osvěty" 1873, 490.

**) Že Stach narodil se r. 1755. a zemřel r. 1831., o tom viz článek od Ant. Rybičky v „Musejníku" 1872., 215. a 216. Viz i na str. 35. a 48. spisku „Václav Stach, jeho doba a spisy" od Karla Sabiny jakož i v Bačkovského článku „Neshodné udaje v českém písemnictví" na str. 33. „Urbánkova Věstníka bibliografického", roč. 1883. I nápis na pamětní desce na rodném jeho domku v Přešticích jest co do dne i roku narození chybný; zní dle „Věstníka bibliografického", roč. 1870., str. 156. takto: „Zde narodil se 9. června 1769. Václav Stach, spisovatel český."

výše uvedených slohách, pobouřily mu krev, i odsoudil je těmito slovy:

V písni Bárta u svatyně
pásl ovce, snad i svině . . .
Nejsou ť ty myšlénky pěkné
pro zpěváka vtipného,
pro kněze tak velkého!

Dobrovský hned za posudkem o básni Dlabačově vyslovil se o básni Stachově mezi jiným takto (v Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren z r. 1786. na str. 137. svazku druhého): „Toto rýmování jest proti předešlému zpěvu namířeno . . . Lehčí jest chod jeho veršů, poněvadž nevázal se žádným metrem. Rým nepodařil se všude stejně dobře . . . Jest snad jazyk vinen, že posud nemáme žádných dobrých básní? Nudozerin*) pravil r. 1603.: Carmina bohemica nullam adhuc gratiam habent,**) r. 1782. lze dodati: Od té doby zrovna ještě se nezlepšily.“ Z úsudku toho možno souditi, že Dobrovský ne přílišně důvěřoval básnickému nadání Stachovu. Kdo jest „Podbělovský“, Dobrovský věděl; praví v posudku svém: „Znám skladatele, od něhožto některé české bajky četl jsem se zálibou; avšak jmenovati jej nechci.“

---

*) Vavřinec Benedikt z Nudožer, žijící asi v letech 1555 až 1615., sepsal mimo českou mluvnici, latinsky napsanou, přehled prosodie časoměrné, zaváděje do českého básnictví časomíru dle vzorův antických s větší pílí nežli jeho předchůdcové a překladem žalmů pevnou cestu jí raze, v čemž potom mnozí ho následovali. Přehled ten napsán také latinsky a znova jest otištěn v Jirečkově spise „Časoměrné překlady žalmův“, vydaném ve Vídni r. 1861., kde kromě českých překladů žalmů ze století XVI. a XVII. jest podána důkladná zprava dějepisná o prosodii časoměrné v jazyku českém.

**) Básně české nemají posud žádné obliby.

To jsou tedy prvé dvě básně probuzeného českého básnictví novověkého, nemající jinak nižádného významu literárního.

Zatím probuzena byla k novému životu také národnost česká, a jako každý k jakési činnosti duševní probuzený národ hlavně libuje si ve zpěvech a básních, tak i v Čechách sestavil se spolek mladších vlastenců, kteří, jednak vzdělávajíce a vykládajíce básně jinojazyčné, a to skoro pouze německé na jazyk český, jednak skládajíce české básně původní, řeči a písemnictví domácímu i svým citům vlasteneckým průchod zjednati chtěli.

I vyskytly se opravdivější zjevy básnictví českého doby nové r. 1785., kdy náčelník onoho spolku Václav Thám vydal s názvem „Básně v řeči vázané“ sbírku původních i přeložených z němčiny, latiny a řečtiny básní svých a jiných jedenácti vrstevníků, mezi kterými byl i Václav Stach a Bohumír Jan Dlabač, ba také českých básníků starších ze století XVI. a XVII. Z účastníků sbírky Thámovy setrval na cestě k Parnasu jediný Stach; jediný on z nich měl nadání básnické a proslul zejména svou sbírkou básní „Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli“, kterou r. 1805. vydal. Avšak i Stachovy básně jsou většinou chatrnými rymovačkami skoro beze všeho vzletu básnického.

R. 1791. Stach vydal i příležitou báseň „Píseň pro moravský lid na přivítanou císaře Leopolda II. a slavnou korunovaci jeho v Praze“, kterou Dobrovský o slavnostním zasedání Královské české společnosti náuk odevzdal s jinými věcmi Leopoldovi II. a která, jsouc pravým výbuchem horující věrnosti a oddanosti k panovníkovi, začíná se verši:

Toť zůstane stará věc,
že jest věrný Moravec
císařovi pánu svému,
markraběti moravskému.

Potom následuje prostomluvou tato připomínky hodná poznámka: „Touto novou propovídkou chci moravskému národu k jeho veliké cti velkou pravdu na srdce uložit, protože král pruský Fridrich, veliký nepřítel dvora rakouského, podle vypovězení velkých svědků, vpadna do Moravy říkával: Zde mi ani ten nejmenší kámen není věrný. — Tedy ten veliký voják, kterýž veliké změny velikých věcí spůsobil a z veliké dobroty velice upřímného dvora rakouského s velikou úlisností vždycky veliký užitek za velikým vojskem svým do velice různých krajin svých na velkou zkázu rakouských zemí táhl, o Moravcích dal veliké svědectví..."

Později Stach proslul hlavně jako odpůrce Dobrovského stran prozódie v básnictví českém, v kterém účinkem Dobrovského vzešel utěšený obrat k lepšímu.

Dobrovský sám básníkem nebyl. Složil pouze nepatrný počet veršů. R. 1791. navštívil s Bedřichem hrabětem z Nostic světoznámé skály v Adrsbachu a vepsal do památné knihy tam vyložené tyto verše v německé, latinské a řecké řeči:

Der Allmacht Lob schwebte furchtsam auf meinen Lippen,
da ich sie sah die hochgethürmten Felsenklippen
voll Staunens und Bewunderung. —

Saxorum moles aeternis fluctibus ortae
spectandum hic praebent Omnipotentis opus. —

Kdo se hrozíš stoje před divnými skalami,
věz, že se to dávno stalo mořskými vlnami;

máš čemu se diviti, hle, ztvrdlý písek od bouře mořské.
div se velikému dílu moci božské.*)

R. 1822. napsal i české verše v blouznivosti své, a to veršované proroctví:

Chuděnická růže bude dlouho kvésti,
ke stu let a ještě k tomu šesti.
Věděti chceš, kolik dětí ten čas porodí?
Synů šest a slečen pět, — tak nový prorok dí.**)

Poznávaje dalším badáním leckteré nedostatky ve své mluvnici, napsal r. 1823. do výtisku mluvnice té, který doručil Palackému, toto dvojverší:

Cum relego, scripsisse pudet, quia plurima cerno
me quoque, qui feci, iudice, digna lini.***)

Delší báseň latinskou Dobrovský složil, když zrušen byl řád jesuitský. Vstoupilť do noviciátu řádu toho v Brně 9. října r. 1772., a řád zrušen 21. července r. 1773., i četl tu Dobrovský druhům svým před vystoupením latinskou báseň o zrušeném řádě a lodi jinochů, která z přístavu do velikého moře jest vypuzena.

Kromě toho jest i doklad Dobrovského českého veršování časoměrného z r. 1802. v této veselé příhodě:

Za letního slunečního dne Dobrovský vyšel si s hrabětem v Chuděnicích na procházku. U rybníka, na němž hejno husí plavalo, se zastavili a rozhlédli se. V pravo za rybníkem stála fara, mající v průčelí po obou stranách hlavních dveří dvě zahrádky slušně ohrazené. V levo o bílý kamenný sloup ohrady pohodlně se opíraje, stál

*) Obzor 188., 113.
**) Brandl: Život J. Dobr., 105.
***) Týž, 187.; Musejník 184., 313.

pan farář Strnádek. Ruce měl na kulatém bříšku složeny a palec kol palce v milé zahálce otáčeje, pohlížel rysíma očkama svýma k obloze, jakoby počítal obláčky, různo po ní táhnoucí. Hraběte a Dobrovského si nevšímal.

„Vizte tamto, abbé, našeho Strnádka," rozhovořil se hrabě; „jak si tak kanibalsky blaze hoví na sluníčku. Věru, hofmistr jej viděti a už by byl narýsován v tobolce."

„A ve mně, excellence, poetická se probouzí žíla, an hledím naň. Oč se ráčíte vsaditi, že stante pede spáchám naň český heksametr?"

„Spatra?"

„Spatra, excellence."

„Takového čarodějníka ve vás bych nehledal."

„Nuže, čáry, máry, fukty, excellence, račte poslechnouti."

„Poslouchám, abbé, intento ore."

Dobrovský postavil se před hraběte a usmívaje se satyricky, skandoval ukazovačem pravé ruky na prstech levice:

„Ejhle, bukač baňatý podepřen tamo o stěnu chrouní."

Hrabě propukl v homérický smích; Dobrovský mu z plna hrdla přizvával barvu.

„Abbé, na vás ztratil budoucí Parnas český vzácnou sílu," podotknul hrabě.

„Nebylo mi souzeno," odvětil rozmarně Dobrovský. „Tepaje slovíčka nedošel jsem k tepání veršův . . ." *)

Ačkoli však básníkem Dobrovský nebyl, přece horlivě básnictví si všímal, holduje prozódii přízvučné a vystoupil r. 1795. s náukou o přízvuku veřejně, vloživ ji do prvého

---

*) Osvěta 1875., 864. a 865

vydání Pelclovy mluvnice a zaváděje theoreticky, nejsa básníkem, po příkladě básníků německých a bezpochyby také polských a ruských prozódii přízvučnou do básnictví českého místo časoměrné, jež u nás zavládla a skoro všeobecně v obyčej vešla za doby XVI. století, kdy humanismem antické formy přeneseny byly do básní českých, a tím spůsobil prospěšný rozruch v básnictví. Vážnosť Dobrovského, které mezi tehdejšími spisovateli požíval, zjednala jeho náuce hojnosť přívrženců, a ti zaváděli ji prakticky.

Proti prozódii přízvučné již r. 1798. prohlásil se farář novorychnovský Josef Onič v listě soukromém,*) ale hlavním zástupcem strany, která jala se klásti odpor přízvuku, chtějíc básniti toliko časoměrně, byl Václav Stach.

Stach vydal r. 1791. v Olomouci sbírku svých básní duchovních s názvem „Nábožné písně pro katolického měšťana a sedláka". Když pak Dobrovský vydal r. 1795. svá pravidla o prozódii přízvučné, pronesl tam**) v náuce o rýmě tato úsečná slova: „Staří rýmovali mnohem přesněji, nežli činil Lomnický. Sám Streyc rýmuje často špatně. Ještě špatněji však skladatel nábožných písní v Olomouci r. 1791.; na př. na str. 5.:

Hříšníče, dívej se!
Pán světa, strachuj se!

---

*) Viz v Jungmannově „Slovesnosti" z roku 1820. na str. XXVIII. jakož i v Jirečkově spise „Časoměrné překlady žalmův" na str. XXIII. O Oničovi více nikde pisatel přítomných řádků se nedočetl.

**) V Pelclových „Grundsätze der böhmischen Grammatik", I. vyd., na str. 238.

Pán světa v slávě své
když soudí tvory své.

a na str. 9.:

Hle, nás všemohoucí světa Pán,
hromobitím z oblak mluví k nám."

Přísný tento úsudek o jeho rýmech zněl od té doby Stachovi neustále v uších, takže stal se, jsa rozhořčen na Dobrovského již pro úsudek o jeho básni z r. 1782., odpůrcem prozódie přízvučné. I sepsal proti nauce Dobrovského a vydal pomocí Karla Ignáce Tháma r. 1805. sbírku básní s názvem „Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli", podepsav se „od V. St. — —", kterýžto spis bývá poněkud mylně zván obhájcem prozódie časoměrné; hájíť i starého pravidla našich „veršotepců" slabiky toliko počítajících, a to horlivěji nežli časomíry. Nepustil se tedy Stach do boje proto, že by byl přesvědčen o výbornosti prozódie časoměrné, a vykládá pestrou směsici veršů časoměrných, sem tam i přízvučných, velikou většinou však takových, které jsou stejně vzdáleny přízvuku i časomíry. Jest i připomenouti, že Stach pro „Starého veršovce" potom býval zván vůbec „starým veršovcem" a že též epitheton „starý veršovec" připojoval ke jménu svému při básních v časopisech, i když je pravým jménem podepsal.*)

Téhož času, kdy vyšel „Starý veršovec", Stach pokusil se o časoměrný překlad Klopstockovy „Messiady" a složil veliký spis, nazvav jej „Harmonie a dobrozvučnosť jazyka českého, kritickým přirovnáním německého, řeckého a latinského, s ohledem na prozódickou povahu

---

*) Viz na př. v „Čechoslavu", roč. 1821., na str. 148.

jejich vyložená, odo všech matenic nejnovějšího veršovnictví osvobozená a rozmanitými příklady vyjádřená", v kterémžto dokazuje neplatnosť přízvuku v prozódii české. Spis tento však tiskem nevyšel. Jiný, veliký spis Stachův, téhož rázu a také posud netištěný, jest ohromná báseň, mající více nežli 13.000 veršů, s názvem: „Divný účinek potěhu. Má vzbuzená chuť k zpěvu a obrana staročeského veršovství proti novým nezákladným nápadům."

Stach byl na svůj čas vysoce vzdělaný a nadšený muž, ale v nezralé tehdejší době nemožno bylo dozráti. I nejsou ani nejlepší Stachovy básně náležitě vybroušeny, ačkoli nelze upříti mu ani obrazivosť ani vzlet myšlénkový. Již básně jeho, otištěné r. 1785. ve sbírce Václava Tháma, svědčí, že básník skutečný ocítil se tam ve společnosti prostých veršovníkův. Ovšem hlavní příčinou toho, že Stach nebásnil vždy tak jako ve sbírce Thámově a že vůbec nevyšinul se na básníka takového, k jakémuž ukázal se býti nadán, byla jeho vášnivá povaha, která jej svedla k tomu, že skoro veškeren pozdější svůj život zasvětil pomstě za nepříznivý úsudek o svých rýmech, spisuje úsilně spisy, jimižto by zničil nenáviděného kritika.

Nežli dále pokročíme, povězme si ještě něco též o vědecké činnosti Dlabačové a Stachově i o jejich životě vůbec, abychom úplně o nich měli na jednom místě probráno to, co náleží do přítomného spisu.

Dlabač, jsa již od dětinství puzen láskou k uměním krásným a dějinám vlasteneckým, užil příznivého postavení svého v klášteře i mimo něj k sbírání důležitých památek literárních a k spracování rozličných prací učených, kterými sobě dobyl nevšední zásluhy o dějiny domácí

vzdělanosti. Již za let 1788.—95. konal rozličné cesty po Čechách, Moravě a Rakousích, i nakoupil z knihoven a sbírek zrušených tehda klášterů mnoho důležitých knih, rukopisův, obrazův atd. pro knihovnu strahovskou. A takto záslužně počínal si také později vždy v příčině té i v příčinách podobných jiných.

Nejdůležitější literární prací Dlabačovou jest třísvazkový spis „Allgemeines historisches Künstlerlexikon für Böhmen und zum Theile für Mähren und Schlesien“, vydaný v letech 1815.—1818. nákladem stavů českých. K spisu tomu s neobyčejnou pilností a podivuhodnou vytrvalostí sbíral látku přes 33 let a získal si jím zásluhy nesmrtelné o dějiny domácích krásných umění i vzdělanosti, zachovav tu jednak památku mnohých mužův učených a vzácných před úplným zapomenutím jednak zůstaviv neocenitelný zdroj a vzácnou pomůcku všem příštím dějepiscům v oboru tom. Také za své doby byl velmi důležitý a užitečný jeho spisek „Krátké vypsání Českého království pro pouze českou školní mládež“ (r. 1819.), k němuž i mapka připojena. Mimo to vyšlo od něho ještě mnoho prací jiných z oboru dějin domácích.

Co pak týče se Stacha, jeho činnost básnická nerovná se nikterak ani množstvím ani důležitostí plodů činnosti jeho na poli písemnictví náukového. Jest nejplodnějším té doby prozaikem, ovšemže kromě nepatrných výminek pouze překládajícím. Ačkoli byl knězem katolickým, překládal i původně psal také spisy směru protestantského. Avšak ačkoli napsal knih českých tolik, že nikdo z vrstevníků se mu nevyrovnal; ačkoli složil takové množství veršů, že pěvci „Slávy Dcery“, „Růže stolistá“ a „Kytice“ ani z daleka měřiti se s ním ne-

mohou, přece nepovšimnul si toho nikdo, když umřel, a několik let po jeho smrti nevědělo se o něm, ani kdy se narodil ani kdy zemřel; ba ještě r. 1864. dějepisec města Přeštic, který velmi zevrubně vypravuje o všelikých památnostech tamnějších, ani nevěděl ničeho o tom, že Přeštice jsou rodištěm Stachovým! Ano když r. 1870. Přeštice přihlásily se k synu svému a slavily hlučně jeho památku, nevěděl ještě ani skladatel slavnostního životopisu K. Sabina, kdy hrdina jeho se narodil ani kdy zemřel, a Stach v jeho spisku jest jenom jako figurou mlhovou!

Po roce 1850. dostalo se Stachovi jinak zapomenutému zejména v očích mladého pokolení zvláštní cti, nezaslou̇žené tou měrou, jako bylo zapomenutí jeho osoby. Čelakovský přijal r. 1851. do čítací knihy pro vyšší třídy gymnasijní (Malý výbor z literatury české) některé básně Stachovy, avšak ne v té podobě, v které je „Starý veršovec“ složil, nýbrž dle vzdělání Karla Alojsa Vinařického. Šeb. Hněvkovský napsal o Stachovi (Zlomky o českém básnictví, 109.): „. . . škoda, že svým pracím posledního vybroušení neudělil, což jemu při druhém vydání mnohý jeho literní přítel jistě prokáže,“ a tuto naději jeho vyplnil Vinařický, opraviv později vnější podobu některých básní Stachových, které v „Musejníku“, roč. 1830., 1835. a 1836., otisknouti dal, sestaviv ze zlomků Stachových jakousi veršovanou theorii metriky české. Vinařický, největší náš mistr v klassickém veršování, dodal veršům Stachovým namnoze dosti neobrabaným tvářnosti tak sličné, že jest zúplna přisvědčiti Josefu Jirečkovi pravícímu, že básně tyto jsou vlastně Vinařického, nikoli pak Stachovy. Ale Čelakovský neměv při

pilném skládání čítacích knih pochvíli, aby byl srovnal původní tekst Stachův s Vinařického vzděláním, přijal tekst Vinařického do knihy čítací s jménem Stachovým, nedoloživ ani, že to jest toliko ušlechtilý „ohlas“ starého veršovce, čímž ovšem v mládeži čtoucí často bez dostatečného výkladu zbuzeno mínění, že Stach byl mistrem v klassickém veršování. Tak spolčily se okolnosti příznivé a nepříznivé k tomu, že Stach nebyl znám v pravé podobě své až do r. 1873., kdy V. Zelený v „Osvětě“ důkladnou o něm rozpravu uveřejnil.

Stach byl co do času prvým skutečným básníkem novočeským, i jest pozoruhodno vzhledem k tomu, jaký úsudek o češtině své doby pronesl dříve ještě, nežli jal se vystupovati proti Dobrovskému. Vážilť si před rokem 1795., totiž dříve, nežli Dobrovský pohaněl jeho rýmy, Dobrovského velice a věnoval mu spis svůj z němčiny přeložený, který vydal r. 1789. s názvem „Počátkové k veřejnému, v c. k. zemích předepsanému vykládání pastýřské theologie“. V předmluvě ke spisu tomu píše: „Rád připustím, že se z ohledu řeči, ne ale věci, snad ještě lepší přeložení vyhotovit může, zvlášť přijde-li jen na pouhé vybrané kvítky našeho na větším díle neuloženého jazyka, kterýž podle považení mého nikdy více té dokonalosti dojíti nemůže, kterouž německá řeč skutečně už má a každodenně ještě víc a více, podle rostoucí v ní vůbec obsaženého smyslu filosofického a všelikerého umění dostává. Proto již mnohé myšlénky i celí spisové nemohou pohodlně do češtiny přeložení býti.“ Tak řeč česká byla koncem XVIII. století poklesla a schudlá!

Obrat k lepšímu v básnictví českém, dal vznik básníkům, kteří již i na vyšší směry básnické hleděli a

kteří na značně vyšší stupeň proti básnickému spolku Thámovu básnictví české uvedli, skládajíce básně netoliko mnohem zdařilejší, ale též obsahem i podobou rozmanitější, učinil **Antonín Jaroslav Puchmajer.** Narodil se 7. ledna

Ant. Puchmayer

r. 1769. v Týně nad Vltavou. Oddav se stavu kněžskému a byv r. 1796. posvěcen na kněžství, zastával duchovní správu na rozličných místech, až konečně stal se r. 1806. farářem v Radnicích u Rokycan v Plzeňsku. Zemřel 29.

září r. 1820. v Praze, jsa tu na vyléčenou; pochován jest na hřbitově olšanském.

Pěstovati písemnictví české Puchmajer byl vybídnut Šebestiánem Hněvkovským. Bylť za svých let studentských tak jako přemnozí jiní v dobách tehdejších odcizen vlasti své i písemnictví českému. Tu setkal se jednoukráte r. 1791. v universitní knihovně pražské se svým spolužákem Hněvkovským, čtoucím právě Mikuláše Konáče z Hodíšťkova překlad Silviovy „Kroniky české“, a nahlédnuv do staročeské knihy té, tázal se ho posměšně: „Co s těmi starými škváry? Snad nechceš býti dokonce spisovatelem českým?“ Tak tedy náš Puchmajer, dle tehdejšího úmyslu svého budoucí německý spisovatel, podivil se, jsa seznámen takořka se všemi spisovateli osvícených národů, vida, že Hněvkovský obírá se knihou českou! Hněvkovský však k posměšku Puchmajerovu odpověděl, že Puchmajer s němčinou svojí nosí dříví do lesa, že Němci mu za to málo budou vděčni a že vlasť česká a dobří Čechové i malý podnik velmi vděčně přijmou.*)
Roznécoval pak víc a více Puchmajera, takže z něho učinil vbrzce horlivého Čecha, a Puchmajer, cítě v sobě nadání básnické, pokusil se již jako bohoslovec skládati básně české i své druhy k tomu vybízel.

O něco dříve Hněvkovský podobně přeměnil poněmčilého Čecha Vojtěcha Nejedlého v českého básníka, a všichni tři za nedlouho spřátelili se tak, že potom

*) Viz na str. VII.—X. Sedláčkova životopisu Puchmajerova v prvém díle jeho „Básní“ a ve „Světozoru“, roč. 1869., na str. 191. jakož i Tylovu vzpomínku „Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha“ v VIII. svazku Tylových spisů v „Národní bibliotéce“, otištěnou poprvé v „Květech“, roč. 1847. (Tyl „nejstarším Čechem“ míní tu Hněvkovského.)

velmi často scházívali se v bytě Hněvkovského, radíce se, kterak povznésti národ český. Z porad jejich vznikl spolek — obyčejně po nejčilejším členu svém Puchmajerovým řečený *) —, který vytekl si za účel skládati práce literární jazykem českým, obsahu poučného i zábavného, a to předkem v řeči vázané, a podávati je čas od času tiskem u veřejnost. Tím spolek mínil působiti k tomu, aby Čechové nesahali již výhradně k tomu, jak stávalo se tehda, k plodům pěstovaným v bujných sadech zahraničných, nýbrž aby všímali sobě také kvítků v domácí zahrádce vzešlých, třeba skrovnějších, za to však k tomu směřujících, aby vzdělán, broušen a rozšiřován byl jazyk český jakož i aby jimi průchod byl zjednáván jazyku tomu do vyšších vrstev společenských, kde toho času posud skoro nic nebylo si ho všímáno. Utvořen tedy spolek podobný, jako byl spolek Václava Tháma, a náčelníkem jeho stal se Puchmajer.

Když pak měli již básní značný počet, Puchmajer je opsal a donesl, chtěje je vydati, k tehdejšímu censorovi Františku Faustýnovi Procházkovi. Ale Procházka, prohlédnuv jejich básně, radil jim, aby dříve naučili se důkladně české mluvnici a potom teprve básně skládali. Tito poslechli rady jeho a přebásnivše své básně, opětně donesli je k Procházkovi. Zatím přišel k Procházkovi Josef Dobrovský, který, když Procházka básně ty mu ukázal, jinochy k sobě pozval a seznámil je se svojí prozódií přízvučnou. I přepracovali znova, výhost davše časomíře, dřívější básně své, časoměrně složené, i nové básnili dle přízvuku, ba přízvukem i šestiměry skládali,

*) Puchmajer sám nazýval tento spolek žertovně „Parnass český“.

ačkoli nehrubě dařily se jim, a brzy zjednali názoru Dobrovského hojnosť přívržencův.

Byla to básnická škola, kterou založil shromáždiv kolem sebe nejlepší mladistvé básníky své doby, Puchmajer, jinoch ducha opravdu básnického, který po rozmluvách s Dobrovským jal se vydávati za příkladem Thámovým po svazcích sbírky básnické — časopisů, v nichžto by byli plody své podali veřejnosti, nebylo — i vydal r. 1795. a r. 1797. s názvem „Sebrání básní a zpěvů“ dva svazky těchto básní svých a svých druhův a r. 1798., 1802. a 1814. tři svazky s názvem „Nové básně“; svazek prvý, vydaný r. 1795., jest připsán Dobrovskému, „nové prozodie české původovi na důkaz vděčnosti“, a ozdoben jeho podobiznou; ve svazku druhém, věnovaném zase Procházkovi, „Čechu znamenitému na důkaz vážnosti a šetrnosti“, a jeho podobiznou ozdobeném, Puchmajer vyložil celou rozpravu Dobrovského o přízvuku, prvotně německy napsanou, po česku. Básně ve svazku prvém Dobrovský též opravoval.

Svazku druhému, vydanému r. 1797., Puchmajer předeslal tento pozoruhodný „Hlas volajícího na poušti!“: „Nyní teprva v těchto nejposlednějších letech (což jest ku podivu) mnozí vlastenci čeští, zhrozíce se nad nevlastenstvím a smělostí přemnohých nevděčných Nečechů a přistěhovalců, kteří, jako vosy z hnízda se vyrojivše a po Čechách se rozhnízdivše, odevšad, i z těch nejčeštějších míst, jazyk náš vypíchnouti se snažili, Čechy ze sna hlubokého probuditi a jich spisy spanilými a výbornými k hájení češtiny pobodnouti usilují. My ubozí Čecháčkové aspoň politování jsme hodni, že jazyk náš tak zvučný a líbezný, tak vytřelý a bohatý, všude se tlačí

a víc a víc se tratí a hyne. Ze škol, z kostelů i radních domů se vyhání; ba i při společném shledání leckterýs darebák, ledva několika slovům z románů a komedií německých se naučiv, již za češtinu, protože jí nerozumí, jako za kabát děda svého se stydí, a radčí by oněměl, než by se přemohl slovo české z úst svých vypustiti. Truchliví zajisté, ba ti nejtruchlivější, milá češtino, nastali tobě časové nynější. Někteří upřímní a horliví vlastenci, vidouce, jak neunaveně ta malá hrstka opravdových Čechů o jazyk mateřský se ujímá a knihy spanile vydává, šálivou ovšem se kojí nadějí, že v mále zase na stupeň předešlé slávy a dokonalosti své vystoupí. Ale mluvme jen pravdu: přílišná láska k jazyku našemu je mámí a šálí a zrak jim zastěňuje, že se ani pravdy dopíditi ani mhy hrubé, v níž se čeština vždy více a více tratí a pohřižuje, uviděti nemohou. Nečechové arci nad tím plesají a ochotně k naší věčné hanbě a potupě běží, aby jí umíráčkem zvonili. Co? tedy již i poslední slabý paprslek naděje ku vzkříšení a posilnění češtiny umírající zmizel a zhynul? Chraň Bůh! My, my Čechové, neodrodilí potomci slavných předků svých, kteří jsme v těchto hrozných a nebezpečných časích, když nepřátelé lítí a zuřiví zhoubou a zkázou nám hrozili, lásku k vlasti milé horlivě okázali a trůn královský prsy i životy svými radostně a statečně zastínit pospíchali (svědkem mimo jiné toho buďte krajané moji, měšťané vltavotýnští, kteří jednomyslně od prvního do posledního na nepřítele záhubného jíti se zavázali, což zde veřejně k pochvale jejich lásky vlastenské řečeno buď), zdali tedy my Čechové toho nazasluhujeme, aby pro znamenitou, tak jasně a patrně osvědčenou lásku a věrnost k vlasti a ku králi, pánu svému, jazyk náš český mocně byl

i zdržován a i obhajován? — Oč, kdyby prosba ponížená stotisíců věrných Čechů o obhájení a ochranu jazyka českého proti bezprávným nátiskům všech Nečechů k nohám trůnu královského pokorně byla položena: oč by František II., král náš nejmilostivější, na důvěrnou a poníženou prosbu věrných Čechů svých vzhlédnouti a jazyka českého milostivě obhájiti ráčil!"

Dojista ještě nyní okřeje srdce upřímného Čecha, čtoucího toto, jednak vroucí láskou vlasteneckou prosáklé jednak mužné a na svou dobu smělé dovolávání se práva!

Sbírkami Puchmajerovými vzešla básnictví českému doba mnohem utěšenější proti době předcházející. Již prvý svazek byl ode všech pravých Čechů velmi vděčně přijat, neboť tehda kniha druhu takového byla neobyčejna, všech pak pět svazků podalo pohromadě vše, co více nežli třicet básníků českých za ten čas nabásnilo. Svazky ty byly jako prvé slovo okřívajícího ducha básnického, třebaže Puchmajer i druhové jeho přílišně přilnuli, nemajíce žádných vzorů domácích, ke vzorům cizím, jmenovitě německým, které dílem překládali dílem vzdělávali dílem napodobili, a bylo jim i s řečí velice ještě zápasiti.

Buď zde příklad, jak sám Puchmajer básnil ve sbírce z roku 1795. U Němců před rokem 1780. básník Gottfried August Bürger, žijící v letech 1748.—1794., zahájil slavně řadu německých balladistův a obnovil, ušlechtil a rozšířil, básně v duchu národním, hlavně epické písně národní, i měl účinek rozhodný také na tehdejší básníky české. Puchmajer zvolil si jeho velezdařilou romanci „Der Kaiser und der Abt", vydanou tiskem r. 1789., a učinil z ní ve své sbírce z roku 1795. vypravování, nazvané „Jiří král a Vaněk Všeboj". Puchmajer této Bürgerovy

romance nepřeložil. Tehdejší doba nebyla by snesla tak řízné a peprné charakteristiky stavu duchovního, a Puchmajer sám, jsa knězem, nejméně byl by ji svému čtenářstvu podal. I nezbývalo nic jiného, nežli celou romanci, jak nyní říkáme, po česku vzdělati, to jest vybrati z příběhu hlavní jádro, dáti mu českou krajinu i české osoby a udělati nějaký jiný začátek. Z německého císaře stal se český král Jiří, úlohu otylého, ale rozumem poněkud slabého opata z kláštera svatého Havla převzal český statkář Vaněk Všeboj u Přibislavi, a místo ovčáka Bendixa, který byl stokráte chytřejší nežli jeho milostivá vrchnost, vystoupil český mlynář Strýc. Věc sama zůstala bez proměny. Ale básnickou formu naprosto nebylo možno zachovati. Puchmajer mistrné sloby Bürgerovy rozvázal a učinil z nich po česku rýmované vypravování beze všeho pravidelného rozměru, a — „Jiří král a Vaněk Všeboj“ vyskytuje se ještě nejnovější dobou předně jako „komické vypravování poetické“ a podruhé jako „původní“ práce Puchmajerova v rozličných anthologiích a čítankách, ačkoli původního jest v ní pramálo. Puchmajer neuvedl u svých básní přeložených, vyjímaje delší překlady, z pravidla původce jejich, takže tím literární soud o ceně básnických plodů péra Puchmajerova jest velice znesnadněn a také básně, které nejsou vlastním plodem obraznosti jeho, pokládávány za původní. — K básni, o které rozprávíme, Puchmajer, kromě skladby Bürgerovy snad užil i ještě jiné. (Viz v Jeřábkově „Staré době romantického básnictví“ na str. 195.)

Bylo řečeno, že Bürger básnil v duchu národním. Tuto vlastnost jeho Puchmajer postřehl velmi dobře a snažil se přenésti ji také na své vypravování „Jiří král a Vaněk

Všeboj"; ale to jest úskalí, které žádá mnohem většího mistra básnického, nežli jakým byl a na svou dobu býti mohl Puchmajer. Proti sbírce Thámově z r. 1785. sbírkou Puchmajerovou z r. 1795. básnictví české pokročilo sice značně, vzdělání však krasovědecké bylo r. 1795. v Čechách teprve v nejprvnějších svých počátcích a ještě nedospělo ani k tomu, aby poznalo, že „prostonárodní" může býti zároveň i velice básnické. Puchmajer totiž mínil, že nejlépe vyjádří prostonárodní spůsob mluvy, jímž ovčák Bürgerův Bendix svého nešťastného pana opata byl těšil, když českého mlynáře Strýce nechá „jemnostpánu" Všebojovi — vonikati. To nejpřednějšímu básníku českému ve století XVIII. zdálo se býti nejvlastnější známkou prostonárodního života českého, který vylíčiti po příkladě mistrného originálu Bürgerova pokládal za hlavní část a nejskvělejší ozdobu celé básně! Puchmajer ještě r. 1795. pevně myslil, že bychom nepoznali v Čechách obecného lidu, kdybychom neslyšeli, jak poddaný svému pánu říká „voni" a jak neumí ani správně česky mluviti. Proto Puchmajerův Strýc praví k Vaňkovi:

„Aj, aj," dí Strýc: „jemnostpano!
tuším ňák se trápějí?
Jejich tváře malované
ňák dnes barvu tratějí.
Čímž to, že dnes tam i sem
všecek smutný chodějí?
Snad je lístek v ruce souží?" *)

*) V „Osvětě", roč. 1877., na str. 59. verše ty jsou poněkud jinak citovány, jsouce vyňaty z Puchmajerových básní, vydaných r. 1835. od Vojtěcha Nejedlého, ku kterélto sbírce Puchmajer prvotní své plody pozměnil.

V originále Bürgerově, kde po národním zvyce oslovovati opata osobou třetí v ústech ovčákových nebylo by zhola nic proti duchu jazyka německého, Bendix přece mluví k pánovi svému osobou druhou; ale český básník nerozpakoval se vydávati největší porušenost českého ducha za pravý jeho obraz!*)

Když v Čechách básníci nejpřednější tehda takto rozuměli českému básnictví národnímu, můžeme znamenati, jak daleko ještě k němu měli! Ovšem nejpodstatnější vadou jim v tom bylo, že neměli vzorů domácích, poznavše je teprve po roce 1820.

Ale přes to přese všechno druhové Puchmajerovi dodělali se značných úspěchův, a zejména Puchmajer uměl cizí vzory dosti šťastně napodobiti, a to hlavně ve svých bájkách, které lehkým a plynným slohem vynikají, jako na př.: Hlemýžď a zajíc (Čiperný a svižný zajíc), Tesař a Merkur (Tesař kdysi nad jemčinou), Vrána a liška (Na vysokém dubě, sýra držíc v hubě), Žaludek a údové (V ona drahá léta krále, tuším, Hladoleta), otištěné ve sbírce z r. 1797., nebo: Hora v Polohu (Za Libuše, kdy byl plný divů svět), nazvaná později Hora k porodu pracující, Mlíkařka (Jednou paní Pepice, dcera mé přítelkyně), nazvaná později Oklamaná naděje, otištěné ve sbírce z r. 1798., Rada zvířat (Zlé, co všudy rozprostírá strach a hrůzu), otištěná ve sbírce z r. 1814., a j. Bájkami jméno Puchmajerovo zobecnělo u nás nejvíce. Jest jich od něho celkem 25, ale zcela původní jsou pouze 4,

*) V čítankách rozprava mezi mlynářem Strýcem a panem Vaňkem změněna a vynecháno také místo, kde Puchmajer praví, že král Jiří, „ježto zprvu kališníkům více než jich odporníkům k ruce stál“, z vášně náboženské pana Vaňka „lapiti chtěl“.

a mezi těmi není ani jediná z těch, které jsou shora uvedeny a které také za původní bývají pokládány. Většinou jsou spracovány dle francouzského bájkáře Lafontainea,*) a to samostatně i tak, že jsou lokalisovány do Čech a něco k nim přidáno, čímž nabyly rázu původního. Celkem pak Puchmajer podal nám vzory bájky básnické, třeba cizí, spůsobem svým vlastním, hladkým a vábným i ryze českým.**)

A netoliko bájky, Puchmajer složil i některé ryze původní básně, jež úplně o samostatném jeho nadání svědčí. Jest i tvůrcem básnictví našeho politického; on prvý spůsobilou rukou sáhl ve struny, opěvaje nešťastný úpadek národu českého, ba nemáme podnes mnoho básní, jejichž účinek rovnal by se Puchmajerově, r. 1802. prvně otištěné básni, která svědčí hraběti Františkovi ze Šternberka a která takto zní:

Hlas Čecha.

Jak žalostné jsme dočkali se chvíle,
v níž Vlasti jméno zlého dojíť cíle,
a svaliť má se (bez naší-li viny?)
vše, Čech co slove, v věčné rozvaliny?

---

*) Jean de Lafontaine žil v letech 1621.—1695., a Dominik František Kynský ve svém překladě Lessingových „Bájek", vydaném r. 1816., poznamenal o něm na str. 8. ve příčině naší zajímavá slova, že „byl u Francouzů původce rozkošných, hovořivých, libou jakousi nedbanlivostí jímajících bájek" a že „jeho duchem nadšený V. D. P. Antonín Puchmajer některými bajkami se Čechům zavděčil".

**) O bájkách Puchmajerových napsal pěkný článek prof. Č. Ibl do „Výroční zprávy pardubické reálky" z r. [illegible], z něhož úryvky otištěny také v „Literárních listech", roč. [illegible].

Tak již jsme klesli, světu ku posměchu,
že v Čechách Čechem být se brání Čechu,
a být-li nechce na své řeči stupcem*),
jest mocně zaklet, věčným zůstat hlupcem.

I můž-li v radě pouhý Čech kde seděť?
ký úřad vésť? co od umění zvěděť?
Ach, v svatyně ty, ač se vjíť v ně kojí,
vchod německý mu brání zámek trojí.

Kdo z vyšších, z těch, co česť a slávu mají,
a vše, co chtí — co o češtinu dbají? . . .
Čech, vlastenec, se za odbůjce drží,
a za úsilí — posměch ještě trží.

Co jazyk nám se tupí, krade, hatí,
Čech srdce čilosť, bystrosť ducha tratí;
Čech vlasti jméno, slávu předků ztratí,
až jazyk mu se zatupí a zhatí.

Co cizí řeč se rozhnízdila v vlasti,
jak bolestné Čech v srdci počil strasti! —
Tímť, že se nyní po cizotě honí,
vklouz' vrtký duch a liché srdce do ní.

Tak zocháb' již, jak těžké po robotě
ten nynější lid v nečeské té slotě,
že krk jhu nahne, neb se valí na to,
kde moc ho pudí, neb mu stkví se zlato.

Ten po cizím mře, na domácí zívá,
ač tamto dražší, tuto lepší bývá;
tak s láskou k vlasti chuti naše klesly,
co cizí k nám se obyčeje vnesly.

Zde Mudroň**) hledí, by jen vtipem svítil,
a pěkně psal a živě světu cítil.

*) stupec = tupitel, odpadlík
**) = mudrák, mudroch.

Kdež Bůh a ctnost? ach, osvícení nyní
jen světlý mozk a srdce tmavé činí.

Tam Světka*) zas, co cizích knížek jedu
se nalyká, jen myslí na besedu.
Což bude z ní? Ta dívkou bude hladkou,
však zrádnou ženou, nedbalou i matkou.

Kam staročeská upřímnost se děla?
Či k Slovanům nás lepším uletěla?
Zde faleš zlá teď v lichotě se vine
a pod podvodným lsti se kvítkem kryje.

Kdo můž' v té psotě býti seč a s koho,
ten jistě hoří býti s to i s toho;
toť káže zisk, toť láska k sobě velí:
nechť zhyne Vlasť, jen když my budem' celí!

A tím-li během nesvalí se v puchu,
(ó, ještě-li's kde, braň, ó, český duchu!)
Vlasť, takovými obstoupena syny,
s vším, Čech co slove, v smutné rozvaliny?

Ty, slavný Čechu, jehož bleskem jména
Vlasť od dávních je věků zvelebena,
v té temnotě, když Světla česká hasnou,
svěť nad Horou, a Hvězdou**) nám buď jasnou!

Ten žije duch, ta v žilách Tvých krev plyne,
a sláva Tobě předka toho kyne,
an Báti***) smutnou Holomouci zbavil,
svět vysvobodil, Čechy přeoslavil.

---

*) = Smyšlené jméno ženské.

**) Šternberk = Hvězdová hora; Hvězdohorský.

***) Míněn vůdce tatarský od Jaroslava Šternberka r. 1241. zabitý. Jaroslav tento však pokládán mylně za předka hrabat ze Šternberka. (Puchmajer z vděčnosti za dobrodiní, jichžto dostalo se mu od hrabat ze Šternberka, přidal si na památku tohoto slavného reka, kterého pokládal za předka jejich, jméno „Jaroslav".)

I byť měl sto úst, hlahol z zvonoviny,
kdož vypoví vše znamenité činy,
jež podnikali slavní předci Tvoji,
vždy, v boji skutkem, radou na pokoji?

Viz blesk jich činů! — Čechu, roznítí-li
ten láskou k vlasti ochotné Tvé žíly,
jich spanilý duch uvede (zdaž klamu?)
Tě bránou slávy do Věčnosti chrámu.

Všaks dědic jejich! — rodu vznešeného,
i vzácných zásluh, ducha šlechetného;
ten v Tobě, když se jasně stkvěje, kvete,
viz, pěkný Tobě Múza věnec plete.

Tu, jíž se Ty, jak celý rod Tvůj, svítí,
nechť záři světlou umění vlasť cítí!
A jakos bohyň umělosti ctitel,
buď ochrance Čecha, řeči oslavitel.

Což dím? Ctnosť s Pravdou, jimž jsme štěstí vinni,
Tvé zvolivše si srdce za svatyni,
Tě učí oddať, povinen cos komu,
co Bohu, Vlasti, Králi, Sobě, Domu.

Blesk šťastného Tě nevypíná losu;
i na ty hojnou kropíš lásky rosu,
jež, čímž je Tvá víc šťastná výška niží,
tím Tvá víc k Tobě milostivosť blíží.

Těm, co Ti časným robotí již ránem,
víc s dobrým Otcem nežli mocným Pánem;
zač jasná tvář a veselé ti oko,
jich vděčné srdce jeví převysoko.

Ne jako Lítoň, který v pyše žije
a z slz a potu ubožiny tyje
a mní, když péče všem oň o jednoho,
že proň jsou všickni, on pak pro nikoho.

A slavných předků světlost zděděv rodu,
věk v marném hubí zbýřilosti brodu,
a jsa jich vnukem, jen dle žil a kostí,
má všech jich vady, žádné však z jich ctností.

Tys oslavil . . . Mlč, Múzo, již! Tvé pění
tvář mírného sic muže začervení,
a snad by čistá zloústým se zdála,
že kalně plyne z pochlebenství chvála.

Jen líbte se Ti, co Ti, svitě krásně,
Čech, Moravan a Slovák nesou básně;
neb zaslouží-li zalíbit se Tobě,
tak jisté dojdou všudy chvály sobě.

Vzhledem k nynějšku znamenáme ovšem rozmanité nedostatky v uvedené básni Puchmajerově. Ale že byl on prvý, kdo v básnictví českém učinil utěšený obrat k lepšímu, jakož i že báseň ta jest pozoruhodna svým obsahem, jest asi dostatečnou omluvou, proč jsme si ji zde otiskli.

Hlavní zásluhou Puchmajerovou jest, že vzdělal a zdokonalil básnickou mluvu novočeskou a že vybroušil básnický vkus v Čechách, neboli jinými slovy, že stal se zakladatelem opravdového básnictví novočeského, k čemuž i tím přispěl, že také theoretickou stránku jeho pěstoval, připojuje věliké rozpravy k svým sbírkám básnickým.

Kromě pěti svazků básnických sbírek Puchmajer vydal r. 1804. překlad popisné básně Montesquieuovy „Chrám gnidský“ a zabýval se také jinými obory spisovatelskými, zejména mluvnictvím a bohoslovím, a napsal i „Rýmovník neb rýmovní slovník“, který r. 1824. vydal Vojtěch Josef Sedláček, připojiv k němu životopis Puch-

majerův. Souborné vydání básní Puchmajerových vydal po jeho smrti Vojtěch Nejedlý r. 1835. a znova úplněji vydány v „Národní bibliotéce“ r. 1881.; k onomu vydání připojen znova životopis Puchmajerův od Sedláčka, k tomuto od Josefa Ježka.

Ihned za prvých let století XIX. bylo mezi vlastenci českými obyčejem, že hleděli přiučiti se jazykům slovanským, a prvým, kdož u nás vyslovil se veřejně o potřebě, aby různí kmenové slovanští dodělávali se jednoty slovanské, byl Puchmajer. Přeje si, aby kmenové slovanští měli jednu řeč spisovnou, napsal již r. 1804. v předmluvě ku překladu „Chrámu gnidského“ toto: „Pakli by ta pěkná myšlénka, která by srdce všech Slovanů (aspoň v naší monarchii písmem latinským) měla přijíti k vyvedení, způsob tento nový psaní nemálo by k tomu napomohl, aspoň k sjednocení se Poláků s námi.“

Byl pak z jazyků, jimžto tehdejší vlastenci čeští přiučiti se hleděli, co do času prvým jazyk ruský. Příčinou toho bylo, že Rusové tehda byli nejvěrnějšími spojenci státu Rakouského proti Francouzům, i pokládáno sympatisovati s nimi jaksi za příznak řádného občana. I napsal Puchmajer, jenž i v básních opěval vzájemnosť slovanskou, „Pravopis ruskočeský“, vydaný r. 1805., který byl prvým průpravným spisem českým k naučení se ruštině, uče česky psáti ruskými písmeny a srovnávaje stručně mluvnici obou těch jazyků. Také sepsal dle Dobrovského mluvnice jazyka českého mluvnici jazyka ruského s názvem „Lehrgebäude der russischen Sprache“ (r. 1820.) s předmluvou od Dobrovského, kterýžto spis od petrohradské akademie náuk velmi příznivě byl posouzen, a mluvnici i slovníček jazyka cikánského s názvem

„Grammatik und Wörterbuch der Zigeunersprache“ (vytištěno teprve r. 1821.), ku kterémužto spisu přidána „Hantýrka“, totiž řeč zlodějů.

O Puchmajerově mluvnici ruské a cikánské stoj zde, co v té příčině píše jeho životopisec Josef Vojtěch Sedláček: „. . . Největší díl času Puchmajer strávil spisováním ruské grammatiky. Jakou práci Čechu stála, každý v jazycích jen trochu sběhlý sobě pomysliti může. — Tak píše v svém listu od 7. března 1819.: „Má grammatika snad již jest v censuře. Nemohu s ní přijíti k žádnému cíli. Aspoň jsem rád, že jsem se jí jednou zbavil a z krku pozbyl.“ Při příjezdu do Čech ruské císařovny matky prostředkem pana hraběte Frant. Šternberka ji Její císařské Milosti obětoval, která tu oběť vlídně přijala, až pak nákladem českého vznikajícího Museum skutečně se vydala. V tom pracném vydávání ruské grammatiky i českého slovníka pan Václav Hanka korrekturu obstarával, která zvláště v ruštině mnoho trmácení působila, jelikož sazeči musili napřed v ruštině sázeti i čísti se naučiti, a když jednoho po druhém to omrzelo, čtyři sazeči po sobě do práce se vzíti musili. Za vypracování a vydání té grammatiky následku obdarování z Rus a slávy pozůstávající více se nedočkal . . . Ještě tu zimu před svou smrtí sepsal „Cikánku“, ku kteréž práci náhodou povzbuzen byl. Chytilić na Radnicku cikány; muži v žaláři v Plzni a ženy s dětmi v Radnicích pod dohlížením byly. S těmi se obíraje a čiperného pacholíka neustále u sebe maje a ho živě, celý den s ním rozmlouval, na slova se vyptávaje, zkoumal vlastnosti jazyka až dosud málo známého, a sepsav grammatiku cikánskou a „Hantýrku“, svého zkoumání požitku učeným

podati mínil. V té případnosti vydavateli téhož (t. Sedláčkovi) psal listem od 5. března 1820. takto: „Má ruská grammatika jest tištěna až na jeden arch, a nyní se zdržuje pro předmluvu, kterou pan Dobrovský vyhotoviti slíbil. Jak jsem letošní zimu ztrávil a čím se obíral, přiložené „Romani čib“ Vám oznámí. Můžete posouditi, jakých obtížností jsem při tom míti musil, když jsem i litery pro abecedu formovati musil . . . Nemáme dosavad, pokud vím, nic v této řeči, a snad bychom se učeným zavděčili, kdybychom mou pracičku na světlo vydali. Odesílám Vám to k nahlídnutí. Co se „Hantýrky“ týče, na její vyzkoumání nyní všecku pilnosť vynaložím, bude-li lze ji rozmnožiti . . .“

Též obor přírodovědecký nalezl v Puchmajerovi svého vzdělavatele. Přeložilť spisek Kašpara hraběte ze Šternberka „Pojednání o bylinářství v Čechách“ (r. 1819.) a vydal i krátké poučení o hospodářství polním pro lid obecný. Buď uvedeno zde, což o Puchmajerově činnosti přírodovědecké píše jeho životopisec Vojtěch Josef Sedláček (na str. XXIX. a XXX. dílu I. Puchmajerových „Básní“): „. . . prospívaje častým rozmlouváním a zacházením v bylinářství nad jiné vyniklého učeného hraběte Kašpara ze Šternberka, sám se také do bylinařství zabral, štěpařství oddal, a když tento vznešený hrabě s pozdvihnutím bylinářské literatury se obíraje, své německé pojednání o bylinářství tiskem na světlo vydával, tu hned také Puchmajer nemeškal české názvy všech bylin, stromů hub atd. shromážďovati a spis svého učeného příznivce před jeho obličejem zčešťovati. Ano měltě úmysl, zvláštní spis z příbehů přirození vydati, jelikož v tom druhu kromě Hyblovy knížky máme toho málo nebo nic. Nápodobně

chtěl též historii přirozenou o ptácích vydati a již listem od 11. ledna 1818. psal vydavateli této biografie z té příčiny takto: „Odesílám Vám Funke dva díly, abyste, maje 150 českých žáků, těm dospělejším uložil, jako za pensum na 8 dní každému jednoho ptáka k přeložení, a tím spůsobem se stane, že za 8 dní máte ty dva díly přeložené. To když se stane, odešlete mi je, a já opravím, co se týká jmen ptáků; není-li překladateli povědom, ať to vynechá, a jen v překládání pokračuje, jméno já potom přidám; vímť jich českých přes 200, a co nevím, dozvím se, a co nemáme, utvoříme neb z polského a ruského vezmeme. — — — Když by se dílo dokonalo, a já je podle systému spořádal, vydali bychom je pod jménem Vaším a mým.“ Vydavatel téhož (t. j. Sedláček) učinil dle žádosti Puchmajerovy, však k vyvedení úmyslu toho nevím jakou překážkou jest to nepřišlo.“

Puchmajer také, kdekoli byl ve správě duchovní, vždy prohlížel k mravnímu i hmotnému vzdělání svých osadníků, povzbuzuje je čísti dobré knihy a náučné časopisy. Aby účelu svého snáze a jistěji dosáhl, zasazoval se záby zřizovati zvláštní spolky čtenářské, které by všecky dobré knihy a časopisy české odebíraly a čítaly a takto vzájemně se vzdělávaly. Takovýto čtenářský spolek r. 1818. založil v Radnicích a vymohl prostředkováním příznivce svého Kašpara hraběte ze Šternberka potřebné k tomu povolení guberniální.

Založiti v malém městě a za tehdejších poměrů českou knihovnu vyžadovalo mnoho starostí a potkalo se s mnohými obtížemi, jakéž mohl jenom překonati farář Puchmajer a mocný hrabě Šternberk. Z korrespondence těchto o národ, literaturu a umění české velice

zasloužilých mužů buď otištěn zde doslovný opis jednoho německého a dvou českých listů; dopisovalť Puchmajer hraběti, třebaže Radnice, v nichžto Puchmajer byl farářem, ani hodinu nejsou vzdáleny Březiny, zámku, v němž obýval proslulý učenec hrabě Kašpar ze Šternberka, jenž zahradu svoji nákladně zříditi dal v museum botanické, do něhož z daleké ciziny stromy a květiny převazoval, i mnohou vědeckou knihou a pojednáním v časopisech botanickou literaturu obohatil. Dopisy ty uloženy v tak zvané „Puchmajerově knihovně“ radnické. Dopis německý byl bezpochyby výhradně soukromým, a Puchmajer radil se s mocným pánem dříve, nežli zadal o svolení úřední, v něž mnohoslibné naděje nevkládal. Zní pak takto: „Vaše Excellenci, milostivý pane, pane! V Radnicích sestoupila se česká (die čechische) společnosť, i poslal jsem jak její dopis tak svoji přednášku, v níž účel a zařízení její blíže určeny jsou, Vaší Excellenci k milostivému uvážení. Chce toho především dosíci, aby na adresu „Česká čtenářská společnosť radnická“ dopisy odesílati a přijímati směla, avšak neví, zda se na milostivý okresní úřad nebo přímo na vysoké praesidium obrátiti má, a kojí se nadějí svého účelu mocným sprostředkováním V. Ex. šťastně dosíci. Doufáme, že lidé tím, bude-li možná chuť ku čtení v nich vzbuditi, mravně i vědecky se vzdělají a spolu obyčejné pitky, jež jsou nedostatkem zaměstnání, z části pominou. Mimo to chci ještě prosbu jiného druhu přednésti. Česká ornithologie (ptákoznalectví) je ve stejném téměř stavu jako fytologie (rostlinosloví). Mnohých domácích ptáků nenalézáme v žádném slovníku (z. b. Baumläufer); při mnohých systématické pojmenování jest falešné. Jest si přáti, aby

naše slovníky (lexika) i v tom odvětví byly zařízeny a doplněny. Osměluji se tedy v té příčině V. Ex. poníženě prositi, aby V. Ex. státního vrchnostenského administratora, který spravuje panství, kde množství lesních a bahních ptákův obývá, upomenula, aby poddané myslivce přinutil jméno domácích anebo tažných ptáků s připojeným názvem německým označovati a tato na zbirovský vrchní úřad k dalšímu dodání na zámek Březinu zasílati. O exemplářích in natura neodvažuji se ničeho mluviti. Příležitostně dovoluji si poníženě prositi o dovolení, aby mně sekretář březinský některé svazky Buffonových dějin přírodních o ptactvě vydati směl. Pojednání o květinách doufám ve třech dnech zaslati. Zároveň připojím některé svazky Hromádkova českého časopisu, kde prof. Sedláček Vaší Ex. list ku Štěpničkovi uveřejnil. Zůstávám v hluboké úctě Vaší Excelenci svému nejmilostivějšímu pánu pánu poddaný služebník Antonín Puchmajer, farář." Dopis druhý nebyl již soukromý, nýbrž Puchmajer posílá jej jménem spolku a opatřený podpisy všech údů čtenářské společnosti. Potřebovala dotčená společnost ochrance, protektora, ký div, že utíkají se ke své milostivé vrchnosti, pánu jak mocnému tak dobrotivému, k pánu s nejvyššími pány a „vladykami" spřízněnému a seznámenému, v mnohých odvětvích umění sběhlému, vlastenci horlivému, od něhož se bylo spolku nadíti mnohé prospěšné rady, vydatné pomoci. Proto Puchmajer posílá 18. ledna. 1818. tento český list: „Vaše Vznešenosti, vysoce urozený hrabě, milostivý pane, pane! Považujíce, že vycvičení ducha a vzdělání srdce jest nejsvrchovanější všeho osvícení cíl, po němž rozumem obdařený, na nejvyšším živočišstva stupni stojící člověk toužiti má, a že k dosažení spasi-

telného cíle tohoto nejlepší prostředek jsou knihy; usnesli jsme se níže psaní čtenářskou společnosť zaraziti z knih starých i nových, o kterých souditi budeme, že by k prospěchu sloužily, knihovnu založiti a je čítati, a tím i pozdním potomkům nejen důkaz horlivého pečování o vzdělání dáti, nýbrž i památku po sobě pozůstaviti, že jsme se o ně a jich poučení upřímně a vroucně starali. Jsouce ale Čechové, a nechtíce nad milou mateří naší, zemí Českou, která po všechny časy a věky vždy hojně mnoho znamenité a slavné za syny měla a má, zrádci býti, a nad jazykem jejím, od Boha nám daným, tímto nejdražším vlasti klenotem, a vlastenectvím, o něž žádný národ zbaviti se nemá, se zapomenouti: uznali jsme za dobré a uzavřeli knihy toliko české zaopatřovati a do knihovny naší přijímati, kojíce se nadějí, že zároda věrných Čechů dosud ovšem skrovničká, v krátce se sesilní a vtip svůj a učenosť v hojném počtu rozvije, a tak knihy české jako lípové květy nám po učení dychtícím včeličkám vždy sladšího a sladšího medu k občerstvení ducha poskytovati se vynasnaží. Aby pak se nezdálo, že my spolek jakýs zarážejíce a se scházejíce, pod zevnitřní šlechetnosti pukličkou nějaký zlý kryjem úmysl, máme za to, že pro uvarování všech povstati mohoucích podezření a nesnází potřebí jest vyšší mocnosť o cíli a konci našeho sboru zpraviti a o potvrzení požádati. K dosažení cíle toho a nevědouce, jak bychom společnosti naší k prospěchu a zvelebení posloužili, jako když jí Pána, rodem znamenitého, věrností neobyčejnou se stkvějícího, láskou k češtině pojatého, za ochrance obstaráme: přicházíme tedy v nejhlubší poníženosti k Vaší Vznešenosti, pokornou prosbu skládajíce, by Vaše Vznešenosť nás pod svou mocnou

ochranu milostivě přijíti ráčila, bychom pod štítem Vašeho vznešeného jména ochrany, cti, přispění a oslavení dojíti mohli. Pakli Vaše Vznešenost k této naší nejponíženější prosbě milostivě se nakloní a propůjčí, prosíme spolu: by Vaše Vznešenost Jeho Vznešenosti (pl. tit.) nejvyššímu panu purkrabímu českému, při příhodném navštívení, úmysl náš milostivě oznámiti a pak nám laskavě navrhnouti ráčila, jak se při tom dále zachovati a pokračovati nám třeba. Cíl naší společnosti, které bychom rádi název dali „Česká čtenářská společnost radnická“, v přiloženém pronešení jest obsažen. Račiž všemohoucí Bůh Vaši Vznešenost při výborném zdraví a dlouhém panování zachovati. Toť se vší srdečnou upřímností žádáme Vaší hraběcí Vznešenosti nejponíženější služebníci: Antonín Puchmajer, farář místní. P. Antonín Kellner, kaplan místní. Václav Pauk, direktor radnický . . .“ Následují podpisy údů, mezi nimiž také Václav Kruh, Bürgermeister (!), Václav Meczirz, kupetz a hejtman od Střelecké kumpanje, Jann Schwadrlík, ranhojič, Václav Bernardyn, mistr kloboučnický a spolu kostelník, a jiní, celkem 28 údů. Třetí český dopis následoval, když spolku dostalo se, ovšem přispěním Kašparovým úředního svolení. Zní takto: „Vaše Vznešenosti, vysoce urozený hrabě, milostivý pane, pane! Poněvadž nížepsaní zastupitelé České čtenářské společnosti radnické potvrzení naměření svého, že totiž společnosti, od nejvyšší vlády zemské jakožto z přílohy pod lit. A viděti jest lze, šťastně obdrželi (začež Vaší Vznešenosti jakož hlavnímu působiteli té milosti hluboké díky své vzdávají), a Vaše Vznešenost slíbiti ráčila, že po obdrženém potvrzení ochranctví té společnosti milostivě na sebe přijmouti ráčí; pročež nížepsaní jménem

dotčené společnosti prosbu svou opětují, pokorně prosíce, by Vaše Vznešenosť ochranství to na sebe milostivě přijiti a společnosť tu své mocné ochraně poručenou míti ráčila. Vaší Vznešenosti, vysoce urozený hrabě, milostivý pane nejponíženější sluhové Antonín Puchmajer, farář radnický, řiditel Společnosti. Dále zajímavá korrespodence ta mlčí. Že mnohou otázku vědeckou nebo vlasteneckou šlechetní mužové ti, na blízku bydlící, rozřešili; že Puchmajer náležel také do kruhů učenců stále na Březině u mocného a slovutného Kašpara bytujících; že oba mužové ti na probuzení národa českého, vzdělání lidu a pěstění věd a umění mnoho pracovali, snadno i z těchto tří dopisů poznati. Radnická česká knihovna toho důkazem nejočitějším.*)

Zahájena byla radnická čtenářská společnosť na den sv. Václava 28. září r. 1818. Po slavných službách Božích shromáždili se totiž veškeří její členové, počtem 40 za přítomnosti mnohých hostí okolních ve zvláštní síni, kde Puchmajer v řeči velmi rázné ukázal k potřebě, zakládati spolky takové, a k jejich důležitému účelu vlasteneckému a pozdravil ku konci Kašpara hraběte ze Šternberka jakožto protektora společnosti. Večer bylo město stkvěle osvětleno, a při tom i hlučný ples pořádán. Spolku tomuto Puchmajer odkázal všechny své knihy. R. 1849. knihovna skoro celá shořela.**) Co do času čtenářský spolek v Radnicích byl prvý, a příkladu jeho rychle také jinde následováno, takže do r. 1820. vyskytlo se devatero takovýchto spolků, které velmi blahodárně jaly se působiti, a tudíž nemálo jest litovati, že nepří-

*) Literární listy 1885., 115. a 116.

**) Světozor 1870, č. 10.; 1851., str. 385.

znivými okolnostmi a osočováním zjevných i tajných nepřátel národnosti české vbrzce ve své činnosti ochably, ano i docela zanikly.

Nejplodnějším členem básnického spolku Puchmajerova a nejplodnějším básníkem českým vůbec před rokem 1848. byl **Vojtěch Nejedlý**. Narodil se 17. dubna r. 1772. v Žebráku. Stav se r. 1797. knězem a působiv v duchovní správě na několika místech, dostal se konečně r. 1826. za děkana do svého rodného města, kde zemřel 7. prosince r. 1844. Byl starším bratrem Jana Nejedlého, doktora práv a professora při pražské universitě.

Vojtěch Nejedlý byl za své doby kladen mezi nejoblíbenější básníky české a vůbec mezi nejpilnější tehda dělníky na Parnase vlasteneckém. Nebyloť básnické sbírky a časopisu českého, v němžto bychom nedočítali se jeho příspěvku, a též o sobě vydal samostatné básně tak obsáhlé jako nikdo posud. Kromě toho jsou také jinak básně jeho některé velice pozoruhodny. Do sbírek Puchmajerových mimo jiné básně napsal již r. 1795. dle Bürgerovy „Lenory" balladu s názvem „Lenka", která jest v našem písemnictví prvou skladbou tohoto světoznámého motivu, jenž u nás několikráte potom byl spracován. Do týchže sbírek r. 1797. napsal původní výpravnou báseň „Vděčný syn", která jest nejlepší jeho skladbou. R. 1835. vydal o dvou dílech kratší básně s názvem „Básně", epickou báseň „Karel Čtvrtý" o 8 zpěvech a epickou báseň „Otakar" o 20 zpěvech (tři díly), r. 1836. epickou báseň „Vratislav" o 17 zpěvech (dva díly) a r. 1837. epickou báseň „Václav" o 8 zpěvech. Z básní těch „Otakar" jest až dosud nejobjemnější básní českou, maje 13.032 verše; Homérova „Ilias" má 15.6[illegible]

verše a „Odyssea“ toliko 12.110 veršů. Nejstarší tiskem u veřejnost vydaná báseň Vojt. Nejedlého pochází z r. 1791., totiž „Óda na císaře Leopolda II.“, obsahující prosbu, aby brzo přijíti ráčil do Čech a vyhověl přáním národu

Vojtěch Nejedlý

českého, žádajícího v žádosti, podané od stavů českých po smrti císaře Josefa II. císaři Leopoldovi II., mimo jiné, aby uvedena byla zase čeština do škol a úřadů, kteréžto žádosti vyhověno z části tím, že založena

r. 1792. stolice jazyka českého při pražské universitě. R. 1812. složil i za příčinou tehdejších běhů válečných a hnutí politického báseň „Napoleon“, v níž ukazoval, kterak králové a knížata celé téměř Evropy koří se světoborci Napoleonovi; toliko Rusko že mu dosavade pevně odpor klade a samojediné že jest svobodno a prosto nadvlády jeho. Báseň tuto poslal svému bratru Janovi do Prahy, který sdělil se o ní s přítelem svým, policejním komisařem. Tento hleděl ji potom vůbec rozšířiti, a protože za příčinou válečné výpravy, kterou Napoleon času toho chystal proti cárovi Alexandru I., pozornost obecná byla obrácena k těmto dvěma světovládcům, báseň přeložena jest i do němčiny, francouzštiny, vlaštiny i angličtiny. V překladě francouzském podána také velkoknížeti ruskému a v německém dostala se k našemu dvoru císařskému.

S velikým zdarem Vojt. Nejedlý pokusil se také v novellistice, a skutečně jest litovati, že nenapsal více podobných povídek naší mládeži, jako jest jeho příběh pro mládež „Ladislav a jeho dítky“, vydaný o sobě r. 1807. a podruhé r. 1837., který jest prvým původním spiskem toho spůsobu v jazyku českém a který v druhém vydání, připojiv k němu svou podobiznu, potom jako na památku rozdával mládeži školní a svým osadníkům. Prvně povídka ta byla otištěna v „Hlasateli českém“ r. 1806., a ještě r. 1841. básník Frant. Lad. Čelakovský vyslovil se o ní v soukromém dopise takto: „. . . . mámť za to, že ze všech prací V. Nejedlého jest tato nejlepší, ano že by zasluhovala opětného vydání. Zvláště se mi v ní to líbí, že jak věcí tak jazykem již 6letému dítěti

veskrz jest pochopitelna, a smím-li podle mého synka závěrek učiniti, mnoho dětem zalíbení působí."

Jest i vysvětliti, jak stalo se, že tak objemné básně Vojtěcha Nejedlého a tak rychle za sebou vydány býti mohly. Vojtěch Nejedlý jal se pořádati a upravovati básně ty k tisku na pobudku bratra Jana, hodlajícího je vydati, a r. 1833. počato je nákladem Jana Nejedlého tisknouti, ale tisk pokračoval velmi zvolna. Zatím pak Jan Nejedlý r. 1834. zemřel, což mělo za následek, že ostatní básnické práce Vojtěcha Nejedlého mohly rychle po sobě býti vytištěny. Poslední vůlí svou odkázal totiž Jan Nejedlý bratru Vojtěchovi polovici dvoru v Trnčném Újezdě, stkvostné stolní náčiní od stříbra a kmentu k užívání na čas života jeho a vyměřil zároveň i summu na hotovosti k vydávání tiskem všelikých básnických prací Vojtěchových. Jinak odbytu práce ty neměly valného, takže dosud mnoho výtisků jich leží nerozřezaných v rozličných skladech.

Co týče se Vojtěcha Nejedlého jakožto kněze, vynikal znamenitě svou horlivostí a řečnickou způsobilostí v hlásání slova Božího i bedlivostí v navštěvování školy a cvičení mládeže v náboženství a jiných předmětech námezných. I byl u svých osadníků velmi velice oblíben a pro svou kazatelskou věhlasnosť byl zhusta zván k slavnostním a příležitým kázáním. Proto také bylo na něho naléháno, aby svá kázání tiskem vydal, aby i jiní duchovní mohli jich užiti. Přání tomu též ochotně vyhověl, vydav ihned r. 1806. svá nedělní a r. 1807. sváteční a postní kázání.

Pobyv po vysvěcení jako kaplan čtyři roky v Praze, Vojtěch Nejedlý stal se r. 1802. místním správcem du-

chovním v Pečicích u Příbrami. R. 1806. výnosná fara radnická byla uprázdněna, a kromě několika jiných dožadoval se jí též Ant. Jar. Puchmajer a V. Nejedlý. Patron fary té Jáchym Šternberk dal ji Puchmajerovi, aby však nezkrátil druhého váženého žadatele V. Nejedlého, hleděl věc vyrovnati tak, že uvolil se dobrovolně vypláceti mu z důchodů svých každého roku 100 zl. na přilepšenou, pokud by nedostal místa výnosnějšího. Dání to po smrti hraběte Jáchyma ze Šternberka potvrdil i dědic jeho hrabě Kašpar ze Šternberka a nařídil rovněž, aby 100 zl. těch V. Nejedlému z důchodů panských bylo vypláceno. Když pak V. Nejedlý dostal se na faru mirošovskou, k přímluvě jeho hrabě Kašpar ze Šternberka zůstavil a vypláceti dal summu tu Šeb. Hněvkovskému jakožto pomůcku na vychování četné rodiny jeho.

R. 1807. V. Nejedlý jmenován farářem na Velíze na panství Točnickém. Zpráva, že má býti přeložen na výnosnější faru tu, zarmoutila vysoce jeho dosavadní osadníky, kteří, chtějíce svého vůbec milovaného a váženého pastýře déle u sebe podržeti, za to, aby od nich neodcházel, co nejsnažněji jej prosili a k polepšení skrovných důchodů jemu zvláštní desátek odváděti a s ním k vikáři okresnímu do Příbrami odebrati se chtěli, aby tam věc ta byla ujednána a písemně potvrzena, ale přání tomu nebylo již lze vyhověti.

Rovněž tak velice oblíben V. Nejedlý byl i na ostatních všech místech svého působení. Když r. 1826. měl stěhovati se z Mirošova, kam dostal se r. 1813., na propůjčené mu děkanství v Žebráce, již záhy z rána mirošovští osadníci přišli na faru, aby rozžehnali se s milo-

vaným pastýřem svým. Když pak po sedmé hodině ranní společně s farářem mešenským vyjel z fary mirošovské, klečeli muži i ženy, děti i starci dvěma řadami po celé dlouhé vsi, obklopili po té vůz a zastavili jej, s pláčem volajíce: „Proč nás opouštíš, dobrý pastýři? Hle, my všickni tebe srdečně milujeme!", kterýmžto projevem V. Nejedlý byl až k pláči pohnut jakož i později, kdykoli sobě na to vzpomenul anebo příběh ten vypravoval, slzám nemohl se ubrániti a jich se zdržeti.

Uvázav se ve správu děkanství Žebráckého, V. Nejedlý pokračoval ve svém novém povolání nejen s dosavadní, nýbrž s rozhojněnou horlivostí a činností, pečuje co nejsvědomitěji o duševní i hmotné blaho svých osadníkův a vykonávaje bedlivě všeliké práce pastýřského úřadu svého, hledíc jak k posluhování svátostmi, vykonávání obřadů církevních, hlásání slova božího tak i předkem k vyučování mládeže v náboženství a jiných předmětech vzdělávacích, a tudíž k pilnému navštěvování školy místní i okolních škol filiálních. I vyrozuměv, že jest tu žeň hojná, avšak dělníků že málo, vyžádal si u konsistoře pražské ještě druhého kaplana, kterému dával úplné zaopatření z vlastního měšce, nežádaje nijakého k tomu příspěvku ani od patrona ani od osadníků. Tak obětav byl! *)

Účastníkem sbírek Puchmajerových byl i **Josef Miloslav Rautenkranc**. Narodil se 2. března r. 1776. v Králové Hradci. Byv vysvěcen na kněžství, kaplanoval několik let, avšak ochuravěv byl dán na zatímný odpo-

*) Život a činnost V. Nejedlého vylíčil Ant. Rybička v „Předních křisitelích" na str. 315.—332. Viz o něm i v „Slavínu" III. 65.—70.

činek, i odebral se do svého rodiště, kde vyučoval posluchače nově zřízeného ústavu bohosloveckého češtině. Ale nezůstal dlouho v Králové Hradci a pobyv po té v duchovní správě na několika místech, stal se konečně farářem v Sedlci u Kutné Hory, kde zemřel 22. července r. 1817. Podobizna jeho se nám nedochovala.

Literární práce Rautenkrancovy sahají skoro do všech oborů písemnictví našeho. Nejprve vystoupil jakožto básník a přispěl s pravým svým jménem do básnických sbírek Puchmajerových z r. 1797. a 1798. a potom pokusil se s jménem „Miloslava Rautovského" četnými menšími i většími, namnoze příležitými zpěvy a písněmi, a to světskými i duchovními. Básně ty nevynikají sice vždy pravým nadšením básnickým a vyšším vzletem, ale značí se přec upřímným citem, prostomyslností, nenuceností a srdečností jakož i plynností; „mají obsah vždy příjemný a lahodný, a i třeba často nic jiného nebyly než pěkná veršovaná próza, přece je rádi čteme," tak vyjádřil se o nich za let třicátých i slavný český básník lyrický Josef Krasoslav Chmelenský (v „Musejníku", roč. 1836., na str. 376.), když úplná jich sbírka vydána byla r. 1836. nákladem přítele Rautenkrancova, Vojtěcha Nejedlého, v druhém díle sebraných básní Puchmajerových.

Známější z básní Rautenkrancových jest „Zpěv plesajících Čechův o slavnosti pokoje", zbásněný v duchu oficielního vlastenectví za tehdejších válek francouzských, který r. 1814. vyšel o sobě a r. 1818. byl otištěn i v Nejedlého „Hlasateli", a ballada „Poutnice" z Bürgera přeložená, která za své doby velice byla oblíbena pro svou zpěvnost. Ballada ta prvně otištěna r. 1818. v Nejedlého „Hlasateli" a putovala po Čechách od r. 1818.

téměř až do 1850.; pospíchala od města k městu, od dědiny k dědině; vešla do všech příbytkův, zvláště kde děvčata na panny dospívala; neminula ani sadův ani luk ani lesův a osamělých pastvin; při společné práci rovněž jako v tajném žalu byla mladým srdcím společnicí nejdražší. Jako nejmilejší národní píseň zpívalo se po celých Čechách:

Šlo krásné děvče k klášteru,
byl právě strašný den.
Když k fortně přišlo, zvonilo,
čímž vrátného ven loudilo;
a ten hned přišel ven.

„Pochválen buď Pán Ježíš!“ dí.
„Až na věky!“ on řek'.
Co se mu stalo, nevěděl,
když do očí jí pohleděl;
tak náramně se lek' atd.

Jak ballada ta působila na mysl vrstevníků své doby, jeden z nich (Ferd. Schulz v „Osvětě“, roč. 1877., na str. 375. a 376.) blaze vzpomíná těmito slovy: „Nynější mládež česká nemá ani tušení, jakou důležitost, jaké krásné místo ta ballada zaujímá v našich vzpomínkách, jak rádi jsme ji zpívali! „Poutnice“ jest část předbřeznové romantiky dvou pokolení v Čechách. Tenkráte jsme ovšem nezkoumali, jak místy velmi nebásnicky Josef Rautenkranc anglickou balladu dle úpravy Bürgerovy přeložil, jaké množství slovesné krásy, poetického pelu s ní setřel, jak celkem ji v umělecké ceně snížil. Tenkráte nám na příklad pranic nevadilo, že poutnice k otázce fraterově, jak její milý jest „k poznání“, odpovídá:

Ach, po hábitu škrablavém
a pásu hrozně pichlavém
jeť snadně k poznání.

Tenkráte jsme s Rautenkrancovým fraterem napomínali poutnici:

Mé dítě, přestaň plakati!
Raděj se teď modli víc!
Vždyť zdrtíš srdce soužením
a zrak si zkazíš kvílením;
mlč! bude ti zle sic,

a s nešťastnou dívkou jsme naříkali:

Ach, Vašnosti! — ach, nechte mě,
bych hodně kvílela! — atd. atd."

Vedle básnění Rautenkranc vzdělával i pilně vychovatelské pole domácí, vydav hojně spisů poučných mládeži a lidu venkovskému, a vykonal i rozličné práce mluvnické. Také horlivě působil v oboru bohosloveckém a publicistickém.

Ve vznikajícím písemnictví novočeském básnictví mělo převahu nad vědami a náukami. To bystřejší pozorovatelé velmi nemile nesli, a prvý, kdo veřejně vyjádřil se o tom, byl Rautenkranc, napsav v Hromádkových „Prvotinách" r. 1815. toto: „Horlivý vlastenec, jenž toto píše, zvláštní sice má v básních a zpěvích zalíbení a nad míru se těší z snažností mnohých, výborných, k skládání básní a zpěvů v řeči československé se přičiňujících mužů, nýbrž i sám při svých rozličných unavujících pracech v skládání zpěvů a v čtení od jiných složených básních kochání a vyražení mysli hledá a je nachází: ale zdá se mu, že by již čas byl o jeden krok

i dále postoupiti. Svrchovaný čas jest, aby někteří vlastenci k vypracování geografie, historie přirození, fysiky, umění každému, kdož vzdělaného muže jména zasloužiti chce, nýbrž každému, kdo pověr prázden býti a boží moudrost a dobrotu vždy lépe poznati žádá, tak velmi potřebných — již jednou se přičinili. Věc jest přesmutná a přepodivná — nedím-li hanebná, že Čechové, ježto i výbornou v Praze universí i tak mnoho gymnasií a seminarií i jiných literních ústavů, k. p. školy pro hluchoněmé, slepé atd. mají, v jejichžto řeči se již přes tři sta let *) knihy píší, až podnes žádné geografie, které by se k nabývání známosti nynějšího světa s prospěchem užívati mohlo, nemají . . . Ale Bohu žel! ani jen dobré geografie České země v českém jazyku nemáme . . ." V následujících pak řádcích Rautenkranc ukazuje na vady a nedostatky českých prací v tom oboru se vyskytnuvších.

Vůbec pak ze všech literárních plodů Rautenkrancových viděti jest upřímnou snahu, aby řeč a písemnictví naše k lepšímu spůsobu byly přivedeny a aby bylo vyhověno alespoň nejpilnějším potřebám písemnictví domácího. Co týče se národnosti české, tu Rautenkranc u věci té mluvíval a psával tak důtklivě a jednal tak prakticky, jak dosavad málokdo byl učinil, a především ukazoval k bezpráví, které se tehda národu našemu vytištěním jazyka českého ze škol, úřadův a vyšších jednání dálo, i působil tak zřejmě a slovy tak trefnými a ostrými, že se divíme, kterak při tehdejší censuře vše to mohlo býti vytištěno.

*) Tenkrát o písemnictví českém ze století IX.—XV., které my známe, ještě neměli ani tušení.

Nelze neuvésti zde vyňatků z dopisů, které Rautenkranc poslal J. Nejedlému. V dopise ze dne 22. března r. 1806., který mu poslal po vydání prvého svazku „Hlasatele českého“ a který Nejedlý v druhém svazku otiskl, psal mu: „Milý vlastenče a příteli! Kdybych mohl k Vám, celého bych Vás zlíbal, za tu nevýmluvnou radost, kterou jste mi Hlasatelem spůsobil. Kdybych byl vlasti nikdy, kdybych byl nikdy nemiloval Vás a Vašeho bratra, teď láska má k ní i Vám plamenem hoří nejživějším. Jsem jist, že tento Hlasatel znamenitý, mocný spůsobí účinek, že všecko o lásce k vlasti mluviti, ji cítiti, všecko česky mysliti, mluviti, čísti bude i psáti. Jsemť dávno již toho přesvědčení, že, dokud učení šlechticové a učenci na vysokých a latinských školách na ten nevlastenecký předsudek stonati, všecko jen v cizích jazycích čísti a psáti a za vše, co česky vyhlíží, se hanbiti budou, darmo na sprostý, obecný lid tlačiti budeme, aby on sám české knihy kupoval a četl. Není národu, kdež by to sprostný lid tak houfně činil; proč medle mělo by tak býti v Čechách? Neníť daleko rozdílný od sprostného lidu národů jiných i v smýšlení i jednání. Ale když učení u nás chtíce učené psáti, myslí, že by k tomu český jazyk byl nedostatečný, aneb obávají se, že by, nemohouce od cizích národů čteni býti, daleko široko oslaveni nebyli, a tak mnohé výborné známosti, kterýmž se ve vlasti naučili, cizím jazykem sepsavše, vlasti jako ukradli: jak neměla literatura i s jazykem i s vlastenectvím hynouti? jak nemá zahrada zpustnouti, jsouc od zahradníka opuštěna? Kdyby tak učení v jiných zemích smýšleli, byli by všickni jazyků svých zanedbati a též spisovati v cizích musili; a jak by i to mohli, kdyby cizí

národové jazyka svého nevzdělávali, spoléhajíce na cizí? Pročež zajisté ne tak příčinou zřízení politického jako vinou domácích národu učitelů jazyk, mravy a láska vlastenská v Čechách vymíraly. Má-li se jim vzhůru pomoci, musí se těm, ne obecnému lidu, pokání kázati. Když bude míti lid obecný příklady a vůdce z vyšších, lehce a brzy se na stupeň stkvělosti pozdvihne, anobrž sám se vespolek k tomu povzbudí. Když budou učení učené spisy své v jazyku psáti a vydávati mateřském, i cizí národové, moudrosti všech národů šetrní, našemu jazyku naučiti se dychtivi budou. Až naše české knihy v cizích knihkupeckých návěštích oznamovány, v cizích literních novinách souzeny, do franckého, vlaského, anglického, německého překládány budou, pak, pak se bude jasněji stkvíti obec Česká, jasněji než za Karlů, Václavů, Matyášů a Rudolfů! Veliký jest cíl, kterýž vlastencům našim ustavuji; ale také k dosažení možný. Jak brzy? Účinnosť jádra národního jest magnet blaženosť národu rychle přitahující. Jen když učení vlastenci budou, budouť i — aspoň mladí šlechticové — a pak vybráno! Kdybych jen já byl dosť učený, s nejradostnější horlivostí pracemi svými bych přispíval! Však nemyslte, že žádné k zvelebení vlasti nepřináším oběti. Co v nynějším povolání svého okršlku činím, nejsou přičinění nepatrná ..."

V dopise ze dne 15. února r. 1808., který též otištěn v „Hlasateli", Rautenkranc, podávaje v něm zprávu o odevzdání gymnasia německobrodského premonstrátům želivským a o řečích českých za příležitosti té proslovených, touží trpkými slovy na to, že jazyk český vytištěn jest téměř z všelikého vyššího jednání politického a soudního, a ukazuje, kterak odnárodnělá šlechta

česká největší toho vinu nese. Praví mezi jiným: „Řečnictví politické jak dlouho již v naší vlasti mlčelo! Za ten celý tak drahný čas žel! nehrubě se nalezl, kdož by se byl osmělil ve věcech obecných veřejně česky promluviti. Ba ještě větší žel! byli a jsou podnes a mezi vyššími nejmnožší, kteří by to za věc neslušnou měli, při slavném vyjednávání věcí politických veřejně s češtinou, tou jim, dle jejich domnění, sprostou řečí vystoupiti. Té cti, toho práva musil jazyk vlastenský zadati cizozemskému! A kdo k tomu nejvíce přispěl? Ti, kteří chtějí slouti podporou a ozdobou národu . . . Polští a uherští vladykové tak horlivě jazyk svého národu milují, jej hájí, k jeho zvelebení příkladem, mocí a jměním napomáhají, majíce za to, že by jméno národa jejich pošlo, kdyby jazyku svému zajíti dali. A naši vladykové hledají v opovržení svého českého jazyka cti a slávy, kdežto jinde šlechta hanby a opovržení v tom hledá a o zaniknutí národu svého se strachuje. Jedině čeští naši vladykové mohou to míti za hanbu, za věc pohrdnutí hodnou, co všichni národové po celém širém světě za svou čest, za klenot předrahý považují? . . . Že my Čechové, čeho žádají (t. j. bohaté literatury), nemáme, kdo tím vinen nežli oni sami? . . . Kdo k tomu dopomáhal, či mírněji řečeno, kdo při zemské vládě neodporoval, aby český jazyk ve školách, radnicích, soudních síních a dílem i v chrámích ustoupil cizímu, nežli ti, jenž měli býti hlasem a zástupci národa? Ať se o to postarají, aby jazyk náš český opět do všech škol byl uveden a aspoň stejného, ne-li většího práva byl účasten . . . a uvidí, kterak jazyk tento stupně dokonalosti své, na kterém pro zrádné příhody již od XVII. století zůstati musil, se povýší! . . .“

Ovšem Rautenkranc nebyl času toho sám jediný, jenž ujímal se rázně národnosti a řeči domácí; horlili za jejich vyzdvižení a zvelebení již před tím: M. V. Kramérius, K. Thám, F. Pelcl, A. Puchmajer a j. Avšak každý, kdo bedlivě přečte výše připomenutý list Rautenkrancův, přisvědčí nám, že, vyjímaje K. Tháma, od té doby, co jazyk český zas ožil, nikdo tak zřejmě a důtklivě neukázal k odrodilosti a malátnosti tehdejší šlechty české a k její netečnosti u věcech národnosti naší, jak to Rautenkranc učinil v této své, příteli J. Nejedlému zaslané a pod záštitou c. k. censury vytištěné filipice.

Rautenkranc však netoužil tehda jenom slovy ostrými na úpadek národnosti české a ponížení jazyka domácího, anobrž byl i mezi prvními vlastenci, kteříž ukazovali, jak by u věci té mělo a mohlo se platně pomoci, odhaliv zřejmě a bez obalu všelikého příčiny a účinky, které tehda národnosti české mnohem byly škodlivější nežli odrodilosť a netečnosť šlechty domácí. Ukázalť totiž k tehdejšímu spůsobu hlavních a středních škol českých, jakožto ústavům a zřízením národnosti naší nejzáhubnějším, poněvadž prostředkem jich soustavně pracovalo se o úplné potlačení jazyka českého, o uvedení živlu německého do veškerého života veřejného, takže vedle toho všeliké vynasnažování žijících tehda vlastimilů zůstávalo bez podstatného účinku, a pěstování řeči a písemnictví domácího bylo téměř jenom jako hříčkou a soukromou libůstkou několika vlasteneckých diletantů. Již r. 1802. v řeči akademické, kterou zahájil své přednášky o jazyku českém na bohosloveckém ústavě královéhradeckém. Rautenkranc ukázal slovy důtklivými k prázdnosti a úhoru na poli tehdejšího politického a duchovního řečnictví domácího

a k vzcházející tím škodě a ujmě v mravném i náboženském vzdělávání lidu českého, kterážto chyba — jakož praví — „může býti nazvána všeobecnou od toho času, co českou mládež v cizím a ne v jejím jazyku mysliti a ve všelikém umění v cizím a ne v jejím jazyku vyjadřovati se učiti a tak zvelebováním a rozšiřováním cizího jazyku domácí zanedbávati začali. Kdyby u vyučování cizím jazykům rozdíl se ukazoval mezi nimi a jazykem mateřským, kdyby ne-li všecky, alespoň některé věci ve školách v něm se přednášely; kdyby učení nebyli přestali spisy v něm vydávati a pracovati na rozšíření a zvelebení jeho podle příkladu našich slavných předků: — — — lid český byl by dávno již dokonalejší jak v poznávání tak u vykonávání náboženství, a literatura česká již dávno byla by obohacena výbornými příklady křesťanské výmluvnosti".

Taktéž Rautenkranc připomíná v předmluvě ke spisu „Cvičení se k německému mluvení", r. 1807. vydanému, jak veliká jest toho potřeba, aby se změnil dosavadní plán vyučování ve školách normálních, ježto jest patrně na ujmu naší mládeži v jejím se vzdělávání. Když pak po ukončení válek francouzských národům od jich panovníků rozličné svobody se slibovaly a připovídaly, Rautenkranc r. 1814. vystoupil u věci té znovu a zřejmě i ukázal ve zvláštním pojednání, že příčinu dosavadního klesání národnosti české a živoření písemnictví našeho hledati jest jediné v tehdejším zřízení hlavních a vyšších škol českých. Pojednání toto, jež nadepsal „Proč by se mělo v hlavních školách království Českého učiti také česky a češtině?", svěřil přátelům svým, v jejichžto rukou zůstalo však delší čas ležeti a bylo teprve po jeho smrti

r. 1818. v „Hlasateli“ vytištěno. Jestiť pojednání toto jedno z nejpodstatnějších a nejdůtklivějších sepsání, s nimiž potkáváme se v celé první čtvrti přítomného století na poli domácího řečnictví politického a veřejného, ano vůbec v písemnictví našem. Z obšírného pojednání tohoto jakož i z předešlých Rautenkrancových sepsání zřejmě zároveň vyrozumíváme, že Rautenkranc času toho byl snad jediným, avšak spůsobilým a opravdově povolaným dělníkem, anobrž mistrem na půdě publicistiky české, pročež vysoce litovati jest, že okolnosti tehdejší a zvláště jeho předčasná smrť překazily, aby byl ještě platněji a vydatněji pole to vzdělávati mohl.

V pojednání nadepsaném Rautenkranc slovy ohnivými předkem ukazuje, že lásku k vlasti nelze odděliti od lásky k jazyku mateřskému a že každou urážku jazyku učiněnou pokládati jest za urážku na veškerém národě a na veškeré vlasti spáchanou; neboť — praví dále — „kdo potlačuje jazyk národa, potlačuje spolu národ. Tyran, který chtěl podmaněný národ vymazati z počtu národů, hleděl vždy vyhladiti jazyk jeho jazykem vítězného. Že s jménem a jazykem národa přemoženého i duch a povaha jeho sklesne, že oheň svaté lásky vlastenské vyhasne, a doutná-li přece, že národ vždy srdce truchlivého a vysvobození žádoucího bývá, to dějiny všech takových národů vysvědčují. Může-li pastorek milovati otčíma, který mu všechno dědictví po pravém otci odejme, ani památky po něm mu nezanechaje? . . . Byl čas, za naší paměti, že nepřátelé jazyka našeho, Němci, i také žel! někteří zrádní Čechové marně usilovali, aby český tak jako polský, slovenský a uherský jazyk utlačen a po všem mocnářství Rakouském jediný toliko německý

panujícím učiněn byl. V Čechách se jim to nejlépe dařilo, poněvadž bez toho od dávných časů Němci ze všeho okolí do této krásné a požehnané země pro lepší obživu se hrnuli, aby se v ní usadili, a vladykové čeští ne tak jako polští a uherští vlasti své a zachování jazyka jejího bedliví a pečliví byli. Ale Bůh věčný, národův otec, zmařil tento potvorný úmysl a zachoval na vzdory všemu nepřátel našich pošetilému úsilí bytosť, jméno i jazyky národů neněmeckých, žezlem rakouským spravovaných." Po té Rautenkranc připomíná, co dosavade k zachování jazyka domácího u nás od vyšších míst bylo nařízeno, ukazuje potom, kterak nejen pro zachování jazyka a s tím pro zachování bytosti národní, alebrž i pro jiné jisté příčiny cvičení v jazyku mateřském předcházeti musí všechno cvičení v jazycích cizích; dále více se rozhorliv, líčí barvami živými všeliké nepříslušnosti a nebezpečí, jež vycházejí národu českému z toho, když mládež ve školách němčinou se přecpává, a ukazuje konečně obšírně a podrobně ve dvanácti článcích, které proměny ve školách musily by se státi a jak by tyto měly zřízeny býti, aby se vyhovělo právu, slušnosti a potřebě národu našeho. Končí pak toto své pověstné pojednání provoláním k stavům českým slovy, nyní ještě povšimnutí hodnými, takto: „Sněmové českých stavů za starých časů rokovali netoliko o berních půjčkách a válečných přípravách, ale také o všem jiném, což k zvelebení a k oslavení národu českého přispívalo. I zachování a vzdělání jazyka vlastenského bylo jim předmětem důležitým, jakož to ukazuje sněm r. 1615. odbývaný. Slavní stavové České země! Nezůstává-li tento předmět až podnes sám v sobě tak důležitý, ba není-li za našich časů mnohem důležitější a

protož hoden vší pozornosti, hoden, abyste se ho jakožto věrní opatrovnici práv, svobod, cti a slávy národu českého znova ujali? Dokázali jste mocnáři i v těchto nejnovějších časech skutky, že jste až dosavad věrní Čechové, věrní své vlasti; . . . dejte nový důkaz věrnosti této, ujmouce se českou horlivostí jazyka národu svého . . . Doplňte nedostatky důvodů a navržení mých a předneste žádosť tuto ve jménu veškerého národa králi svému . . . Dobudete sobě vděčné veškerého národa památky a slávy, kteréž i co svět světem bude požívati nepřestanou stavové království Českého od r. 1615. . . .“ Rautenkrancův plán k uvedení češtiny do škol hlavních a středních, v pojednání tom obsažený, ovšem by již nevyhověl potřebám věku nynějšího a bylo by k němu přičiniti nemálo dodatkův a oprav; nicméně zavírá v sobě myšlénky a návrhy na onen čas výborné, praktické, slušné a spravedlivé . . .

V letech 1809.—1812. Rautenkranc byl řiditelem školy v Nových Dvorech a tu předcházel ostatní učitele svým příkladem v horlivosti u vyučování. Zůstaviltě sobě kromě prací řiditelských tolik hodin vyučovacích, kolik jich měl každý jiný učitel, totiž vyučování češtině ve všech třídách, pak navedení k písemnostem a zeměpis v českém i německém jazyku v prvé a třetí třídě. Mimo to cvičil skoro každý den po škole mládež asi hodinu ve zpěvu rozličných písní nábožných, školních a příležitých, které sám skládal k nápěvům již známým anebo schválně od něho složeným, nařídiv i opatřiv to také, že děti ve všech třídách před školou i po škole vždy nějakou přiměřenou píseň zpívaly. O platnosti a užitku zpěvu a písní při vychovávání školním promluvil již

r. 1806. v „Hlasateli" slova tak důležitá, že nelze jich tuto opomenouti; znějí: „Že písně pro mládež složené věc jsou přeužitečná, o tom se každý přítel mládeže dávno již přesvědčil. Nejenže dětí ve škole, když učitel při nich býti nemůže, píseň takovou zpívajíce, pokojné zůstanou, ale i mezi učením jim za vyražení a občerstvení sloužiti může. Dětí rády zpívají, a je to povaha mladému člověku přirozená. Ve školách v Čechách — německých! — mládež ráda — ačkoliv německy a často co zpívá, nerozumějíc — zpívá. Jak ráda bude pak také zpívati mládež ve školách českých, když tomu, co zpívati bude, porozumí? I nemáme-li pokynutí přirozenosti uposlechnouti? Můžeme-li krásnější prostředek míti k vštípení pravidel mravnosti do srdcí dítek, jako píseň jest? Mohou-li dětem příjemnější býti jako v oděvu písně? . . . Kdyby však jen bylo písní pro děti! . . . O melodie nebude nouze v České zemi, jež hudbě vlastí jest . . ."

Aby při vzdělávání sil duševních tělo dětské nezakrnělo, anobrž přiměřeně také se vyvíjelo jakož i aby dítky při dobré chuti zůstaly a škola jim byla místem oblíbeným a nikoli jakoby snad nějakou káznicí, Rautenkranc milerád přával mládeži po škole mnohou hodinku k mravnému se vyražení hrami rozličnými, — házením míčem, běháním a lezením o závod, zpěvem, provozováním hudby a j., kteréžto hry on sám anebo tehdejší katecheta tamější Jan Javornický, o němž níže si promluvíme, řídili a pořádali, a jsouce oba muži veselé mysli, obyčejně také sami společně s dítkami v nich účastenství mívali. Mimo to Rautenkranc uvedl i zvláštní radovánky dle ročních částek, na př. slavnost jarní nebo májovou,

slavnosť třešňovou, slavnosť podzimní při česání ovoce a sklízení zemčat a pod. K takovým radovánkám, z nichžto slavnosť májová bývala nejhlučnější, mládež školní vytáhla, majíc v čele praporečníka a hudbu tureckou, záhy z rána do některého blízkého lesíka, sadu nebo luhu a bavila se tam až do večera rozličnými hrami, hudbou a zpíváním písní, Rautenkrancem k jedné každé slavnosti zvlášťě složených, za přítomnosti učitelův a jiných osob dorostlých, byvši při tom častována ovocem, mlékem, chlebem a jinými pokrmy, které jednak Rautenkranc a Javornický sami opatřili, jednak tamější hraběcí rodina, byla-li právě na panství, nebo jiní přátelé dítek k tomu konci poskytli a darovali. Radovánky takové mívaly ten dobrý účinek, že děti potom po všechen čas bývaly pilnější a mravnější, protože vždy již delší čas napřed na ně se těšívaly a bedlivě školu navštěvujíce, pilně a mravně se chovaly, vědouce, že žáci leniví a nespůsobní nebudou moci účastniti se oněch slavností ani vůbec her školních.

Také Rautenkranc prohlížel k tomu, aby v dětech záhy byl buzen cit pro česť a slušnosť jakož i láska k prácí, pořádku a spořivosti a aby mladá srdce jejich záhy vedena byla k dobročinnosti a citelnosti bíd a strastí cizích a jim navykala. Za tou příčinou zaveden byl ten spůsob, že každou středu před učením byla zpívána zvláštní píseň, a to jednou německy a podruhé česky, totiž „Hätt' ich nur ein Königreich, Schätze dieser Erde, — Ó, kýž mohu králem být, statky světa toho mít!“ — načež zámožnější žáci házeli dárky peněžité do pokladnice, za které ku konci roku koupen byl oděv a jiné potřeby na podělenou pilným a chudobným žákům.

Mimo to chtěje i jinak ještě cit pro česť a slušnosť v mládeži buditi a ji k pilnosti a mravnosti všelijak přijměti, zřídil zvláštní známky pilnosti a mravnosti trojí třídy na spůsob čestných penízů zhotovené a troji knihu odměny i knihu trestu — dle vazby knihu „zlatou" a „černou" nazvané. Do knihy zlaté zapisováno každého měsíce, kolik kdo měl známek čestných; do knihy černé zaznamenáváni ti, kdo byli buď nemravní nebo kdo zachovali se nedbale. Knihy tyto bývaly při veřejné zkoušce předčítány a měly dobrý účinek na mravnosť a pilnosť mládeže školní, pročež byly nedlouho po té nejen v Kutnohorském, alebrž i v jiných sousedních vikariátech ve školách zavedeny.

Protože pak, má-li míti školní vyučování dobrý účinek, hlavně potřebí jest, aby mládež pilně do školy chodila, Rautenkranc zvláště k tomu přihlížel, aby rodiče dítky své řádně do školy posílali jakož i aby mládež odrostlejší hodiny opakovací bedlivě navštěvovala. Do hodin těchto Rautenkranc jak v Nových Dvorech tak v Sedlci přicházel — pokud dalo se dělati — každou neděli a přednášel tam mládeži přítomné náboženství a jiné předměty užitečné. Těm, kdo byli pilni a bedlivi v navštěvování tom, uděloval pochvaly a dával jim knížky modlitební nebo naučné za odměnu, nedbalé však u věci té oznamoval úřadu místnímu, ba také krajskému, a neustal, pokud žáci takoví i rodiče jejich nebyli za to pokáráni. I prosadil to u představených tamních, že žádný učedník, který hodin opakovacích náležitě nenavštěvoval, nedostal za vyučenou, pokud zanedbané hodiny nedělní nenahradil a nedochodil. Rovněž mnohé dívce, která byla hodiny opakovací zanedbala, jsouc již nevěstou, bylo delší čas k soukromému

vyučování na faru choditi, ano i školu nedělní navštěvovati a tam z katechismu a mravovědy doháněti, čeho byla za mladších let opomenula. U věci té Rautenkranc býval neuprositelný a nečinil naprosto žádných rozdílův a výjimek; nikdo, ať byl bohat anebo chud, jinoch anebo dívka, nebyl připuštěn k řemeslu ani k ženitbě, neznal-li se alespoň v nejpotřebnějších základních pravidlech náboženství křesťanského a jiných vědomostí literních.

Rautenkranc měl i zvláštní zálibu putovati za účely vlasteneckými, a to vždy pěšky i obyčejně času nočního bez všelikého zření na počasí a délku cesty; vykonati šest mil ze Sedlce u Kutné Hory, kde byl od r. 1812. farářem, do Králové Hradce bývalo mu hříčkou. Také nebývalo nic neobyčejného, že uslyšev, že vyšla v Praze nějaká nová kniha česká nebo že tam přijde některý z dobrých jeho známých — najednou u večer vydal se pěšky na cestu a druhého dne záhy z rána byl již na snídani u přítele svého Jana Nejedlého. Zakoupiv pak právě vyšlé knihy a časopisy české a vyptav se na všeliké noviny a záležitosti vlastenecké, vracel se opět u večer do Sedlce, kam příštího rána dorazil. Taková byla horlivosť vlastenců předbřeznových!

Buď i připomenuto, že, když r. 1835. měly býti vydány sebrané básně Rautenkrancovy, přetrhl a zavrhl v podaném jejich přepise tehdejší censor, neblahé paměti kněz křižovnický J. Zimmermann, všechny písně vlastenecké a jmenovitě také píseň „Na vlastenectví“ jako nebezpečné a buřičské, ačkoli byly všechny předtím již několikráte s přivolením censury vytištěny, veřejně přednášeny a zpívány a po všech krajích mezi lid a vojáky rozdávány a za ně ke skladateli jejich nejen od vlády

zemské, anobrž i od samého císaře Františka I. pochvalné přípisy zaslány. Pročež podána stížnost v té příčině k českému guberniu, kteréž ihned povolilo, aby všechny tyto práce Rautenkrancovy znova a pospolu byly vydány.*)

S Rautenkrancem v Nových Dvorech blahodárně působil, jak již výše podotčeno, **Jan Javornický**. Narodil se 26. května r. 1784. ve Vysokém Mýtě, r. 1808. byl vysvěcen na kněžství, stal se administratorem v Zámrsku a r. 1809. katechetou při hlavní škole v Nových Dvorech, kde r. 1812. po odchodu Rautenkrancově stal se řiditelem, až r. 1820. jmenován farářem v sousední Církvici, kde zemřel 29. července r. 1847.

V Nových Dvorech Rautenkranc jakožto řiditel stal se — možno říci — vychovatelem sobě přidruženého katechety Javornického, a to jak v příčině vychovatelské a vyučovatelské tak i v příčině jazykové a národní. Rautenkranc uvedl Javornického na dráhu spisovatelskou, což bylo toho času věcí nemalou; státi se spisovatelem kromě Prahy, na osamělém venkově, samo sebou bylo úkazem málo obyčejným, a Javornický stal se spisovatelem tělem duší v pravém toho slova smysle!

Prvým spisem Javornického jsou povídky, které přeložil z německého spisovatele Jaisa a vydal ve dvou svazcích r. 1812. a 1813. s názvem „Krásné povídky k vzdělání rozumu a ušlechtění srdce roztomilých dítek“.

---

*) O Rautenkrancovi článek od Ant. Rybičky jest v „Musejníku“, roč. 1867., odkudž otištěn ve spise „Přední křisitelé“ na str. 66.—87. Stručněji Rybička rozepsal se o něm i v „Osvětě“, roč. 1876., na str. 188.—193. Také v „Kritické příloze k Národním listům“, roč. 1864., na str. 128.—136. jest pěkný článek o Rautenkrancovi.

V úvodě propověděl několik krásných, důtklivých a posud platných slov k „milé české mládeži“: „Chcete-li, rozmilé dítky, abyste Bohu, rodičům, přátelům, učitelům a představeným svým i všem lidem se zalíbily, chcete-li ve zdraví, spokojeně a šťastně živy býti, čtěte bedlivě v knížce této; i rodiče, dospělejší bratry a sestry žádejte, aby čtouce v ní u vaší přítomnosti vás ctnostem, spůsobům a mravům, jichž k dobrému živobytí potřebovati budete, vyučováním ozdobily. Než nečtěte toliko, ale i důležité věci, jimž jste se pilným čtením knížky této naučily, také vedle příležitosti hezky konejte. Potom shledáte, jakého užitku nabudete, zvyknouce hned v mladosti své potřebným ctnostem. Bůh vám svého požehnání neodepře, lidé dobří i zlí budou vás milovati, vaše srdečko, jsouc spokojeno, bude vás blažiti, a celý život váš jako tichá voda plynouti bude. Štěstí vás ani zde ani tam nahoře nemine.“

Druhým spisem Javornického jsou povídky s názvem „Paní Miloslavová aneb Povídky pro útlou mládež obého pohlaví“, které podle Jakuba Glace přeložil a r. 1815. vydal, věnovav je Rautenkrancovi. Spis tento jest vytištěn latinkou, kdežto všechny ostatní spisy Javornického jsou vytištěny švabachem. Bezpochyby Javornický poznal, že lid obecný toho času nebyl ještě zběhlý v četbě latinky.

V předmluvě k druhému spisu tomu Javornický vyjadřuje se vděčně s dokonalou uznalostí, že Rautenkranc povznesl jej z nespůsobnosti, „kteroužto jazyk svůj mateřský žvatlal“, k dokonalejší známosti češtiny. A dále tamže píše: „Tentýž přítel a dobrodinec můj, seznav a zkusiv brzy dokonalé neznámosti mé u věcech, kterýchž mně podle povolání mého nevyhnutelně zapotřebí bylo

počal mne téměř krom vědomí mého v onen chrám svatý vésti, dávaje mi s počátku co nejopatrněji mléka, věda, že bych silnějších krmí ztráviti nemohl. Chtěje se očitě přesvědčiti, zdali skutečně pokynutí jeho následuji a dobře-li následuji, chodíval ke mně do školy, mne chybujícího laskavě napravoval, při svých s dětmi rozprávkách snadnější cestu k srdcím maličkých ukazoval. Vejda jednou v důležitostech školních do pokoje svého školního direktora, ohlížím se po vykonaných pracech po nezapomenutelných živých i v lůně země již odpočívajících přátelích lidských, kteřížto buď všecek svůj věk anebo znamenitou jeho částku obírání se s dítkami, zkoumání a vyšetřování jejich povah a schopností, štěpování krásných ctností do srdcí jejich, směřování ku chvalitebným toliko předmětům a nejsnadnějšímu vzdělání rozumu jejich obětovali. Ti na tom nepřestavše, i zkušení svá, též i přemýšlování a spůsoby dobročinného dítek vychovávání s ostatními, kterýmžto práce ta nejsvětější uložena jest, věrně sdělovali. Ti pak, jichžto dobročinné a žehnané bytosti země ještě se těší, až dosavad ústně a písemně se sdělují, žádajíce, aby to štěstí na všecku mládež, tu radostnou rodičův a obce naději, se vztahovalo. Z nichžto Salzmann, Rochow, Kampe, Niemeyer, Pařízek, Gabeis, Overbeck, Vierthaler a Wilfling vděčných díků sloupy nezrušitelné sobě vzdělali. Čítaje s počátku s vroucí uctivostí toliko nápisy tolika duchovních plodů, myslil jsem, že nikdy s to nebudu obsahu jejich jak náleží postihnouti, ježto jsem za mladších let ani jmen těch účinných a slavných mužů neslyšel; a nyní vida netoliko počet jich znamenitý ve skříni Rautenkrancově, nýbrž i při něm důvěrnou známost s nimi shledav, k nemalému podivení svému zahořel jsem jakousi nevyslovi-

telnou horlivostí, abych se poznenáhla ku svatým šlepějím mužů těch blížil . . .“

Kromě předmluvy k spisu „Paní Miloslavová“ Javornický položil velmi důtklivé „Promluvení k rodičům“ o mravném vzdělání dítek. Praví tam mezi jiným: „Víme (čemuž žádný odpírati nebude), že začasté pouhé umění a dobré mravy mnohým dětem k velikému štěstí dopomohly. Věc pošetilá jest spoléhati na statek. Někdy na to přemnozí rodiče šli, že toliko do truhel na děti hrnuli, zanedbávajíce jich pravého dědictví a nepamatujíce na to, že člověk vzdělaným rozumem, zdravými údy, dobrou vůlí a čistými mravy také ku štěstí a k bohatství přijíti může, ježto naproti tomu dědic velkých pokladův, ale tupý a prostopášný, o všecko, čehož rodičové krvavým potem nahrnuli, přichází. Nešetříme se tedy práce takové, která jisté ovoce přináší. A která práce může býti důležitější a krásnější, která vděčnější jako dětem, své krvi, to nejlepší opatřiti dědictví? Rodičové nelitují na šperky a radosti svých dětí i mnoho peněz vynaložiti; obírají se jimi, když maličké jsou, celé dny a noci, nespí a všemožně o jejich tělesné zachování pečují. Což by tedy tak tvrdi byli, aby jim toho nedali, bez čehož pouhé tělo obstáti nemůže? Ba však i kolikrát i při té nejsnažnější práci a starosti o tělo přece žádaného cíle nedojdou. Ó, by naši vlastencové vroucněji a více čtení knih milovali! Jistěť by v krátkém čase shledali, že začasté jedna knížka, kteréžto tytul přečtouce, ji na stranu odkládají neb ani dokonce do rukou nedostávají — taková pravím knížka dobře čtena, rozumem uvažována, k srdci přiložena a skutečně na život obrácena, může na celý věk člověka velmi užitečný následek působiti a klíčem k nesmírným pokladům

býti, jichžto se toliko těm za podíl dostává, kteříž tak, jakž jsem nyní pověděl, knih užívají."

Celkem vyšlo od Javornického 36 spisů česky i německy psaných, přeložených i původních, pro mládež i pro dospělé, zábavných i poučných, obsahu světského i náboženského. Škola novodvorská měla po vlastech již od kolika let velmi dobrou pověsť, která společným úsilím Rautenkrancovým a Javornického byla znamenitě rozmnožena. Slovutný svého času pedagog Aleš Pařízek, řiditel malostranské vzorné školy v Praze, kdykoli měl příležitosť, velmi pochvalně o škole té mluvíval a ji jiným za vzor kladl. Také často dojížděl k veřejným zkouškám do Nových Dvorů, kde s „milým svým přítelem" Rautenkrancem a horlivým Javornickým o věcech školních promlouval. Ano, německá škola novodvorská stala se za působení Rautenkrancova a Javornického ohniskem českého literárního snažení; odtud vycházely po mnoho let české spisy školské ku „potěšení i poučení" učitelů českých; zde ve škole byl sklad českých knih, který veškero okolí dobrou četbou českou zásoboval a pozvolna posilňoval jemňounké a slabounké toho času vědomí české . . .*)

Také **František Josef Rayman** byl spolupracovníkem sbírek Puchmajerových. Narodil se 8. března r. 1762. v Jičíně a byv vysvěcen na kněžství, byl kaplanem na Veliši a v Kr. Městci, od r. 1800. pak farářem v Častolovicích v Královéhradecku, kde zemřel 3. ledna r. 1829.

Do sbírek Puchmajerových Rayman přispěl r. 1798. a 1802. a později mimo několik nábožných písní sepsal

*) Zvláštní spisek „Ke stoleté památce narození Jana Javornického" sepsal a r. 1883. vydal ve Vídni Herm. Jireček.

tři větší epické básně, totiž „Máří Magdalena“ o 5 zpěvech (r. 1816.), „Poslední den a soud“ o 3 písních (r. 1817.) a „Josef Egyptský“ — název v originále jest „Jozeff Egiptský“ — o 12 zpěvech (r. 1820.). Nejkratší z těchto básní jest „Poslední den a soud“, jehož tři písní názvy jsou: „Zmatenosť přirozenosti“, „Vzkříšení z mrtvých“ a „Poslední soud“; nejdelší jest „Josef Egyptský“, kterážto báseň, jsouc psána šestiměrem časoměrným, jest prvou větší epickou prací toho spůsobu veršování v našem písemnictví. A v předmluvě k této básni Rayman připomíná: „Tuto báseň jsem měl zhotovenou přízvučně, a sice v rýmu, a již byla k tisku do Prahy odeslána, když jsem do rukou dostal Počátky českého básnictví. Sotva jsem tyto přečetl, hned jsem požádal svůj rukopis nazpět a počal jsem nepřízvučně aneb metricky celou tuto báseň předělávati.“ V dalším pak vyslovuje se proti přízvuku.

Vyskytlť se proti náuce Dobrovského o prozódii přízvučné odpor i s jiných stran nežli jen od Stacha. Zejména ozvali se proti prozódii přízvučné Pavel Josef Šafařík a František Palacký spiskem, který r. 1818. v Prešpurku společně vydali s názvem „Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie“.*) Ve spisku tom velebena pohrdaná od přízvučníků časomíra slovy ohnivými, ráznými a smělými, ba namnoze také vyzývavými a nešetrnými, opovrhujícími prozódií přízvučnou a všemi plody básnickými na ní založenými. Ti, kdo spravujíce se náukou Dobrovského, verše přízvučné skládali, jali se přízvuku hájiti, a boj o přízvuk a časomíru stal se mnohem ostřejším, nežli

*) Viz Baťkovský: Básně P. J. Šafaříka a F. Palackého, str. 26.—36.

byl dříve. Vítězství pak přiřčeno časomíře, kteráž alespoň na krátký čas takořka výhradně zavládla v českém básnictví a žádajíc již povahou svojí dokonalejší znalosti jazyka, značně také básnictví prospěla. Zastancové přízvuku skoro vesměs umlkli, a mnozí z těch, kdo složili básně přízvučné, přepracovali je v časoměrné.*) Z účastníků sbírek Puchmajerových Rayman byl jediný, kdo, když „Počátkové" vyšli, přestal básniti přízvučně naprosto, ačkoli v „Počátcích" jest i toto řečeno (str. 27.): „První mezi aesthetiky našimi, Jungmann, nikdy přízvuku v řecké míře místa nepropůjčil; Puchmajer, první jeho apoštol, první ho opouští; jiných přemnohých tajné mínění Tobě známo jest."

Básně Raymanovy nemají valné ceny, ačkoli nelze tvrditi, že by Rayman nebyl měl básnického nadání. Dostal se však na zcestí a za nedostatku řádné kritiky v písemnictví českém jeho doby nedáno mu pohnutky, aby snažil se uvésti v básně své způsob umělejší. Tu a tam vyskytá se v básních jeho jiskra básnická i jednotlivé zdařilé části, ale celkem postrádají vybroušeného vkusu a nevyhovují vyšším požadavkům krasovědným. Úsudek Šebestiána Hněvkovského o básních Raymanových není ovšem způsobilý k tomu, aby z něho ráz jejich vysvítal, a jest i přílišně nezralý, aby bylo možno klásti naň alespoň nějakou váhu. Píšeť Hněvkovský, zastance přízvučné prozodie: „Frant. Rayman ve své epické básni „Máří Magdalena" výborné myšlénky, básnický oheň a tvorného ducha prozrazuje. Kdyby při druhém vydání polohu dle zdání jistého mistra**)

*) Viz Bačkovský: Zevr. dějiny čes. písemnictví, str. 198. a 843.

**) Míní Dobrovského.

změnil aneb buď rytmem zvlášť nebo rým bez heksametrického rytmu sobě zvolil, báseň ta by klassickou cenu získati musila. Jeho „Josef Egyptský“ též básnického ducha jeví. Od tohoto učence, když sobě básnění další oblíbí, aesthetický pravidel šetřiti a verše pilovati bude, mnoho se očekávati dá.“ Úsudek tento projeven r. 1820.; Hněvkovský ani neměl tu na paměti, že Raymanovi tehda bylo již 58 let a že již tedy nemnoho básnických plodův od něho bylo lze očekávati! Viděti však, že Hněvkovský mnohem více Raymana si vážil nežli na př. Josef Jungmann, který v dopise k Janu Kollárovi ze dne 14. dubna r. 1821. vyjádřil se o něm takto roztrpčeně: „Josef Egyptský je plácanina ve verších (si diis placet), pravá hanba literatury: družku té básně novou Tobiáše od téhož mazala censura zahubila (pro podlosť!).“ *) Tento projev Jungmannův jest ovšem přílišně příkrý a nezasloužený, ale že dosti příčin Jungmann k němu měl, možno posouditi hned z prvých dvou šestiměrů básně „Josef Egyptský“, znějících:

Syn rostoucí Josef, rostoucí od pohledu krásný!
Jestiť dvanácte bratří, — spanilejšího nad něho není.

Rayman složil i původní veselohry „Sedlské námluvy“ (r. 1819.) a „Vyhrané panství“ (r. 1820.). Prvé z nich jest předesláno toto „Kratičké poznamenání“: „Tatáž malá divadelní práce má pánům vlastencům v maličkém vyobrazení představiti sprostnosť a chybnou řeč horských obyvatelů za Králové Hradcem k slezským branicům ležících. Některý z vás pánů, v Praze bydlící, řekne hlasitým smíchem: „Toť jsou podivní šplechtonové!“

*) Musejník 1870., 44.

Ba nejsou! Ještě bůh dějo se to v našich hlavních městách. My se jim smějeme, kdežto oni právem nám se smáti mohou. Takových a těch vad v řeči jest v naší milé vlasti ještě tu neb onde veliké množství. Že, jak zde věrně se podotklo, čteme: tíle, tyka, manynka, kytle, ďauče, kráua atd. místo tele, pětka, maminka, sukně, děvče, kráva; co z toho? — nic. Vady buď dětinským šeptáním a rozmazaností v řeč vlouzené neb zůstatky starobylosti, což nám ovšem podivné býti se zdá, kteří raději sicher, kvis, frajlich, cincich, ganc, durchhous, rathous a jiných tisíc a více cizotiny užíváme slov. Střezme se toho, abychom podobného vytýkání nezasluhovali." *)

K těm, kdo po vydání „Počátků" své, dříve složené básně přízvučné přepracovali v časoměrné, náležel i **Dominik František Kynský.** Narodil se 4. října r. 1777. v Slaném. Vstoupiv do řádu piaristského a byv r. 1801. vysvěcen na kněžství, vyučoval potom na rozličných místech, až r. 1809. stal se professorem při filosofickém ústavě v Brně, kterýžto úřad zastával do r. 1820., kdy byl dán do výslužby a učiněn českým translatorem při guberniu. Zemřel v Brně 19. prosince r. 1848. rukou vražednou.

*) Nástin životopisný „František Rayman" napsal Alojs Dostal do „Blahověstu", roč. 1883., na str. 471.—476., kdež i zevrubnější zpráva o jeho básních jest podána a připomenuto, že lépe psáti jest „Rayman" nežli „Raymann"; v „Příteli mládeže", roč. 1823., na str. 22. jest podepsán „Reiman" a v dopise Josefa Jungmanna Ant. Markovi ze dne 13. června r. 1816., otištěném v „Musejníku" roč. 1882., na str. 173., „Reymann", ale v témže témuž dopise ze dne 21. února r. 1817., tamž otištěném na str. 175., psáno „Rayman". Magd. Dobr. Rettigová otiskla báseň k jeho jmeninám v „Musejníku" 1828., I. 75. a na jeho úmrtí v „Jindy a Nyní" 1829., 78.

Sbírek Puchmajerových svými básněmi Kynský se nesúčastnil, ale ctitelem a velebitelem Puchmajerovým byl velikým. Otiskl o něm na př. r. 1815. v Hromádkových

Dominik František Kinský

„Prvotinách“ (na str. 266.): „Když r. 1793. *) nejhlubší slovanských nářečí zpytatel, náš po celé Evropě rozmanitou

*) Patrně omyl tiskový místo r. 1795.

učeností veleslavný p. Dobrovský svá řeči české přiměřená pravidla nové prozódie zarazil, oněžený skrze drahná smutná léta Parnass český rozjihnouti začal a libě páchnoucí kvítečko se na něm vesele rozvíjelo. I který Čech nesahá radostnou rukou po tom věnci, jejž nám horliví pp. vlastenci: A. Puchmajer, J. Nejedlý a J. N. Hromádko v svých sbírkách uvili? *) Ó, kýž tato poupátka a kvítečka se nikdy nedočkají obyčejného osudu přirozených květin, které se po svém rozvinutí, svázání a uvadnutí mrzce zahazují! Budiž vám přáno té výtečné schránky, kteréž útlá milenka i svadlým kvítkům přeje, jimiž věrný přítel ji okrášlil. Nešlo ale bystrosti našeho znamenitého básníře, p. Puchmíra, že české kvítky v tuhém povětří nové prozódie stěsněné na díle nějak zakrnělého vzrůstu bývají, na díle s nezdravou parou od západních končin zavívají. Prvnímu nedostatku vyhověl v svých pojednáních o prozódii české („Básní" svazek II. a III.), v nichž nezvrhovaje základního pravidla o přízvuku, je toliko rozšířil, a pak svým příkladem ukázal, jak se libě veršovati má. A kohož ucho skladné a jemně plynoucí verše v jeho „Chrámě gnidském" nelahodí? V předmluvě k té přeutěšené básni i druhému nedostatku, o němž jsem se výše zmínil, vstříc šel, pozvav nás v rozkošnou kvítnici Polanů a jiných Slovanů, z níž bychom mohli vonnější kvítí do záhonků českého básnířství přesaditi. Nebyloť vážné jeho slovo hlasem volajícího na poušti. V přílohách k „Vídeňským novinám" spanilý plod literatury polské nám vykvétá. Každý čtenář oněch novin lehce se dovtípí, že míním „Myšiadu" Hynka Krasického **) . . ."

*) Sbírkou Nejedlého míněn tu „Hlasatel" a Hromádkovou „Prvotiny".

**) Míněn Rožnayův překlad Krasického „Myšiady", otištěný

Prvým literárním pokusem Kynského bylo několik původních a přeložených básní, jakož i několik kusů dějepisných a životopisných a některé překlady z latiny a řečtiny, které většinou podal do Hromádkových „Prvotin". Již r. 1812. přeložil všechny ódy Horácovy veršem přízvučným do češtiny a zaslal je jednomu z přátel svých k přehlédnutí a posouzení, některé pak z nich jakož i Theokritovy idylly otiskl v „Prvotinách". Brzo potom jal se pořizovati i větší překlady, pokládaje za věc velmi žádoucí, aby se — pokud nebudeme míti důkladnějších prací původních — alespoň překládaly jinojazyčné, čím by jednak vzdělával se jazyk domácí, jednak rozhojňoval počet českých knih užitečných.

R. 1816. vydal o sobě v jazyku českém i německém Lessingovy bájky s názvem „G. Ephr. Lessing's Fabeln. Drei Bücher. G. E. Lessinga bájky. Knihy tři. Přeložením Dom. Kynského, professora historie všeobecné a literatury řecké. Nákladem vydavatelovým." Překladu tomu předeslal tuto, dosud čtení hodnou předmluvu: „Co hlubocí řeči zpytatelé výborné vlastnosti jazyka slovanského vůbec odclonili a k zachování zvláště jazyka českého veřejné stolice učitelské ve Vídni, v Praze, v Prešpurku, kteréž šťastným osudem horlivým vlastencům Zlobickému, Pelclovi, Nejedlému, Palkovičovi, Hromádkovi svěřeny byly a jsou, se zarazily, pak česko-slovácká učená společnost v Uhřích k tomu konci zaměřujíc se sjednotila: jazyk ten ze spravedlivějšího uvážení se nyní raduje. Muži úřadem a rodem důstojní, přesvědčivši se o potřebě a užitku domácí řeči, byvše vnitřní její cenou navnazeni a spanilým vlastenc-

v Hromádkových „Prvotinách" r. 1815. — V dalším Kynský podává životopisné zprávy o Krasickém.

ctvím svých přesrdnatých otců nadšeni, trvalých památek slávy sobě pozůstavují, veřejně o její zvelebení horlice. Spisovatelé ochotně k tomu konci pracují. Jich počet a činnost více by se však rozmáhaly, kdyby netoliko znatele za své vážitele, ale i větší díl vzdělaných Čechů za své čtenáře měli. Nebo toliko tenkráte mohou se pokusiti s plody ducha svého na světlo vyjíti, když, nechtějíce sice zbohatnouti, alespoň při znamenitých výlohách tisku škody se co obávati nemají. Ta příčina zaráží mne u vydávání metrického přeložení Horácových ód, které již dávno hotovo jest a ku kterémuž bych nějaká pojednání a vysvětlení připojil. Ale pohříchu! čeští spisovatelé nenalézají ještě tak hojných čtenářů. I nemohlo by jich býti? Ba ovšem, kdyby v městských školách, gymnasiích, filosofických ústavech, česky mluvících měst tolik se pro vlastenskou řeč dálo, co v Uhřích pro maďarskou, v Prusích pro polskou a v pouze českých městech pro německou řeč se činí. Čechové milují svůj jazyk, nemajíce žádné příčiny za něj se styděti. Ale (buď to vlasti žalováno!) přemnozí od dětinství příkladem některých odrodilých vlasti své synů, jenž i na své někdy poctivé! české jméno nevražejíce, divně je přetvořují, zvětřeni; jiní opět pošetilým a hanlivým předsudkem, jakoby naše řeč jenom sprosťákům se hodila, oslepeni a jejímu dalšímu vzdělání k nenabytné své škodě a neplatnosti svého povolání tak odcizeni bývají, že v dospělém věku, majíce jiným uměním se obírati, nemohou, co pronedbali, tak vynahraditi, aby ve svém mateřském jazyku se náležitě vyjádřiti a v něm dobře psané knihy čísti mohli. Jak mnoho tím ztratí úředník, právník, lékař, duchovní, vojenský důstojník, pán statku?! Abych obzvláště těmto učení té potřebné

a samé v sobě výborné řeči usnadnil, spolu i přemilostný literatury německé kvítek (byť i jak růže sem a tam pichlavý byl) do naší volné půdy přesadil, dal jsem se do toho přeložení. Dal jsem původní tekst přitisknouti, aby se mrzutého vyhledávání významu v slovářích uskrovnilo a srovnání obojí řeči snadněji se dovésti mohlo. Ó, kýž přeložení netuze daleko za původním tekstem nepozůstane! Krátkostí alespoň jej patrně předčí. Ze sebe vymyšlených slov jsem se varoval (vyjma jedno aneb druhé lehce srozumitelné), raději jsem někde užíval nových, zvláště od jiných vynalezených, ale nejraději slov našich klassikův a — obecného lidu. Horatius mi neustále zdál se pošeptávati své zlaté pravidlo (2. epišt. 2. 115):

Dlouho zatemnělých slov snažný vybude básník,
na světlo ozdobné daje významy, ježto již známy
dávným Dalemilům byly, Hájkům, Veleslavínům,
teď však je ohyzdná kryje plíseň, sešlosť i pustá.
Přidá novějších, jichž poskytne obyčej plodný."

Z jazyka francouzského přeložil a r. 1817. vydal směšnohrdinskou báseň Gressetovu „Papoušek“ zároveň s originálem. Proč v práci tu se uvázal, o tom v předmluvě zmiňuje se takto: „Aby předkem nedostatku v této vábné třídě českého básnictví nějakým spůsobem uhájil, nemaje ze svého ničehož tak libostného co dáti, potom aby se pokusil, seč čeština neb raději jeho (překladatelova) obmezenosť býti může; že pak k českému překladu připojil zároveň tekst francouzský, omlouvá tím, že bude snad mnohému, jenž o té veleslavné básni slyšel, milo ji tu čísti, mnohý pak jsa v Čechách výborný Francouz, ale chatrný Čech, ba i krutý Protičech, zvědavostí puzen, jak asi to neb ono místo v češtině se vykroutilo nebo

překroutilo, a viděla, že řeč naše tak cikánská není, aby se myšlénky švarného Francouze v ní vyjádřiti nemohly, od svého hanebného předsudku že snad upustí."

Ku prospěchu mládeže studující Kynský přeložil z řečtiny „Batrachomyomachii" a opatřil překlad ten úplným slovníčkem těžších slov. Povzbuzovalť i ve škole při vykládání klassiků řeckých posluchače své k studiu řeči české, srovnávaje v přednáškách svých staré jazyky s českým a ukazuje k obapolné jejich příbuznosti, zvláště k ohebnosti a jadrnosti řeči české; dávaje pak vykládati též od žáků svých ve škole z jazyka řeckého na český, přeložil tolikéž k jejich potřebě a cvičení se několik zpěvů z „Iliady" Homérovy do češtiny, kterých však u veřejnosť nepodal. Když vyšli Šafaříkovi a Palackého „Počátkové", Kynský, vyrozuměv z nich, že k překladům z řečtiny a latiny do češtiny zvláště hodí se verš časoměrný, předělal ihned dle pravidel časomíry svůj přízvučný překlad „Batrachomyomachie" i několika zpěvů z „Iliady". Ale přihlížeje vždy více „k jádru a věci nežli k skořepině a liché formě", nezavrhoval naprosto přízvuku aniž vychvaloval výhradně časomíru, jakoby hodila se k všelikému básnění českému a pročež že by výhradně měla v něm průchod míti. Zajímav, ano důležit k poznání praktického, bystrého a při tom snášelivého smýšlení Kynského jest úsudek jeho, který v dopise příteli Josefu Liboslavu Zieglerovi r. 1818. o věci té pronesl takto: „. . . Nevěřte, že bych byl spokojen se vším, co ta knížka (Počátkové), kteráž ovšem krásně vzdělaného ducha spisovatelova pronáší, v sobě obsahuje; některého svárlivého a jízlivého slova mohlo se uskrovniti, básnířských letů sem a tam se vynechati, za to však vlastní theorie více

přidati . . . Verše dle časoměry jsou ovšem trudnější, ale i zvučnější. Nebudu však nikdy zavrhovati veršů přízvučných, bude-li jejich obsah výtečný, jakož mi verše z básnířství českého v novém rouše, byť i v nejpracnější časoměře, avšak s hekáním se vláčely, vždy solí v očích budou . . . Nepřítel jsa všeho škodlivého rozhořčení, přeji literární svobodě, zvláště má-li základu.“ Než ačkoli, jakž ukázáno právě, co do formy básnické Kynský nebýval přílišně přísným, přece — znaje důkladně bohatost, ohebnost a libozvučnost jazyka českého — toužíval vždy na nejapnost a nevšímavost několika tehdejších „básníků“, kteří svými jalovými a drsnatými rýmovačkami poctivé ucho české uráželi. Píšeť v předmluvě k svému překladu Gressetova „Papouška“: „Velice se mně zprotivují někteří novější rýmovníci, kteříž (ó, by se lepšili a češtiny nehyzdili!) při hojnosti nejzvučnějších a nejrozmanitějších rýmů českých přece v té věci tak nepilni jsou! . . . Proč nepíší čistou prózou, jakož můj milý neunavený přítel Sychra k radosti všech vlastenců činí? Jestliže Komenskému rýmy našich předků se nelíbily, což řeknou naši potomci, jenž — majíce přísná, však důkladná pravidla o rýmu vtipného Puchmajera před sebou a vidíce je v básních Jungmanna, Nejedlého, Marka, Hanky, Rautenkrance, Šimka, Šafaříka a jiných zachována — takové nerýmy podle těchto pravidel posuzovati budou? . . .“

Do tisku „Batrachomyomachie“ a překladů z „Iliady“ Kynský ani v pozdější podobě časoměrné nedal, a po smrti jeho se ztratily. Z drobnějších pak literárních prací Kynského, písní, řečí, kázání a pod. buď ještě připomenut spisek „Příjemnosti a břemena stavu kněžského“ (r. 1815.); jestiť to řeč obsahu rázného, kterou měl o slavnosti

prvotin vysoce učeného P. Fr. Eberle. Zvláště však líbil se Kynského žalozpěv „Na smrt mého kanárka“, který Jungmann vložil do své „Slovesnosti“ za vzor, odkudž přešel i do čítanek Čelakovského, Jirečkových atd. Kynský míval v příbytku svém vždy několik ptáků zpěvných a vedle nich štíhlou veverku, kterýchžto společníků svých pilně si hledíval, bavě se jejich zpěvem příjemným a skoky veselými. Iký div, že roztruchlil se citu plnými verši nad smrtí svého milého ptáčka; zní žalozpěv ten takto:

V tomto temném hrobínku
  hajej, milé ptáče,
hajej, hajej, ptačínku!
  Darmo tobě pláče
pán tvůj smutnou slzinku.

Jak tu ležíš, miličký,
  již se tvých nestkvějí
jasných oček hvězdičky;
  běda, zavíjejí
černá očka mázdřičky.

Smrti zlá, co udělal
  tento ptáček tobě?
Zdali koho rozhněval,
  že mu v ranní době
kratičký so život vzal?

Lili! cukr, na! — Ó, můj
  ptáčku, ó, můj Lili,
neslyšíš? Ach, krček tvůj
  nezní více? Ty-li
navždy ztratil hlásek svůj?

Ztratils, ztratil na věčnost
  hlásek, ubožáčku!

Ladnosť ani čipernosť
  neskrotila, ptáčku,
dravé smrti urputnosť.

Ó, jakou jsem radosť měl,
  ans se mnou pohrával,
an mi z ruky papat šel,
  z knih se učíval,
opak listy obracel.

Tys měl dobré srdíčko!
  Když jsem smutně seděl,
jaks, mé potěšeníčko,
  smutně na mne hleděl!
Kdes, kde, krásná hubičko?

Ulítla jak jiskřička
  tam, kde Katullovi
vrabec lít, tvá dušička,
  tam, kde Ramlerovi
hlasitá křepelička.

Kynský byl jedním z nejhorlivějších pracovníků na poli národním na Moravě, ale nejen síly ducha, ale též znamenité oběti peněžité na oltář vlasti kladl. Nakladatele bylo tehda vůbec těžko nalézti a na Moravě zvláště, proto Kynský vydával spisy své většinou svým nákladem. Bylo mu zvláštním potěšením, mohl-li dáti vytisknouti na spis svůj „nákladem spisovatelovým". V příčině té dopsal 31. května 1818. příteli svému Ziegleroví do Hradce Králové, když jej vybízel, aby neodkládal již déle s vydáním „Batrachomyomachie", takto: „Mámť tu vadu do sebe, že když vajíčko vysedím, rovněž co pštros o jeho vylíhnutí se starám. Mám-li tolik peněz pohromadě, že mohu slovíčko „Nákladem spisovatelovým" připsati, milerád je

vlasti obětuji; ale než bych čeho tiskaři dal, raději bych to snad na pranýř přibil. Druhdy bývali tiskaři ctižádostiví umělci, teď větším dílem jenom řemeslničtí rejdělkáři, jímžto herež o to, co se o jejich špinavých tiskárnách řekne, jen když jim pečínka a víno chutná. Není-li to hanba, že výborné spisy, jako Dobrovského, „Sklad učenosti slávské", Jungmannův mistrně přeložený „Ráj", Váš učeně vypracovaný „Telemach" a j. na pravých hadřích vytištěny jsou, že se oko pořádného člověka jich leká? Jejich zlaté slovíčko jestiť: Lucri bonus est odor ex re qualibet. (Jenom výdělek!) Ó, kýž nový Juvenal vám kůži vypráší! A jak ještě na pána hrají, ráčí li český spis, jemuž obyčejně nerozumějí, na své útraty vydati?! Děkujž spisovatel, dostane-li se mu kůstky ne docela ohlodané z pečínky, kterouž těm hrdopyškům připravil." *) Že pak Kynskému při vydávání knih skutečně nešlo o užitek, zjevno z toho, že rozdával je zdarma chudším svým posluchačům, posílal je přátelům svým darem anebo výměnou za jiné knihy české; těm pak, kdo zabývali se vyučováním češtiny, Jungmannovi, Sedláčkovi, Zieglerovi a j. posílal jistý počet výtisků k rozdání mezi chudší posluchače; knihkupcům dával je za velmi levnou cenu, a tu ještě nežádal peněz, nýbrž knihy, jež mu byly nad všeliké peníze milejší.

Kynský byl i velmi horlivým odběratelem knih, takže v jeho knihovně byly všechny novější knihy české; říkával, že každý spisovatel potřebuje podpory a že jenom tehdy počet spisovatelů českých se rozmnoží, když všichni

---

*) Podobně Kynský psal i V. Hankovi r. 1818. (Viz v „Musejníku" roč. 1881., na str. 111. a 112.) Viz i ve „Vesně", roč. 1852., na str. 187.

vzdělaní Čechové kupovati budou knihy české, a nekupoval pouze kolkovaných novin, jsa úhlavním nepřítelem všelikého poplatku kolkového. O osudě knihovny Kynského vypravuje Ant. Konst. Víták v „Klatovských listech“ ze dne 27. dubna 1889.: „Kynský byl členem řehole piaristské, do které jsem i já r. 1856. byl vstoupil. Po odbytém v Lipníku noviciátě byl jsem ordinován do Mikulova... Když jsem byl v září r. 1857. v Mikulově páterem rektorem Rudbertem Lopatou přijat a uvítán, sdělil se mnou, že mi bude nějaký den bydleti v hostinském pokoji, poněvadž byt můj na černé chodbě, jež tak se nazývala, protože jen jedno okno měla, nebyl ještě upraven. Zvědavostí jsa puzen, co by v pokojíku pro mne určeném se nalézalo, šel jsem se naň podívat. Spatřil jsem v něm velikou hromadu knih, nedbale naházených. Podomek je právě odnášel do jiné místnosti. Vezmu jednu z nich do ruky a čtu na tytule „Dominici Kynský“, vezmu druhou, třetí a více jich a všude nalezl jsem podpis Kynského. Také opodál u okna ležela halda spisů. Byly to nepochybně nevytištěné spisy Kynského... Byl jsem prohlížením knih těch tak zabrán, že jsem ani nepozoroval, že podomek ty rukopisy odnesl. Tázal jsem se ho ihned, kam je zanesl. Dostal jsem za odpověď, že prý mu papíry ty pan páter rektor daroval a že je prodal židům. Odebral jsem se sice ještě téhož dne do židovského města, ale marné bylo poptávání moje. Odvezeny jsou rukopisy ty se starými papíry a hadry na dráhu do Břecslavi. A tážete se, velectění, jak že se knihovna Kynského do Mikulova dostala? Dominik Kynský trávil poslední dny života svého na odpočinku v Brně, kdež měl na Nové ulici byt se zahrádkou v domě barona Mundi. Kynský,

požívaje dvojího výslužného, a to jednoho od barona Mundi, kterýž byl jeho žákem a chovancem, a druhého jako professor lycea brněnského na odpočinku, žil v poměrech velmi dobrých. Při tom však byl velmi šetrný a šel v šetrnosti tak daleko, že se mu stala osudnou a záhubnou, že mu přivodila smrť. Kynský neměl totiž ani sluhy. V témže domě, kde bydlel, žila též vdova po majorovi, která zdědila po svém manželu sluhu vojáka, jenž také Kynského obsluhoval, obědy mu přinášeje a jiné potřebnosti obstarávaje. Kynský měl ve sklepě své víno. Aby mu dotčený voják trochu toho vína nepil nebo nerozlil, chodíval si v poledne a večer do sklepa sám. A tu byl 15. prosince ráno 1818. ve sklepě nalezen zardousen. V podezření byl ovšem voják, kterýž nepochybně o penězích Kynského věděl, překvapiv jej snad někdy, když si peníze přepočítával. Voják však se nepřiznal a usvědčen také nebyl; proto musel býti z vazby propuštěn a za nevinna uznán. Baron Mundi daroval pak pozůstalou po Kynském bohatou knihovnu piaristům do Mikulova, kdež vhozena do prázdného pokojíka a plných devět let nikdo si jí nevšimnul. Páter rektor dovolil mi pak, abych ji směl srovnati, katalog k ní zhotoviti a do veliké, 15.000 svazků čítající knihovny přenésti. V knihovně zůstaly knihy Kynského bohužel opět nepovšimnuty, poněvadž z otců piaristů málokdo o knihovnu zavadil . . . R. 1875. zanesl mne osud opět poblíž Mikulova, a to do Břeclavi, odkud vodíval jsem své privátní žáky gymnasisty do Mikulova ke zkouškám. Toho roku přeměněno též gymnasium mikulovské ve státní. Při této přeměně stalo se, že pan páter rektor domnívaje se, když už latinských škol piaristé nemají, také knihovny nepotřebují,

prodal celou bohatou knihovnu, založenou samým kardinálem Ditrichšteinem, antikvářům do Vídně. Pouze za skříně utržil 600 zl. V bezpříkladném vandalismu šel tak daleko, že nešetřil ani těch gothických dveří, do knihovny vedoucích, a prodal je též. Řiditel gymnasia mikulovského Dr. Vysloužil, nyní zemský školní inspektor v Černovicích, vypravoval mi, že mnohé vzácné knihy opět ve Vídni zpět koupil, ovšem za drahé peníze. Tato nemilá záležitosť skončena pak byla u soudu."

Buď uvedena ještě zajímavá příhoda o Kynském dle kalendáře „Koledy" na rok 1835. P. H—m., přebývav některý čas v Brně, seznámil se s Kynským. Vyšli si jednou letního času na procházku; vracejíce se večer silnicí domů, spatřili daleko před sebou vrávorati vojáka, který nemohl odolati nápoji v něm se bouřícímu. Konečně upadl chuďas do příkopu. Přiblíživ se k ležícímu vojákovi, Kynský pravil k p. H—movi, že vojáka zde ležeti nemohou nechati a že bude třeba doprovoditi jej domů. Namáhali se dlouhou dobu marně, nežli vojáka k jasnému vědomí přivedli. Konečně jej přece postavili na nohy, a on — Polák jsa — jakmile oči na polo otevřel, zamumlal k nim, co tu s ním robí, i aby jej s Pánem Bohem jíti nechali — zapomnělť, že si ulehl v příkopě. H—m a Kynský mu pak pravili, že jej do kasáren zavedou; on však děl, že jej zraditi a udati chtějí jeho důstojníkovi. Kynský vojáka přemluvil, na zradu že ani pomýšlení není, nýbrž že naopak se za něj přimluví, aby bez trestu vyvázl. Po té s nimi voják vrávoral skutečně do Brna až do kasáren. Tu jal se mluviti Kynský takto k důstojníkovi: „Pane, přivádím vám tu vojáka v bídném ovšem stavě, ale odpusťte, jsem sám tím vinen; prokázal

mi v městě několik malých služeb, začež já jej dnes na venkově (tu jmenoval místnosť) trochu vyčastoval a nevěda, že jakožto Polák tak málo snese, přehnal jsem, jak vidím, poněkud slušnou míru. On sám jest nevinen, a račte mu tedy pro dnešek odpustiti." Skutečně dostalo se druhého dne vojákovi jen ústní pohrůžky. Asi za týden — neboť dříve nemohl Kynského vypátrati — voják přišel Kynskému za jeho dobročinnosť se poděkovat.*)

Jako Kynský nesúčastnil se básnických sbírek Puchmajerových, tak do nich nepřispěl ničím ani **Josef Vojtěch Sedláček**, ačkoli náležel k nejdůvěrnějším přátelům Puchmajerovým, napsav i životopis jeho obšírný. Narodil se 24. února r. 1785. v Čelakovicích v Kouřimsku. Vstoupiv do řádu premonstrátského a byv vysvěcen r. 1810. na kněžství, stal se professorem mathematiky na ústavě filosofickém v Plzni a r. 1816. povýšen na doktora filosofie. Zemřel 2. února r. 1836. v Plzni.

Že Sedláček nepřispěl ničím do sbírek Puchmajerových, stalo se proto, že až do r. 1816. neměl zcela nižádného účastenství v tehdejších českých bězích literárních, nevěda vůbec, že by bylo nějakého novějšího písemnictví českého. Teprv, a to pouhou náhodou, r. 1816. stal se z dosavadního lhostejného a nevědomého Šavla opravdovým, ohnivým Pavlem a přehorlivým dělníkem na národu roli dědičné. Poptávaje se totiž jednoho dne na poště plzeňské po německých novinách a časopisech, spatřil tam náhodou Hromádkovy „Vídeňské noviny". Zvědavostí jsa puzen, sáhl po příloze k novinám těm při-

*) Životopis Kynského jest od Rybičky v „Předních křisitelích" na str. 215.—228.; Rybička píše „Kynský", nikoli „Kinský", jak někteří píší.

pojené a obsahující básnické i jiné práce literární. Četl a žasl! Příloha ta obsahovala v sobě mimo jiné báseň plynně a lahodně psanou i tak vzletnou a dojemnou, že něco podobného v jazyku německém ani v jiném Sedláček

dosavade sotva čísti byl uvykl. Jakoby mu bělmo spadlo s očí, cítil sebe najednou očarována a jako navrácena ve dny svého dětství, kdež uchu jeho s rozkoší slýchati bylo sladké zvuky řeči mateřské. Od té doby zamiloval sobě jazyk český co nejvíce a hleděl naučiti se mu tou

mérou, aby také sám mohl v něm u veřejnost podávati práce podobné, jakých se byl dočetl a jimiž téměř byl okouzlen.

Dověděv se pak, že jeden z nejlepších tehdejších básníků českých, Ant. Jar. Puchmajer, jest nedaleko Plzně farářem v Radnici a že jest v přátelském spojení i s jinými literáty českými, Sedláček nedlouho po té důvěrně se s ním seznámil a prostřednictvím jeho také s jinými českými spisovateli a vlastenci. K radě a pomocí Puchmajerovou čítal, a to takořka dnem i nocí, knihy a časopisy české, studoval bedlivě mluvnice Dobrovského a J. Nejedlého a neustal, dokud nenabyl dostačitelné známosti jazyka a písemnictví českého. Pokročil v té příčině vbrzce tak dalece, že ještě r. 1816. v plzeňském a okolních chrámech jazykem mateřským mohl náležitě slovo Boží hlásati, ba již i verše skládati.

R. 1816.—1818. vyšlo několik vyšších nařízení, kterými vzdělávání jazyka a písemnictví českého na gymnasiích v Čechách mělo dostati se jakéhosi volného průchodu. Nařízení tato byla s všeobecnou radostí, ano nevšedním nadšením přijata, takže prohlašováno, kterak vrací se jazyku českému příznivé časy Karlovy a Rudolfovy! Jedním z nejnadšenějších oslavovatelů císaře Františka I., „jakožto dárce této veliké milosti“, byl Sedláček, podav i veřejnosti báseň „Citové Čechů pro krále J. M. Františka I. při uvedení českého jazyka do vyšších škol“. Báseň tuto čteme v souvěkých časopisech, odkud jest přetištěna v Jungmannově „Slovesnosti“; začíná takto:

Díky Tobě, jasný, velkomocný králi,
že nás Čechy opět vlasti daroval,

Tobě znějí naše vroucné, vděčné chvály,
jimž jsi milý jazyk zhouby zachoval;

a pokračuje ve svém nadšení, básník horující vidí, kterak

Český lev se zdvihá, mužně hřívou třesa,
že zas jazyk český vzhůru vstupuje:
čtrnáct milionů Slovanů teď plesá,
že jim milosť pod Tvým žezlem panuje!

Na gymnasiu a ústavě filosofickém v Plzni vyučovali toho času premonstráti teplští, mezi kterými však kromě Sedláčka nebylo mužů spůsobilých a ochotných k vyučování žáků řeči české. Sedláček, přednášeje na ústavě filosofickém již dva předměty, totiž mathematiku a řeckou filologii, byl tím již dosti zaměstnán. Nicméně uvázal se nyní se vší ochotou také ještě ve vyučování řeči české na ústavě filosofickém i ve vyšších třídách gymnasijních. Vyučovaltě po čtyry hodiny týdně, kteréžto hodiny navštěvovalo tehda 150 Čechův a skoro tolikéž Němcův. U vyučování tom Sedláček počínal si tak horlivě a prakticky, že samému řízení zemskému vidělo se r. 1817. seslati zvláštní dekret tamějšímu úřadu krajskému, v němž Sedláčkovi vyřčeny díky za ochotné uvázání se ve vyučování to a zároveň dáno ostatním professorům plzeňským důtklivé napomenutí, aby se přičinili nabýti důkladné známosti češtiny, i nařízeno opatovi teplskému, aby při obsazování stolic učitelských v Plzni měl zvláštní zření k osobám jazyka českého dobře znalým. A ve vyučování tom Sedláček pokračoval co nejhorlivěji ještě také za let na to jdoucích, když nařízení výše uvedená neměla již úplné platnosti, anobrž když jakáž takáž u věci té horlivosť u vyšších míst nebyla ani příliš vítána.

V učitelské své činnosti Sedláček přimlouval i spůsobilejším žákům, aby také pokoušeli se v českých pracích literárních, a posílal jejich pokusy do časopisů. Takto vzbudil a vychoval písemnictví českému nejednoho zdárného spisovatele, na př. J. z Hvězdy, J. Koubka, J. Kalinu a j. A nejen své mladé posluchače, také své dospělejší známé a přátely snažil se získati písemnictví českému, a to jmenovitě ty, kteříž, ačkoli byli rodilí Čechové a jazyka našeho dosti znalí, nicméně dle tehdejšího obyčeje obírali se písemnictvím německým, domácího si nevšímajíce. Z mužů těchto buď uveden aspoň Karel Arnel Schneider, známý tehdáž aesthetik a básník německý, kterýž, ačkoli byl rodilý Čech, psával času toho do všech německých časopisů pražských a vydal též o sobě několik svazků básní německých. Navštíviv za let 1816.—1818. Lázně Mariánské, Schneider seznámil se tam se Sedláčkem a k důtlivým jeho domluvám, „aby ustal nositi již dříví do lesů německých a jsa náruživým lovcem, všímal sobě spíše hájů českých“, Schneider skutečně obrátil zření své k písemnictví českému, stav se brzo velmi oblíbeným básníkem českým.

Také Plzeň samu Sedláček vynasnažoval se počeštiti. Toto, druhdy znamenité, na památky dějepisné přebohaté, vždy pravověrné a bohaté město české, zapomenuvši na svou slavnou minulosť a na vzácné muže a učence tam zrozené a vychované, bylo tehdáž odcizeno téměř docela národu a jazyku českému. Sedláček velmi těžce nesl úpadek města druhdy tak slavného a jal se neunavně slovem i skutkem přičiňovati se k tomu, aby v obyvatelstvě plzeňském vzbudil sebevědomí národní i cit vlastenecký a přivedl je k poznání, že „se Plzeň opět k své bývalé

slávě a platnosti vznese, jakmile se sprostí všeho, co jest nečeského o cizáckého". K tomu konci promlouval za každé příležitosti s plzeňskými sousedy, přiváděl jim na oči slavnou jejich města minulost a vyčítal věhlasné a učené muže tam zrozené. Složil též obšírnou báseň „Na Plzeň", v které slovy vděčnými a důraznými obyvatelům plzeňským vše to k mysli přivésti hleděl. Báseň tu přednášel i několikráte v kruzích měšťanských a nechav ji vytisknouti, rozdával ji svým venkovským přátelům a rodákům plzeňským. Vytištěna byla r. 1818. ve vídeňském národním ústavě Hromádkově a začíná se:

Ó, Plzni, sídlo Čechů starožitné,
Ty plodná máti slavných českých hlav,
ó, sídlo obrů, sídlo nedobytné,
chraň zmužile své národnosti stav!

V následujícím vyčítá všechny někdy v Plzni narozené muže slavné a povzbuzuje k sebevědomí národnímu a vzdělávání jazyka mateřského, končí pak slovy:

Jak se zase vlasti hodnou staneš,
když v chvatu tomto vězet nezůstaneš,
Tvé jmě se bude v Čechách zase stkvít,
Tvou památku Čech věrný vděčně ctít!

Účinek Sedláčkovy básně „Na Plzeň" na obyvatelstvo plzeňské byl nevšední, ano neočekávaný; neboť mnozí, „kteří až po tu chvíli, majíce oči bělmem cizáckého němectví jakoby potaženy, tápali ve tmě národní netečnosti"; byli básní tou takořka přetvořeni, a protože sobě předtím téměř naprosto nevšímali slavné někdy minulosti a nevšední platnosti rodiště svého, pyšnili se nyní tím, že kolébka jejich stála v městě, „jež nepřemohly Táboritů

pluky — a neschvátili Mannsfeldovy hluky", i jali se všímati sobě příběhů vlasti své, hlásiti se k národu českému a vážiti sobě řeči mateřské. Na tom však Sedláček nepřestal, nýbrž, maje valnou část probuzeného měšťanstva plzeňského na své straně, neváhal zasazovati se o zřízení české školy normální v Plzni, v které mládež jazykem českým by se cvičila a pomocí jeho v základních vědomostech vzdělávala. Obrátil se strany toho k radě městské, a to velmi důtklivě a neustal, až škola ta byla otevřena. Kromě toho dobrý účinek básně „Na Plzeň" přijměl Sedláčka vydati také spis „Paměti plzeňské", který, vyšed r. 1821., znova obrátil pozornost obyvatelstva plzeňského na slavnou někdy minulost města toho.

Zjednav jazyku českému volný průchod v chrámě, škole a měšťanstvě plzeňském, Sedláček hleděl klestiti cestu jazyku tomu také do vyššího společenského života. Pročež zasazoval se již r. 1817. zaraziti české hry na ochotnickém divadle plzeňském, za kteroužto příčinou býval tamějším ochotníkům při pořádání her českých raden i pomocen, vyzýval obecenstvo ústně i písemně k hojné návštěvě, spisoval proslovy a básně příležité, i přivedl to tak daleko, že v zimě a na jaře r. 1818. české hry zhusta tam byly provozovány; zvláštní oblibě těšila se vlastenecká činohra „Osvobození Plzně od Táboritů". Také působil k tomu, že času toho v divadle plzeňském byly přednášeny větší hudební skladby nebo-li oratoria k účelům dobročinným, jakož jmenovitě r. 1820. provozováno k dobrému chudých studujících plzeňských mimo jiné kusy též Umučení Páně s českým tekstem, Sedláčkem k tomu vzdělaným; skladba ta vyšla téhož roku tiskem s názvem „Kristus skrze Své umučení oslaven".

Okolo r. 1818. několik vlastenců pomýšlelo vydávati jakousi knihovnu všenáučnou. K domlouvání mužů těch Sedláček uvázal se v zevrubné vědecké sepsání měřictví a fysiky české, prvých to prací spůsobu toho v písemnictví našem. I jal se sbírati technické terminy u věci té u nás již běžné, a tu, kde jich nebylo, tvořiti nové, a vydal r. 1822. spis „Základové měřictví čili geometrie“ a r. 1825.—1828. „Základy přírodnictví nebo fysiky a mathematiky potažné“ ve dvou částech. Spisy těmi prokázal službu na onen čas téměř neocenitelnou. Položení jimi základ k vědeckému vzdělávání jazyka našeho v oboru tom a podán i zřejmý důkaz ohebnosti, tvořivosti a spůsobilosti řeči české k vyšším, jmenovitě mathematickým a fysickým vědomostem.

Sedláček nesl i těžce, že zanikly časopisy, jako byly Palkovičův „Týdenník“, Hromádkovy „Noviny“ a Schönfeldovy „Noviny“, i dopisoval nakladatelům v té příčině, až konečně přijměl M. R. Krameriusa k tomu, že odhodlal se vydávati týdenník „Čechoslav“, jehož číslo 1. vyšlo 1. ledna r. 1820., majíc v čele Sedláčkovu báseň „Vlastenec“ takořka překypující láskou k vlasti a úctou k vrchnostem a panovníku tehdejšímu a začínající se takto:

Plesejte, bratří,
lev náš se zdvíhá,
vlastenec spatří
brz v Čechách zlatý čas.

František kynul,
a národ okřívá,
i jazyk, jenž hynul,
zas vzrůstu nabývá.

Ještě před vyjitím „Čechoslava“ Sedláček psal přátelům svým jakož i rozesílal tištěná vyzvání ke všem známým, vyzývaje je důtklivě k odebírání časopisu toho a k vydatnějšímu nežli dosavade pomáhání Kramériusovi v jeho literárních podnicích, ukazuje k tomu, „kterak muž ten hlavně českou literaturou přišel na mizinu“! Mimo to napsal do „C. k. vlastenských novin“ r. 1820. „důtklivé ponavržení a vyzývání obecenstva k odebírání novin těch i jiných českých časopisů“, připomínaje, jak vysoká jest potřeba novin těch k oživování, udržování a vzdělávání citu národního. Touže na dosavadní netečnost obecenstva domácího u věci té, volá v největším rozhorlení, „kterak jest tolik českých krajských a menších měst, tolik panství, statků, zámků, dědin, tolik českých far a úřadů, a přece že zřídka kde českých novin k spatření jest, ačkoliv se německých novin celá hejna po každé poště do českých krajin zasílají tak, jakoby v Čechách již více žádného českého ducha nebylo!?“.

Také jinak co nejhorlivěji Sedláček rozšiřoval a rozprodával knihy a časopisy české, a to nejen mezi žáky a přátely svými v Plzni, nýbrž i ve veškerém okolí. U věci té bývalo mu pravidlem: „Bez obětí hmotných nelze se nadíti nějakého zdaru a pokroku v literatuře; jalovou pochvalou a pouhou laskavostí žádná kniha k místu nepřijde; zdeť peněz zapotřebí. Opravdový vlastenec musí kupovati každou knihu českou i odebírati každý časopis vlastenecký, třeba je nečítal, alespoň pro pomáhání literatuře a spisovatelům. I nemůže-li sám knihu a časopis kupovati a odebírati, má alespoň jiných k odebírání a kupování horlivě povzbuzovati!“ Staral se pak Sedláček o knihy a časopisy obyčejně s nemalou svojí škodou

hmotnou; nebývali ti, jimž knihy od knihkupců mu zaslané dodával, vždy tak svědomiti, aby mu byli summu za ně povinovanou náležitě zapravili, takže sám nucen býval účet knihkupecký ze svého zapraviti. Proto také za pozdějších let častokráte na to toužíval, připomínaje, kterak českým písemnictvím se zakrvácel.

Po příkladě čtenářského spolku Puchmajerova v Radnicích Sedláček zřídil podobný spolek i v městečku Spáleném Poříčí r. 1820. A když r. 1818. založeno bylo Museum české v Praze, Sedláček ihned přistoupil k němu jakožto člen dopisující, přispívající a sbírající. Vybízel ústně i písemně přátely a známé své k účastenství v ústavě tom a sám oddával a obětoval jemu vše, seč byly síly a hmotné prostředky jeho. Dával vůbec v té příčině takovou obětovnosť a činnosť na jevo, že byl za prvých let trvání Musea pokládán za nejhorlivějšího, nejčinnějšího a nejobětovnějšího jeho člena. Aby pak u věci té tím rázněji mohl před se jíti a k dobru Musea na venku po krajích sbírati, vyžádal sobě od nejv. purkrabí hr. Fr. Ant. Libšteinského z Kolovrat zvláštní „list osvědčující“ k představeným a zemstvím v království Českém, kterýmžto, přijda do měst, městeček, na panství, k místním duchovním a světským představeným, jakožto sběratel musejní se prokazoval a je k pomůckám peněžitým i jiným vybízel, ukazuje při tom, kterak v čele Musea jest postaven sám nejvyšší správce zemský a tudíž že dárcové, pomáhajíce ústavu tomu, i jemu se zavděčí.

Řečeno výše, že Sedláček náležel k nejdůvěrnějším přátelům Puchmajerovým. Bylť za let 1816.—1820. s Puchmajerem v tak úzkém spojení a pilném sobě dopisování a jednání, že Puchmajer tehda ničeho před se

nebral, aby nebyl Sedláčka za radu a dobré jeho zdání dříve nepožádal, jakož ani žádného díla nedokonal a u veřejnost nepodal, aby o tom ihned ústně nebo písemně Sedláčkovi byl věděti nedal; naopak i Sedláček o všem, co jej potkalo příjemného i nemilého, Puchmajerovi rychlé zprávy dávati neopomenul. Něco ze styků těch bylo připomenuto již v řádcích o Puchmajerovi.

Středištěm všeho českého života vůbec i literárního zvláště byla vždy Praha. Ale za dob předbřeznových většina spisovatelů žila mimo Prahu. Mimo Prahu dleli také Puchmajer, Nejedlý a Sedláček. Puchmajer byl od r. 1806. farářem v Radnicích, Nejedlý od r. 1807. farářem na Velíze u Křivoklátu a od r. 1813. v Mirešovech u Plzně, kde setrval až do r. 1826., kdy stal se děkanem v Žebráce, a Sedláček byl od r. 1810. professorem v Plzni. Ale pobyt těmto třem v různých místech nevadil; stýkali se velmi často písemně, ba též ústně, scházejíce se na umluvených místech a radíce se vespolek o potřebách národních i své práce dávajíce si vzájemně posuzovati. Také skoro každý rok do Prahy putovali a tu všechny vlastence navštěvovali. Ke schůzkám jejich zavítávali časem i někteří jiní spisovatelé. Když se sešli, byla radost a veselí všeobecné.

Dokladem toho buďte vlastní slova Puchmajerova z dopisu, poslaného Sedláčkovi r. 1818.: „. . . V neděli Vás nepochybně v Mirešovech uvidím a zas na několik neděl okřeji, nebo, kdykoli s Vámi se sejdu, jest mi, jakobych Vaší horlivostí vlastenskou občerstvil a zmládl. Pan farář Nejedlý, an mne pozval, dělá mi naději, že se s jeho panem bratrem professorem a s panem Štěpničkou u něho sejdu a snad i s panem Dobrovským,

an nyní v Mariánských Lázních se nachází. Pro radosť zapomínám, že mám mravence v noze,*) když tak říkaje celý Parnass český v Mirešovech se sejde . . ."

Jindy zase, totiž 19 ledna r. 1819, byla slavná a hlučná schůzka u Puchmajera v Radnicích za příčinou jeho jmenin, při které kromě jmenovaných spisovatelů bylo také několik vzácných hostí. A tu Sedláček, vytrativ se na chvíli ze síně hodovní, v největší rychlosti zhotovil báseň, přání ke jmeninám Puchmajerovým obsahující, a přednášel ji potom s velikým důrazem za obecného nadšení a potlesku vlasteneckých hodovníků. — Při jiné takovéto schůzce r. 1820. na faře mirešovské u Nejedlého byla čtena báseň, kterou tento ku poctě několika mužův, o národnosť naši zasloužilých, byl složil. Přítomný tu Sedláček, jsa nemálo rozčilen a rozveselen, naléhal na Nejedlého, aby, až on — Sedláček — zemře, oslavil památku jeho básní podobnou, k čemuž Nejedlý s úsměvem odpověděl, že mu toho nemůže slíbiti, ježto nelze naditi se toho, aby on — Nejedlý — jsa již valně v letech pokročilý, měl životem přečkati Sedláčka, muže mnohem mladšího a čilejšího. Poněvadž však Sedláček od své žádosti neustával, Nejedlý slíbil, ovšem více žertem než opravdově, že vyhoví přání jeho. Když pak mimo nadání Sedláček zemřel, Nejedlý dostál věrně danému před patnácti lety slovu a zhotovil tklivou elegii „Na smrť Vojtěcha Josefa Sedláčka", kterouž otiskl r. 1836. v „Květech" s touto poznámkou: „Pevně jsem ustanovil,

*) Dohlížeje jedenkráte na dělníky, pracující na zahradě, kterou v Radnicích na své útraty založil, a dívaje se na hasící vápno, Puchmajer spadl do vápenice a opařil si nohu; churavosť z toho na noze trvala mu až do smrti.

žo v starosti své básněním se obírati nebudu. Zde výminka; neboť před 15 lety v Mirešovech Sedláček mne žádal, abych, až zemře, na něho elegii udělal. Smál jsem se mu, čeho to mladík od starého žádá? Na svém stál, až jsem mu slíbil. Nyní slib vyplňuji a chatrnou práci starého věku ctitelům Sedláčka podávám jediné z pouhé k zemřelému uctivosti."

R. 1819. básník „Vznešenosti přírody" Milota Zdirad Polák, zdržuje se r. 1818. a 1819. v Italii, upletl věnec z vavřínů na hrobce římského básníka Vergilia vyrostlých a poslal jej do Radnic k poctě Puchmajerově. Jakmile věnec ten Puchmajera došel, psal ihned o tom příteli Sedláčkovi a poslal mu věnec na ukázku do Plzně. Sedláček byl vzácným darem tím i nevšedním vyznamenáním přítele svého co nejpříjemněji překvapen, ano až k slzám pohnut a předložil věnec ten i svým žákům českým, zároveň je povzbuzuje k podobné činnosti a horlivosti ve vzdělávání se v jazyku mateřském. Potom ukázal důmyslný dar ten i svým řeholním spolubratřím a kollegům i všem vlastencům plzeňským a okolním; ba — jakož měl v obyčeji o prázdninách navštěvovati po Čechách a na Moravě své známé a přátely i literáty vlastenské — vzal r. 1819. věnec ten s sebou na tehdejší „svou pouť vlasteneckou" a ukazoval jej všem nadepsaným osobám i vykládal jim význam a platnosť pocty této, jaké prý až dosavade nebylo dostalo se žádnému domácímu spisovateli. Josef Liboslav Ziegler, kterého Sedláček téměř o každých prázdninách navštěvoval, nejednou vypravoval o zajímavém příběhu tomto, a to s nemalou rozkoší duševní i jakousi samolibostí, ježto pokládal důmyslného původce pocty té za svého vychovance.

Vnějšku svému Sedláček valně péče nepřikládal. Tak přijížděl každoročně do Lysé. Jakmile městem roznesla se zpráva: „Professor Sedláček jest zde!", tu četní přátelé jeho, hrabě Špork, děkan Fiala a mnozí jiní hostem jej míti chtěli. Když však jedenkráte po příjezdě k spánku ulehl, starostlivá sestra jeho, provdaná za mydláře, prohlížela šatstvo jeho a shledala, že vše potřebuje důkladné opravy, i rozeslala vše k řemeslníkům. Ráno Sedláček vstane a nenalézá šatstva — pečlivá sestra domlouvá mu, kterak by v roztrhaných botách a šatech mohl k návštěvě do zámku, i odpovídá Sedláček mrzutě: „Ty, kdybys oděla se v aksamít, budeš přece jen lyskou mydlářkou, a já, třeba bych hodil bos, zůstanu v Plzni professorem!"

Za posledních let svého života Sedláček stával se zádumčivým, a zmáhala se v něm předtucha blízké smrti. Když r. 1834. obdržel od kněžny Amalie z Fürstenberků za věnované jí básně kufřík s potřebami na cestu, mnozí přátelé jeho podivovali se krásnému daru i žasli, že jím Sedláček není valně potěšen. „Zdá se mně," odvětil obdarovaný, „když vidím ten dar, že odebrati se mám na nějakou dalekou cestu..." — Předtucha jeho nebyla licha: rok po té nebylo Sedláčka již mezi živými. *)

Nad Puchmajera i jeho druhy z kněží před r. 1820. jako básník vynikl **Antonín Marek**, který s Josefem Jungmannem a Matějem Milotou Zdiradem Polákem tvoří trojici, v nížto novočeské básnictví za doby přípravné dostoupilo vrcholu. Narodil se 5. září r. 1785. v Tur-

---

*) Více viz o Sedláčkovi v Rybičkových „Předních křisitelích" na str. 289.—214. a v „Slavínu" III. 314.—312.

nově. Konal studie filosofické v Praze a bohoslovecké v Litoměřicích, po čemž pobyl v duchovní správě na několika místech, až stal se děkanem v Libuni u Jičína.

Zemřel 15. února r. 1877. na Smíchově u Prahy, žije tu na odpočinku, a jest pochován na Vyšehradě.

O prvé době svého života Marek sám podal r. 1839. veřejnosti v autobiografii, otištěné v Michlově „Literaturním letopise" na str. 300. a 301., toto: „Otec mne

pětiletého odemřel, zůstaviv mne s jinými třemi starosti ovdovělé matky, kteráž na moje vychování všemožně snažnost vynakládala. První své školování odbýval jsem v turnovské ovšem české škole. Jakkoli chudé se mohlo zváti učení co do pravopisu, jednak tolik jsem získal, že jsem uměl rozeznávati *š* od *ž*, *d* od *t* atd., čehož, jak jsem později na jiných shledal, mnozí neuměli, jenž v německých normálkách dětská léta ztrávili. Pospícháno se mnou, když jsem rok mezi Němci pobyl, na gymnasium, a sice do Slezska, do Křesova k cisterciákům, kdež větší počet studujících tehdáž v klášteře obživován býval. Roku 1801. překročil jsem z ciziny do vlasti — z humanitátní třídy do filosofie v Praze. Vydra, Meisner, Poklet stáli v čelo tomuto učilišti. Jsa již ve vlasti, nepojal jsem důstojné ceny její. Omámen neobyčejem předmětův, nezběhlý a nezkušený, obmezený tím, co se v síních filosofických přednášelo, neuměl jsem prohlednouti na obrubu svého tělesného žití. Ačkoli již tehdáž literatura česká měla své dělníky, jakkoli J. Nejedlý ohlašoval přeložení Iliady a Puchmír prvotními květy českého básnictví ozdoboval Čecha jméno — k mému srdci nepřišlo tak blízko, aby bylo vším tím dojato. — Že Nejedlý českému jazyku učí, buď jsem úplně nevěděl anebo se domýšlel, že jen některých vyvolených a výhradně Němcův se to učení týká. Bezpochyby, kdyby se bylo čtení o českém jazyku J. Nejedlého veřejně oznámilo a pozvání učinilo, že bych horlivě hodiny české byl navštěvoval. Toť důkaz, jak mnozí mladící v mrákotné slepostí a nevědomosti o všem tom, co se vlasteneckého vzdělání týká, mohou trvati, pakli není koho, kdo by je probudil a zraky jim protřel. — Náhodou mi tehdáž

„Český poutník“ přišel do ruky, a to byla první česká kniha, jenž zaňala mysl mou, že jsem, vida v ní pojednány rozličné předměty, jak by hrdě zradoval se. *) Nesrozuměl jsem v ní všemu — právě ale zatemnělosť tato probudila mojo úsilí a dodala cenu vyšší tonze, že jsem o jazyku českém lepšího nabyl ponětí, an jsem se domníval, že toliko všední prosté věci jím se vyjádřiti dají, nikoli pak umělecké neb vědecké. — Pravý vůdce a osvěžovatel můj ještě se mi nezjevil. Teprve když jsem roku 1805. do bohosloví v Litoměřicích vstoupil, našel se tento blahověsť slovanský.“

Takto tedy Marek téměř až do dvacátého roku věku svého neměl skoro zcela nižádné účasti v tehdejších snahách a činech vlastenců českých. Teprve, když, skončiv studie filosofické, vstoupil ve dvacátém roce svém do semináře bohosloveckého v Litoměřicích, zjevil se mu onen „pravý vůdce a osvěžovatel“, takže od té doby věnoval potom své síly všechny národu českému a duševnímu jeho vzdělání. V Litoměřicích totiž zazářila stkvělá hvězda Josefa Jungmanna v jeho tichý život a uchvátila jej mocně již za ohnivého mládí pro myšlénku probuzení národního, rozžehši v něm lásku k jazyku a písemnictví českému a učinivši jej j e d i n ý m p r a v ý m p ř í t e l e m J u n g m a n n o v ý m. Sám Jungmann v dopise ze dne 28. ledna r. 1813. oslovil Marka: „Jediný příteli!“ **)

„Že Jungmann dobyl si přátelství muže tohoto i srdcem i duchem výtečného, sluší pokládati za největší

*) „Český poutník“, který právem jest zváti prvým nepolitickým časopisem českým, začal vycházeti v Praze r. 1[illegible]1. a byl překládán z Meinertova časopisu německého do češtiny.

**) Viz v „Musejníku“, roč. 1882., na str. [illegible].

odměnu úsilí jeho u vyučování češtině v Litoměřicích. Jungmann nenalezl v tom věku, v němžto se nejsnáze víže srdce svazkem trvalým, nikoho, k němuž by byl přilnul celou duší svou: ani mezi spolužáky ani mezi dělníky na roli literární, s nimiž spojovalo jej jedno úsilí, nebylo nikoho, v jehož bytosti by byl shledal onen kouzelný souzvuk v myšlení a cítění, na němžto zakládá se pravé přátelství. Teprve nyní u věku mužském podařilo se mu nalézti mezi chovanci semináře litoměřického jinocha o dvanáct let mladšího, v jehož jímavé mysli símě vroucí lásky k národu a plodného nadšení nalezlo půdu nejúrodnější, jenž v mistru a učiteli svém spatřoval ideál, k němuž vší silou hleděl přiblížiti se, ježto Jungmann, raduje se všelikému vlasteneckému úmyslu i skutku jeho, okříval mladickou ohnivostí jeho ducha, jejž neustále k nové činnosti povzbuzoval."

To napsal o prvých účincích Jungmannových na Marka Václav Zelený (v „Životě Josefa Jungmanna" na str. 41.), a Marek sám poznamenal o tom do Michlova „Letopisu" na str. 301. toto: „I Jungmann tehdáž (t. j. když Marek do semináře v Litoměřicích vstoupil), professorem jsa humanitátní třídy na gymnasium litoměřickém, obětoval se bohoslovcům litoměřickým, v prázdných dnech učiti je češtině. Kouzelná spanilosť a prostosrdečnosť tohoto muže, jehožto jméno po stech letech v Slovanstvu slynouti bude, okouzlila také mne, že jsem jeho citem cítiti, v jeho vědách žíti, jeho okem v šíř i hloub slovanské národnosti, jakž Čechovi mé vrstvy lzelo, hleděti započal. — Razil sobě cestu a mne učil po ní kráčeti. — Seznámiv mne se svými pracemi, sdělil se mnou, co se jen sděliti dalo. — Svých

slovnických výtahův učinil mne účastníkem, a tím se mi navedení stalo, jakým spůsobem by se kniby nejužitečněji čísti daly. — Z těchto dob počítá se naše přátelství nezrušitelnou sponou upevněné, kteréž mne blažilo již i odloučeného, kteréž mně umdlévajícímu malomyslně síly dodávalo, kteréž až podnes pramenem mojich potěch jest. A jestli slabá schopnost druhdy šťastně pérem trhla a slovanské literatuře v něčem posloužila, jinak se říci nedá, než že on byl k tomu ponoukající pružinou.“

Tak stalo se, že Marek již v semináři jal se obírati horlivě písemnictvím českým, a byl jmenovitě pilným pracovníkem pro Jungmannův „Slovník“, čině sbírky slov z rozličných spisův i z lidu je sbíraje; zejména sebral ony četné obraty z jazyka lidu, které v Jungmannově „Slovníku“ vytčeny jsou jakožto turnovské. Kromě toho Marek také již v semináři jal se návodem Jungmannovým básniti, a prvá otištěná jeho báseň vyšla r. 1807. v „Hlasateli českém“ Jana Nejedlého s názvem „Má vlasť“, která zní:

Někdy tě z východních luk, slavný národe český,
vyzvala síla mladá, by podnikl práce hrdinské,
proklestiv si braní vítěznou k západu cestu
v vorném sídle Bojů rozhostils pluky své valné,
právě tak odrostlý lvík matku a doupě opouští.
An křepkost údů svých poznav v souboji s býkem,
z vítězství do svých nových půtek nové síly nabývá.
Darmo však úrodná, ó, vlasti, tě kojila půda,
darmo v neustálém mocnost tvá zápasíc rostla,
svou vlastní tíží jsi skácená s výšky, co skála,
jež s příkré hory s obromným vrže náhle se třeskem,
v pádu se rozráží a se v bahně a tříti pochovává.

Nejkrutší z osudů, an vždy vlasť úžeji svíráš,
ukroť a smíř hněv svůj, a nová v ní okřeje vzniklosť.

Prvá otištěná báseň Markova tedy jest složena šestiměrem časoměrným A dojista že i to stalo se návodem Jungmannovým. Jungmann totiž, přeloživ v létech 1800—1804. Miltonův „Ztracený ráj" co nejpřísněji na základě nauky o přízvuku, přesvědčil se tím dokonale, že prozódie přízvučná v básních klassických jest nevhodna, a sotva tento překlad dokončil, stal se úsilným přívržencem časomíry, zastávaje se jí proti přízvuku, a tudíž účinkoval v té příčině dojista i na Marka.

Tím, že Jungmann spřátelil se s Markem, stalo se také, že poskytnuty nám přemnohé velmi důležité a neocenitelné zprávy o době v příčině národní velepamátné, od roku 1807. do r. 1847.; přilnuvše k sobě přátelstvím co nejdůvěrnějším, Jungmann s Markem, když Marek odešel z Litoměřic, dopisovali si po čtyřicet let hojně, zpravujíce se pravidelně nejen o všem, co v písemnictví se vykonalo, ale též o tom, což obmýšleno, i o záměrech, které při tom byly, a dopisy jejich nám zachovány. *)

Prvý zachovaný dopis Jungmannův k Markovi jest psán 5. října r. 1807. a dovídáme se z něho, že Marek získal si přátelství Jungmannovo již v předposledním roce svých studií bohosloveckých tou měrou, že Jungmann o prázdninách r. 1807. navštívil jej v rodišti jeho v Turnově a s ním u matky jeho několik dnů příjemně trávil. Skládáť Jungmann dopisem tím Markovi a jeho „výborné paní mateři za tu lásku a vlídnosť, kterouž mu proká-

*) Jsou otištěny v „Musejníku", roč. 1881.—1890.

zala neznámému a nezasloužilému, co nejslušnější a nejsrdečnější díky". Zároveň pak jest dopis ten již i svědkem neumdlévajícího přičinění Jungmannova, aby přítele k vytrvalé práci na roli literární povzbuzoval a zápalu jeho šlechetnému umdletí nedal. „Balladujte, pište, shromažďujte a obdarujte brzo příštím svého přítele," volá naň již v prvém dopise, a podobně hlas Jungmannův ozýval se také všemi dopisy pozdějšími, které Markovi na různá místa jeho pobytu posílal.

Marek, byv 30. srpna r. 1808. vysvěcen od biskupa litoměřického, Josefa Hurdálka, na kněžství, odebral se z Litoměřic za kaplana do Rožďalovic u Libáně v Jičínsku, odkudž po roce dosazen do Libuně, z níž ocítil se po čtyrech letech v Tatobitech, vsi na úpatí Kozákova u Lomnice v Jičínsku, kde stal se administratorem. Za těch dob zabýval se hojně básněním, píše pečlivé a zdařilé překlady básní cizích i básně původní, formou i duchem stejně ušlechtilé, směrem svým vzletné, povzbuzující, nadšené a přirozeným, bohatým citem a nehledaností vynikající, jsa neustále Jungmannem ku práci pobízen a o všecko sdíleje se s ním.

Jak pobízen byl Jungmannem, ukazuje hned prvý dopis do Rožďalovic, poslaný 15. listopadu r. 1808., v němžto Jungmann mu píše: „Že pracovati budete. to již ze zaslaného mi laskavě důkazu vidím i do Vás se naději, kterýžto (bez pochleby řečeno buď) mne jak duchem tak i hnedle jazyka našeho milého známostí předčíte. K tomu mladosti a ohně a zvláště toho prospěchu, když porážím, že s Čechy obcujete, já se špatnými toliko latiníky a Němci. — Nejen doufati, ale pro-

sití se Vás úsilně opovažují, byste pro lásku k vlasti, pro svou vlastní oslavu tak pěkně založenou — a konečně pro naše přátelství, nad něž mi nic v světě sladšího a vzácnějšího není — všecku svou sílu vynaložil k tomu, abyste podle jiných stavu a povolání svého povinností vždy něco Čechům k poučení a zvelebení psal, překládaje i skládaje, jak k tomu chuť a srdce pokaždé Vás ponese. Že to nejmilejší učiníte, již mi ne naděje, ale jistota. — Zvláště pak prosím Vás, byste „Hlasatele“ vzal do své starosti a vždy něco do něho p. Nejedlému posílal, buď bezprostředně neb, když se nahodí, skrze mne, nebo to jsem jemu již psal a připověděl na jeho snažnou o pomůcku žádosť, že nemoha pro velmi důležité zanesení se pracemi jinými sám psáti, za sebe muže jiného postavím a ten muž že jste Vy!“

Všeliké pak básnické plody, které Marek Jungmannovi posílával na posouzenou, došly od Jungmanna vždy horoucí a často nadšené pochvaly. Již 30. prosince roku 1808. psal mu Jungmann: „Vždy více o tom se přesvědčuji, což jsem již dávno myslel, i sem tam prořekl, že Čechům jediný pokvete Marek. Ta ballada Vaše, již jsem na tom místě s radostí četl, má mnoho, velmi mnoho dobrého, a zaslouží již tak, jak jest, aby se více Čechům do rukou dostala. Dovolíte tedy (a proč byste toho zbraňoval?), abych ji do „Hlasatele“ vtisknouti dal skrze p. Nejedlého, on beztoho něčeho od Vás očekává dle slíbení od mne učiněného. Toliko prosím, neobtěžujte sobě budoucně pro „Hlasatele“ písmem gothickým (neboli obyčejnou běžnou literou) psáti, poněvadž to, jak mi praveno, dělá obtížnosti tiskařům. Já tuto zatím sám

přepíši a panu Nejedlému co nejdříve pošli." *) Podobně, když Jungmann obdržel asi r. 1811. pověstné Markovo poslání Josefu Jungmannovi, vytištěné poprvé v Puchmajerově sbírce roku 1814 s názvem „Marek Jungmannovi. Psaní básnířské", psal mu: „Co říci mám o listu poétickém? Řeknu-li, co myslím, kterak můj úsudek nazvete, an jste již ondy menší chválu přechvalou nazvali? To jedno pravím, že slzeje radostí hluboko do paměti nebo raději do srdce jsem sobě jej vložil . . . Již jste daleko přede mnou, a můj věk a obstárnější duch Vás dohoniti všecku mi naději přejímá, avšak ani sám nad sebou pro tak zdařilé dílo radosť nemáte, jako já mám nad Vámi." A přečet Markovu ódu „Na Trosky", tamž otištěnou, Jungmann psal mu r. 1812. skoro týmiž slovy: „Vaše óda na Trosky opět mi dosvědčuje, že jste mne daleko předhonil a jistě — první Čech jste."

Nemenší chvály dostalo se od Jungmanna Markově elegii „U hrobu Fortunáta Duricha", otištěné r. 1813. v Hromádkových „Prvotinách", o které vyjádřil se mu v dopise ze dne 28. ledna roku 1813. takto: „Kdybyste jen částečky a jako odřezku prázdného papíru mi poslali, od Vás mil by mi byl. Vy ale vždy něco takového posíláte, co srdce mé k Vašemu beztoho připojené úžeji váže. Ta elegie na Durichu všecku citedlnosť srdce mého zbudila, a přicházím sobě v té lexikografické práci jako vězeň na galejích, který by rád pouta roztrhna tak svobodně kráčel, tak kvítky sbíral jako jiní synové zvol-

*) „Hlasatel" roku 1808. přestal vycházeti a vyšel teprve v letech 1818.—1819., kdy Nejedlý byl s Jungmannem již znepřátelen, čímž stalo se, že Marek kromě výše uvedené básně „Má vlasť" ničím jiným do „Hlasatele" nepřispěl.

nosti, jako Vy! třeba tak pěkných více nenašel, jako Vy nacházíte. Opět základ nesmrtelnosti!" A podobně Jungmann chválil i jiné básně Markovy.

A chvála, kterou Jungmann Marka za jeho básnické plody zasýpával, nebyla nezasloužena. Dospělyť plody jeho v brzce takové dokonalosti, že povznesl se nade všechny tehdejší české básníky — vyjímaje jediného Puchmajera a ve mnohé příčině ovšem i Jungmanna, třebaže sám Jungmann, jak výše připomenuto, dává před sebou přednosť Markovi — ba Marek vlasteneckou smělostí básní svých i samého Antonína Jaroslava Puchmajera překonal. Puchmajer prvý sice spůsobilou rukou sáhl ve struny, opěvaje nešťastný úpadek národu českého, a nemáme podnes mnoho básní, jejichž účinek rovnal by se Puchmajerově „Jak žalostné jsme dočkali se chvíle". Avšak Puchmajer v básni té toliko podivoval se slavné minulosti české a kvílel ze žalostné přítomnosti; roušku, zakrývající budoucnosť, odtrhnouti se neodvážil, neodvážil se věstiti, co tam oko jeho spatřovalo. Toho prvý odvážil se Antonín Marek. Markovo již výše připomenuté poslání Josefu Jungmannovi jest nejodvážlivější od obnovy našeho písemnictví po onu dobu tištěná báseň jazykem českým. V básni této jest již i slyšeti strašnou kletbu na kruté utiskovatele a s tváří na východ obrácenou věstiti strýzněnému národu doby slavnější. Před pěvcem „Slávy Dcery" zpíval nadšený Turnovan s nemenší vroucností a silou, ač nikoli s rovnou lahodou o společné matce Slávii, ano neostýchal se ukazovati radostně a hrdě k mocnému synu jejímu na východě jakožto strůjci lepší budoucnosti plemeni

slovanskému. Byl i v tom Antonín Marek věrným hlasatelem Josefa Jungmanna.

Jungmann totiž za svých studií filosofických (r. 1792. až 1795.) a právnických (r. 1795.—1799.) učil se velmi pilně kromě češtiny také jazykům cizím, jmenovitě jazyku francouzskému, anglickému, vlaskému, španělskému a jazykům slovanským, z nichž oblíbil si nejprve zejména ruský a polský. K jazykům slovanským pudila jej vedle touhy po vzdělání vroucí láska k národům slovanským, kterou již i v nejstarších spisech jeho zřetelně jest znamenati a které přes všeliká protivenství zůstal vytrvale věren až do hrobu, hledě i jiné vlastence jí získati. Lásce té získal zvláště také Marka, takže na př. hned první dopis, který v pozůstalosti Markově se zachoval a který Marek poslal Jungmannovi z Libuně 2. dubna r. 1813., začíná se těmito slovy: „Našich Slovanů jsme nyní tak blízci, a zdá se, jakoby naše vzdechy nebe pronikaly, že se nyní podle tužeb našich poněkud vede." Slovany těmi Marek míní tu Rusy, vítězně tehda postupující proti Francouzům. Ostatně Marek ještě 29. ledna r. 1846. poslal Jungmannovi obšírný dopis, psaný písmem ruským, a 4. srpna téhož roku polovinu dopisu.

Tím ovšem jsou vysvětlitelny všeslovanské myšlénky, vyskytující se v Markově poslání Jungmannovi. Co pak týče se odvážlivosti myšlének těch, jest i připomenouti, že Marek byl ruského jazyka „ctitelem takořka vášnivým" *) a že přispěla k myšlénkám těm válka rusko-francouzská, za které r. 1813. Rusové přišli do Čech, čímž náchylnost

*) Ant. Truhlář na str. 30. spisku „František Šír". Viz i doklad na str. 1[illegible]. dílu I. „Zevrubných dějin českého písemnictví doby nové" od Bačkovského.

Čechů vůbec a Jungmannova i Markova zvláště k nim mohutně byla roznícena. Ostatně Rusové tehda byli nejvěrnějšími spojenci státu Rakouského proti Francouzům již od mnoha let, i pokládáno sympathisovati s nimi jaksi za příznak řádného občana.

Kromě poslání Jungmannovi a kromě ódy „Na Trosky", která také již byla výše připomenuta, Marek otiskl v Puchmajerově sbírce básnické r. 1814. ještě báseň „Loučení", „K Iryzce", „Výrazy svrchované nevrlosti" a „K příteli" jakož i překlad Stolbergovy ballady „Kajicná" a do Hromádkových „Prvotin" kromě elegie „U hrobu Fortunáta Duricha" přispěl i mnoha ještě pracemi jinými, a to veršem i prostomluvou. Přeložil tam dvě ballady Schillerovy, a to r. 1813. „Chod do železnice" a r. 1814. „Pátku s ještěrem" jakož i roku 1814. báseň Schillerovu „Čekání" a roku 1815. dvě heroidy Ovidiovy („Filis Demoforovi" a „Ariadna Theseovi") a otiskl tam i básně původní, a to r. 1813. „Vněšný (zevnitřní) i vnitřní nepřítel" a „Na hřbitově" a r. 1814. „Elegii na smrt Jeho Excellenci vysoce urozeného pána, pana Josefa, říšského hraběte z Waldšteina a Wartemberga" a „Píseň k pokoji". R. 1816. přispěl tam i básní „K pokoji", složenou „dle německého", a mimo to v ročnících 1813. až 1815. jest od něho několik epigrammů. Prostomluvou kromě několika drobností ve všech ročnících přispěl roku 1813. článkem „Rozmlouvání mezi Pravdou a Lží" a delším článkem filosofickým „O smrti. (Dvojí rozmlouvání dle Engla)"; r. 1816. podal článeček „Řemeslnictví. (Z Wencla)".

Z jiných básní Markových, otištěných před rokem 1815., budiž připomenuto ještě „Radování libunské církve, když Jeho bisk. excellencí nejmilostivější p. p. Václ.

Leop. Chlumčanský atd. ji navštíviti a v ní biřmovati ráčil 4. června 1812.“, kterou Marek složil v Libni a vydal r. 1812. v Praze tiskem o sobě. Báseň tato není v žádné z přístupných knihoven pražských, i nemůže tedy pisatel těchto řádkův o ní ničeho pověděti.

Kromě básnění Marek v letech 1809.—1815. zabýval se s Jungmannem a jinými předními spisovateli českými také myšlénkou, založiti v Praze za účelem řádného střediště písemnictví českého stálý spolek.

Již na konci století XVIII. bylo znamenati v Praze jakýsi směr spolčovací, totiž snahu, sloučiti stejnorodé prospěchy a úkoly ve společné jednoty, i ký div, že také spisovatelé pokoušeli se zříditi jednotu takovouto, jejímž úkolem by bylo vzdělávati řeč a písemnictví české. Nazývali pak jednotu tu „Společnosť česká“, kterýžto název stal se takořka heslem českých vlastenců̊v, až konečně podařilo se jim společnosť takovou založiti, ale teprve r. 1831. a s názvem „Matice česká“.

Prvé pokusy, zříditi „Společnosť českou“, stopovati možno již i za časů císaře Josefa II., my však povšimneme si zde toliko, jak účastnil se toho Jungmann a Marek. Dovídáme se o tom pouze z Jungmannových dopisů k Markovi, a to zpráv velmi kusých.

Poprvé zmínka o „Společnosti české“ děje se v dopise Jungmannově ze dne 30. prosince 1809. Marek pokládal tehda brzké zřízení „Společnosti“ té za tak jisté, že poslal s Františkem Vetešníkem Jungmannovi 20 zl. jakožto společný příspěvek na ni. Jungmann dosvědčuje mu, že ho peníze došly, připomenuv tehdejší rozviklanosť státních financí jako vážnou překážku v dotčené věci; píše: „Zatím, poněvadž ještě tuze brzo jest, nebo, dokud

se neusadí běh peněžný, kam jisto bude jistinu tak svatou složiti? Komu nyní víra, jestliže i Řízení k ní nestojí? Pročež napíši ovšem k svému místu o tom Vašem dárku i onom p. Vetešníka tolikéž obsahujícím, ale zatím jich u sebe ponechám, až se vyjasní docela nebe a slunce prosvítiti bude moci. Vám pak tímto psaním kvituji formalit r, že jsem 20 zl. k dotčené příčině od Vás obdržel, jichžto v nejhorším případu, t. j. kdyby se úsilí těch dobrých Čechův v niveč rozplynulo, ode mne v poctivosti zpět obdržíte, ano i kdyby potřeba byla, od mých dědicův. — Protož i moje manželka o tom jest zpravena. Budu Vám snad brzo něco více o té společnosti psáti, zatím pracujte jen pilně, a zvláště co by k osvícení ducha sloužilo."

Kdo byli někteří ti „dobří Čechové", kteří tou dobou společnosť usilovali založiti, Jungmann v rozličných dopisech Markovi vypravuje příležitě. Hlavní v celé příčině osobou byl dle dopisů těch Josef Miloslav Rautenkranc; píšeť 18. dubna r. 1810. Markovi: „Společnosť ještě nemá zniku. Nejedlý (který žel! více advokát než literator jest) předstírá to, že jich málo v Praze, an prý Tomsa a Rulík k tomu se nehodí. Bude psáti co nejdříve Rautenkrancovi a Puchmajerovi, abychom aspoň založili společnosť dopisující (Société correspondente). — Jest tu jen o dobrý plán," ale po třech měsících věc stojí na starém místě, a Jungmann stěžuje si v dopise ze dne 5. července: „Rautenkranc mi kluk nic o tom nepíše! Hanba nám Čechům, že tak všecko váhavě jde!"

Kromě spisovatelův i někteří jiní vlastenci, jak vysvítá z dopisů Jungmannových, zasazovali se kolem r. 1810., aby „Společnosť česká" byla zřízena. Také vysvítá z do-

pisů těch, že „Společnosť“ měla míti dvojí úkol, jeden literární, druhý nakladatelský, a že veliká byla naděje, že stane se skutkem. Avšak obrat nepříznivý vzešel v době kratičké, takže Jungmann již 11. dubna r. 1811. psal Markovi: „O společnosti Rautenkranc nic nepíše, Vaše peníze u mne zahálejí, pročež posílám jich zpět; až přijde čas, můžete dělati, co se Vám zlíbí.“ Psal ovšem o „Společnosti české“ Jungmann Markovi zase ještě dne 15. února r. 1813.: „Co zmiňujete o ‚Společnosti‘, není nikoli proti mému zdání a žádosti. Já toliko nerád vidím, když se mnoho křiku vede. Naše správa čili nesprávа se toho jména „Společnosť“ náramně lekla a ubohého Klicperu*) (což mám z jeho úst) k policii městské potahovali pro to jméno. Může býti společnosť pevná, o které svět by nevěděl, kromě z účinků . . .“ a také v pozdějších dopisech z r. 1815. činí kratičké zmínky, z nichžto zjevno, že chystáno ji založiti, ale všechny pokusy o to potkávaly se s nezdarem, třebaže také Marek dne 18. března r. 1815. psal Jungmannovi: „Což pak by se dalo pro naši Společnosť uzavříti, Tablicovi jsem psal, a P. Jelínek chce v tom nápomocné účastenství míti, přece bychom několiko shledali dobrého ducha, pište mi o tom své zdání,“ jakož i také ještě 28. června téhož roku „Tablicovi jsem psal a on mně o základu své společnosti náležitě vyučil, já tedy nemeškal podobné navržení vyhotoviti pod názvem: zboru podkrkonošských Čechův, a s připojenou přímluvou neb nápovědí jsem to P. Jelín-

*) Míní tu Václav Kliment Klicpera, který byl, nežli stal se r. 1819. professorem v Králové Hradci, po delší čas auskultantem Jungmannovým. (Viz v Zeleného „Životě Josefa Jungmanna“ na str. 232.)

kovi do Libuně podal, aby skrze jeho ruce dále po vikariátě a pak dále rozesláno býti mohlo, což se vbrzce stane, jen se tu rozchází, že snad pro všecko přece budeme musit pohledávati povolení ředitelské, neboť i uherští musili cos podobného míti, davše diplomy sobě v Praze tisknouti skrze p. Dobrovského, jakž píše Tablic, an rozpačitý censor, až uznáním samého purkrabího ohrazen býti musel. Naši horští Čechové z toho velmi povděčni jsou a i sám mladý pan Veit na zprávu p. Boskovského Nigrina se pronesl, že ji napomáhati chce."

Z Tatobit r. 1815. Marek dosazen byl za lokalistu na Hrubou Skálu a r. 1820. za faráře do Týna nad Rovenskem, *) za kteréžto doby sepsal a vydal v Praze r. 1820. „Logiku nebo Umnici", což opětně stalo se na vybídku Jungmannovu.

Jungmann totiž, dostav se koncem r. 1815. do Prahy, jal se hned pomýšleti uvésti ve skutek rozmanité své úmysly literární, které vznikly v něm za pobytu jeho v Litomyšli, usiluje zejména založiti a vzdělávati písemnictví vědecké. Jmenovitě pak hodlal s přátely svými vydati knihy o naukách na ten čas nejpotřebnějších, jakousi encyklopédii nauk. I psal již z Litomyšle 30. srpna r. 1815. Antonínu Markovi: „Přijdu-li do Prahy, postaráme se o to, aby něco v Čechách vycházelo . . .**)

*) Že stalo se to teprve r. 1815. a 1820., a nikoli r. 1814. a 1819., jak udáváno v životopisech Markových, patrno z dopisů Jungmannových v „Musejníku", roč. 1882., na str. 168., 462. a 463.

**) Jungmann míní zde, jak ze dřívějších slov v dopise tom patrno, nějaký časopis, který by si lépe vedl nežli Hromádkovy „Prvotiny".

Především chceme tu encyklopédii Funkovu neb raději podobnou českou malou vydati. P. Kouble přírodopisnou, pan Kramář zeměpisnou, p. Jodl (podle psaní Kramářova) dějepisnou část na se vezmou, já vezmu přehlédnutí celého a korrekturu s tiskem na sebe; Vy byste mohli logiku a dušesloví (psychologii) na se vzíti. Není toho mnoho," a po svém příchodě do Prahy 11. ledna roku 1816.: „Od mého do Prahy příští byl jsem posud jako v závratu . . . První rok málo tuším vyrobím pro naši literaturu, avšak aspoň o to se postarám, aby ta malá encyklopédie vyšla. P. Kramář mně to potěšení udělal a sám svou část (zeměpis) přinesl. Kýž i Vás brzo tak uvidím! Již ani nevím, kdo a co na sebe vzal vypracovati k té věci. P. Jodl historický díl; Kouble přírodopisný a jest-li Vy filosofický vyhotovíte, nezbyde mi ničeho, než abych to srovnal a pod jednu měru a jeden spůsob uvedl, což ovšem dosť ještě práce dá. Máte-li nějaké pomůcky, pusťte se svobodněji . . . P. Nejedlý mým ponuknutím a přimluvením posléze zaměřil se vydati „Hlasatele"; má as na dva svazečky pohromadě a sbírá na třetí a na čtvrtý, aby aspoň na jeden běh založen byl. Můžete-li tam něco sebrati a p. Vetešníka neb jiného též k tomu pozvati, doufám, že to učiníte . . . Dušesloví pana Vaňka mám u sebe, jest to hodná práce; některé názvy se mi přec nelíbí, ač jich sám nevím jak dáti . . ."

Avšak k „encyklopédii" zamýšlené z rozličných příčin nedošlo, toliko „Logika", kterou Marek ihned, jak Jungmann jej k tomu vybídl, pilně spisovati se jal, napsav mu hned 3. října r. 1815: „Kdybychom českou encyklopedii sraziti mohli, bylo by to arci pěkná věc — ten

úkol, který byste na mne vzložili, milerád bych podstoupil,“ ocitila se v létě r. 1819. cele dokonaná v rukou Jungmannových.

Ostatně Jungmann i sám ustavičně a pečlivě staral se o spis ten. Samo druhé jméno titulní „Umnice“ stvořil Jungmann, kolísav nejprve mezi jmény jinými. Psaltě Jungmann Markovi 31. července r. 1817.: „Nepochybně jste hodně postoupili v logice (umnictví?) . . . Já nyní posavad, ač pro školní práce z dlouha, na theorii maličké k chrestomatii pracuji . . . Tam také všelijak kroutím slova. ‚Idea‘ chci jmenovati podle Rusův ‚vid‘ . . ., logický = umnický . . . a tak na př. umník = Logiker; umnictvo, umnictví = die Logik als Kunst, umnice = die Logikerin, b) Logik als Buch? Jest to ještě chaos. Až vyjde Vaše logika, potom budeme podle Vás . . .“ Jungmann tedy mínil říditi se v příčině té Markem, ale Marek asi také nevěděl si náležité rady a ptal se zase Jungmanna. I odepsal mu Jungmann 4. ledna r. 1818. toto: „Co se týče nazvání logiky, tuto napřed vizte, kterak se posud snažili Slované ji nazvati,“ a vyjmenovav názvy jinoslovanské, podotekl: „Z toho viděti, že Vaše zkouška nejlepší, an žádné z těch slov zlé nebylo; přece se mi posud nejlépe líbí ‚umnice‘ aneb jestli to krátké, ‚umovnice‘, třebas i Logikerium sloulo. Čili raději umník (umovník) jako slovník, mluvník, za kteréž však Hanka raději chce mluvnice. Zdá se mi, jakoby snazší k rozumění bylo umnice nežli umice . . .“ Podobně také všechna nová slova, jichžto v Markově spise, rozprávějícím o oboru potud jazykem českým nevzdělávaném, bylo hojně, Jungmann sám i s přátely probíral bedlivě, jakž i Markovi psal 10. října r. 1816.: „Vaše slova

pilně a všemožně projdu a znatelům ukáži, maje úmysl okolo 17. t. m. k Puchmajerovi a Nejedlému Vojtěchu s jeho bratrem Janem se bráti."

Když pak spis Markův ocitil se roku 1819. v rukou Jungmannových, Jungmann psal 18. srpna roku 1819. Markovi: „Vaši trudnou práci, totiž Umnici jsem obdržel, a co povrchně vidím, jest všecko stopa pilnosti a důvtipnosti, bodejž prospěla Čechům, jak hodna prospěti! Líto mi, že mé škrábaniny *) první arch již vytištěn, a já tudy ne ve všech významích s Vámi srovnávati se, ač bych chtěl, nemohu," a 6. října 1819.: „Logiku neb Rozumnici jsme již prošli a konečně shledali, že na největším díle Vaše slova lepší byla než od nás podstrkovaná! Až tedy vyjde z censury, navrátí se vše na své místo, vyjmouce několika slovíček, abychom my slepičky darmo nebyly hrabaly."

A když Jungmann obdržel „Logiku" z censury, psal 26. března r. 1820. Markovi: „Logika u mne leží z censury celá a neporušená! Mluvil jsem s Fetterlovou, jak vysoko by asi přišlo její vydání (500 výtisků) a spočteno to (14 téměř archů prý bude) nedaleko na půl čtvrta sta! Kdybych nebyl vlezl do té koupě domu, **) mohl jsem to sprostředkovati, ale na ten čas nelze; myslím tedy, aby se otevřela praenumerací, ač vidí-li se Vám jinak, račte psáti a kázati," a 7. května: „Rozložil jsem ještě jednou, kterak by vydati lzelo Logiku Vaši, a nalezl, že předplacení útraty dělá na oznámení a odplatu

*) Jungmann míní svou „Slovesnost".

**) Jungmann ihned, jak dostal se z Litoměřic do Prahy, koupil si půl domu a za nedlouho koupil jej celý, čímž se poněkud zadlužil.

knihkupcům sbírajícím i rozsílání peněz a dopisování zbytečné, kdyby se málo předplatitelů sběhlo; pročež jsem dal vyzvídati mezi mládeží studující, zvláště u pp. bohoslovců, právníkův a filosofův, mnoho-li as milovníků by se nalezlo — i podepsalo jich nedaleko 200. Z toho tedy patrno, že by se prodala větší část v nedlouhém čase. Myslím tedy, aby se ony útraty na praenumeraci (a může jich snadno býti k 40 zl.) hned raději obrátily na tisk logiky samé. Jestli se Vám též vidí, dám ji tedy do tisku, a ponesu útraty Vaším jménem, kteréž mi potom odpočísti svým časem ráčíte . . . Již tedy úhrnkem tyto otázky: a) Dobře Vám to, aby se tak vydala, jak navrženo? — b) Jakou literou a formátem? Zdali latinskou či švábskou? ve větší osmerce (jako Slovesnosť) čili v menší, kteréž arch lacinější bude o několik zlatých, ale méně obsahuje . . . c) (a to předůležité jest). Jak kážete, aby se vydala, — nepromĕněná ani v slovci, čili něco změniti chcete? Co p. Purkyně, Presl etc. tenkrát v prázdninách načárovali, to beztoho již jsem začal mazati, a vše, co Vašeho, v celosti nechávati. Někteří žádají, abychom se usnesli v terminech a ne jeden tak, druhý onak pokračovali; ale já nenávidím samovládu v literatuře a rád vidím a slyším cizí mně i odporná mínění; čas z toho, co býti má, ustanoví, ač ovšem, počáteční hned svornosť v terminech prospěšnější býti nepopírám. Vám tedy zůstavuji docela, abyste, co libo (jest-li co), změnili; mně to nepříslušno a — trudno! — . . . Dělejte dle libosti a co nejdříve prosím, že buď celý spis pošlete neb aspoň úkaz zachování mého mi napsati račíte, aby se hned tiskem počíti mohlo."

Takto Jungmann staral se o Markovu „Logiku"

před tiskem, a též o tisku jejím dovídáme se z dopisu Jungmannova k Markovi zajímavé zprávy; psaltě mu 10. července r. 1820. toto: „V krátkosti Vám zvěstuji, že Vaše Umnice až na dva archy šťastně tištěna jest, a celá asi za týden vyjde. Račte tedy čím dříve tím lépeji oznámiti, po kom a mnoho-li výtisků bych Vám poslati měl; širší zprávy a účtů dostanete, až všecko hotovo bude. Zatím jen tolik, že jsem dal tisknouti 500 na tiskacím, 50 na psacím a 10 na tenkém, potom že jsem ve filosof. a theol. pod rukou a skrze známé studenty subskripcí ohlásil a podepsancům slíbil po 1 zl. 15 kr. exempl. dáti, an jinak po 1 zl. 30 kr. býti má, leč byste Vy dražší býti poručili; lacinější nelze, sice bychom nevyšli. Všecko jsem spravil, jakoby má vlastní kniha byla, a doufám i prosím, že Vy spokojeni se vším býti ráčíte. Déle se čekati a odtahovati nevidělo, protože by studenti se rozběhli.“

Vyšel pak spis ten s názvem „Logika nebo Umnice. Vydaná od Antonína Marka, faráře na Teyně, úda československé společnosti v Uhřích“, a vytištěn latinkou ve formátě menší osmerky. Věnován jest „Jeho Vznešenosti Pánu panu Františku Adamu hraběti z Waldšteina Wartenberka, cís. král. komorníku, obristlieutenantu, kommendatoru řádu Leopoldova a Maltézského, údu petrohradské, moskevské, pražské, vídeňské, berlínské, řezenské, göttingenské, lundské učené společnosti; pánu na Duchcové, Oberleutensdorfu, Třebiči, Hrubé Skále, Svijanech, Loukovci, Sichrovu atd.“. Též o tuto dedikaci Jungmann pečoval. Psaltě Markovi 1. prosince r. 1819.: „Račte prosím co nejdříve se starati, aby J. Exc. pan hrabě Váš svým podpisem to potvrdil, že přijímá dedi-

kaci Logiky, jinak by se nepovolila. Netřeba k tomu štemple, nébrž jen kouska papíru. Vlastně k samé dedikaci své jméno přisaditi mohl.“ A dovídáme se zároveň z této péče Jungmannovy o dedikaci pozoruhodné zprávy, že „Logika“, kdyby hrabě dedikace nepřijal, „by se nepovolila“. K takovémuto tedy prostředku bylo utéci se prvému novočeskému spisu filosofickému, aby mohl býti vydán! Tak podivnými cestami vyšel anebo zase nevyšel mnohý spis znova vznikajícího písemnictví našeho na konci minulého a na počátku tohoto století! — — —

Do doby, kdy vyšla Markova „Logika“, připadá také jiný významný čin Markův, a to v příčině „Libušina soudu“ neboli, jak od r. 1859. zoveme staročeskou památku tu, „rukopisu Zelenohorského“. Jest známo, že Josef Dobrovský hned, jak o „Libušině soudě“ zvěděl, prohlásil jej za podvržený. Auktorita pak Dobrovského byla v té věci tak mocna, že tehddejší výbor „Musea českého“ po zdání Dobrovského vyloučil jej ze sbírek musejních, po čemž delší čas nikdo netroufal si u veřejnosť s ním vystoupiti. Konečně odhodlal se k tomu přece Marek, zaslav přepis rukopisu toho J. B. Rakowieczkému, který jej v prvém svazku své „Pravdy ruské“ r. 1820. ve Varšavě u veřejnosť podal, odkudž jej admirál Šiškov ve „Zvěstech akademie ruské“ r. 1821. tolikéž vytisknouti dal.

Kromě toho Marek i po roce 1815. zabýval se básněním, a složil tehdáž i tři příležité básně k poctě litoměřického biskupa Josefa Františka Hurdálka, k čemuž opětně Jungmann jej pobídl.

Když Hurdálek, před tím děkan litoměřický, jehožto Jungmann byl nadšeným velebitelem, stal se biskupem,

ihned vyzval Marka, aby povýšení jeho oslavil ódou, dopsav mu 1. července r. 1815.: „Pan děkan Hurdálek tedy již biskupem zdejším jest ... Spište nějakou ódu a položte mu na srdce, aby Čechům otcem byl a seminaristů k češtině měl.“ Marek pak ihned vyhověl tomuto vyzvání, takže již 30. srpna r. 1815. psal mu Jungmann: „Tu ódu Vaši z celého srdce rád podpisuji, uděláte mu velikou radost ...“ Poslal pak Marek ódu Jungmannovi s dopisem ze dne 7. února r. 1816., napsav mu: „Co se dotýče této přílohy, totiž písně ku dosednutí P. bisk. Hurdálka na stolici litoměřickou, Vám s tou prosbou odesílám, bysto ji k tisku dopomohl, k čemuž lhůty na málo zbývá, neb již 18. února má v Praze konfirmován býti, že pěkný tisk a papír k tomu přísluší, bez mého navržení nahlídnete; na velínském papíře aby jich bylo asi 20, na psacím as 150 a bude-li se Vám viděti něco i na prostém. Útraty račte mi oznámiti, a já bez meškání tiskaři jak od tisku tak i od vazby zapravím ...“

Óda ta stala se potom zajímavým spůsobem Hurdálkovi známou, jakž oznámil Jungmann Markovi 18. února r. 1816.: „V krátkosti dávám věděti, že Vaše výborná óda teprve včera z censury porouchaná, o dvě strofy kratší přišla; starám se, aby co nejdřív a sice do úterý budoucího, t. j. do 20. t. m. vytištěna byla. Včera jsme s p. Hankou ji prošli. Jeden verš nebyl celý, ten jsme tedy nějak oplácali. Co se nákladu týče, nemohu posavad říci, jak vysoký bude; zatím ze svého vše objednám. Vy jen co nejdříve pište, kam to vše zaslati mám? Dnes tu předůstojný náš a milovaný p. biskup svěcen byl, čemuž já se dívati tak šťastný byl, a radostí od pláče upokojiti se nemohl; neboť jest to muž v tom zlém

světě jeden z dobrých. Co se jiným důstojným jeho řádu z poklony říkává, to jemu a o něm říci vše nedostatečno. Dej mu Bůh dlouho a šťastné panování! — Náhodou se stalo, že censor (nerozumějc snad všemu) p. Dobrovského se tázal na něco o Vaší ódě. Veledůst. p. biskup, navštíviv p. Dobrovského, dověděl se o té ódě i o tom, že Vám něco smazali.“ Tiskem óda ta vyšla o sobě s názvem: „Píseň k dosednutí na biskupskou stolici litoměřickou Jeho biskupské milosti, nejdůstojnějšího pána pana Josefa Františka Hurdálka, na vysokých školách pražských doktora mudrctví a bohosloví, pána na Drumu a Trebouticích atd. dne 25. února 1816. od Jeho dioecezána A. Marka“, a má jedenáct sloh. Druhou ódu k poctě Hurdálkově Marek složil skoro zároveň s prvou s názvem „K jmeninám J. bisk. Milosti vysoce důstojného pána pana Josefa Františka Hurdálka, biskupa litoměřického, dne 19. března r. 1816.“, která jest otištěna v Jungmannově „Slovesnosti“ r. 1820. a třetí r. 1819. s názvem „Uvítání J. M. vys. důst. p. Josefa Frant. Hurdálka, biskupa litoměřického atd., do Libuně 19. června 1819., není však v žádné z veřejných knihoven pražských.

Za pobytu svého na Hrubé Skále Marek vešel roku 1820. ve svazek přátelský také s Josefem Vojtěchem Sedláčkem, professorem v Plzni, a to způsobem nad jiné zajímavým. Byv totiž hluboce dojat „ohnivými básněmi a vlasteneckými provoláními“ Sedláčkovými, Marek podal mu ruku svou ke svazku přátelskému básnickým dopisem z Hrubé Skály r. 1820. poslaným, který jest otištěn v „Čechoslavu“, roč. 1820. (na str. 73.) a který jak formou tak obsahem i posud jest velice pozoruhoden. Dopis ten zní:

Marek Sedláčkovi
z Hrubé Skály do Plzně.

Příteli! tím ponejprv tě zůvi jménem!
S tebou ponejprve svatý spolek stvrzuji,
v srdci tobě dávno otevřeném
místo mezi zvolenými věnuji.
Znám tě od té blahé chvíle,
co jsem u českého Parnassu
nad záhubou vlasti kvíle
okřál v ukojném tvém Múzy ohlasu.
Sprosto povlovnými šla tě kadeřemi,
o povlovném lehkém kročeji,
jedva nohou dotýkala zemi
libou jevíc vroucnost na obličeji.
Znám tě, co tvá lýra s kladným zvukem
tklivě srdce mého dotknula,
co tvá píseň božským dýšíc vnukem
k mému uchu hlaholy své vanula.
Znám tě, co jsi v chrámě Minervině
české mluvy rozpjal korouhev,
co se mrzutému chvatu po cizině
šlechetný tvůj opřel hněv.
Znám tě, co ten věštec cizokrajný
českou odchovaný mateří!
zveleboval nás a jazyk slavohajný
proti zrádné v Čechách zákeři.
Dávno k tobě byl jsem citem sklonný,
ač tvé tváře neviděv ni osoby,
s hodného však vlastenectví spony,
spřáhly svorné duchů našich podoby.
Toto příbuzenství dále sahá
nežli může nejapného těla hmot,
komu jazyk, komu vlast je drahá,
za svůj uzná našich myslí rod!
Protož stůj, jak tobě libo k mému boku
vždy co věrný přítel, věrný druh

v tichém, v bouřném živobytí toku
směj se na nás směvné přízně duch.
I když zvrhlé Čechů pokolení
jizlivě se na nás osupí;
i když za své trudné přičinění
nenajdem leč lehkovážnosť potupy.
Tehda uteku se ku příteli svému,
srdce k srdci něžně přičině,
poulevím duchu hořem sklíčenému,
stoje na bezpečné přátelů svých výšině.
Nelíb to, co z mého srdce plyne,
slabodušnému se Nečechu,
po odplatě bažím zcela jiné,
a přítele hledaje svou potěchu!
Úsměch vezma za náhradu
tvůj a mužů tobě podobných,
ten si za nejsladší vnadu
klásti budu nepatrných prací svých.

Kromě této básně Marek otiskl v „Čechoslavu“ r. 1820. dvě básně, složené dle Schillera, totiž „Nářek děvčete“ a „Tajemství“, a r. 1822. báseň „Na Velis, v okolí Jičína“. Mimo to otiskl za té doby r. 1817. tři básně v Hýblových „Rozmanitostech“, a to: „Potápěč“ (dle Schillera), „Prosba k Bohu v nouzi nynější“ a „Píseň za úrodu“; otiskl-li Marek ještě něco v „Rozmanitostech“, pisatel těchto řádků nemůže říci, protože ročníku 1819—1822. časopisu toho nikde v Praze dopíditi se nemohl.

Dříve ještě, než Marek dostal se z Hrubé Skály do Týna nad Rovenskem, měl státi se k radě a přímluvě Jungmannově katechetou v Praze.

Jungmann psal mu v té příčině 29. dubna r. 1818. takto: „Důležité slovo! Předvčírem byl jsem v jisté pří-

čině u referenta Tvrdého *), kdež mezi rozhovorem rozmanitým domluvili jsme se stran jemu na srdci ležícího „Přítele školního", kteréhož on by přeráď českého měl a mně redakci jeho vstrčiti chtěl. Já: čím mohu přispěti, rád učiním. On: přispěti to málo. Redaktora potřebí. Já: moje rhetorika a význam i slovník mi tuze na srdci leží. On: kdybych jen koho měl! Myslel jsem abychom nějakého Čecha dostali sem k normální hlavní škole, ale sklamala mne naděje . . . Já: Já bych věděl někoho, kterýž by nade všecky byl. On: Kdo jest ten? Já: můj dávný přítel Marek. — Tak šlo to rozmlouvání daleko, že jsem připověděl Vám psáti, a vyznám i přemluviti Vás, abyste to místo přijali. Že ale důležitá věc jest, budiž Vám na vůli dobré cele dána. Já řeknu jen, v čem věc záleží, Vy čiňte, jak se líbí. Měl byste jakožto katecheta a professor v dobrém čísle (budoucně) 600 zl., nyní prozatím 1500 zl. v měnkách víd., mimo to, jak sám Tvrdý povídal, není tak prázdná professura; examina privatistů a jiné drobnůstky vždy jsou . . . Nejhlavnější ale jest, co řekl Tvrdý: když umře Pařízek **) — již tuze sešlý — žádný Vám direktorát vzíti nemůže, a potom byste měli 1100 zl. na stříbře neb 3000 zl. v. v. Jsa direktorem a zde u ruky — snad by Vás i nějaká ta kanovnická čepice uhodila po hlavě. A co mám to ceniti, že v Praze, co, že blízko mne — to ovšem mně největší cenou bylo by. Zdejší Čechové, kterým jsem to jako nějakou možnosť pověděl, plesali.

---

*) Frant. Tvrdý, referent u věcech vyučovacích u guberna a horlivý Čech.

**) Aleš Vincenc Pařízek, ředitel hlavní školy malostranské v Praze, zemřel r. 1822.

Již jsem i také hned na povinnosti Vaše se tázal u Pařízka; ty jsou: 12 hodin školy za týden (zrovna tolik co já), ve svátek a v neděli mši čísti a v kapli normální a per turnum asi čtvrtou neděli exhortu dítkám. — Pak byste se ovšem nevyhnuli redakci českého „Přítele školního", dokavad by vycházel, v čem bychom Vám všichni pomáhali. Rozmyslíte-li se, získáte sobě gubernium velmi . . . Čechům učiníte radosť a mně — spásu! Nechci více doléhati, ale i to považíte, že silně se opět rozpráví, že duchovní statkové prodáni a duchovní na penězích placeni budou; potom byste lépe se měli co professor neb dokonce direktor (jakož to by se zajisté brzo stalo, poněvadž ubohý Pařížek tuze schází) než snad některý farář. Bude-li vůle Vaše, račte suppliku poslati na zdejší konsistorium, čím dříve tím lépeji — a 26. máje dostaviti se ke konkursu, kdež se žádá obyčejné umění katechetické a paedagogické, jak ústně tak psaně. Učiníte-li to, prosím, že ke mně několik dní dříve zavítáte, neb se potom několik dní zdržíte, abychom se potěšili opět jednou po drahném čase — a pak brzo — brzo Pražanem budete!"

Takto Jungmann uměl přemlouvati Marka, a podařilo se mu to také. Marek ho uposlechl, napsav mu 7. května 1818. tento dopis: „Opět píši Vam, ač opět s novým rozpakem. Včera, pobyv v Libuni, přinesl jsem sobě srdce na dvě strany různé trhané. P. Jelínek mne jakousi narazil srážlivostí, že co bych vlastně chtíti měl, sám nevím nyní. Nejednou mne jindy rozněcoval, abych sobě přiměřenější cíl, nežli jest farářství, vytekl, a na to pomýšlel, k čemu schopen jsem se jemu zdál, — a i onehdy, když jsem Vaše návěští mu pronesl, byl srozuměn s Vaším

mínčním. Na to včera mi vyjevil, že čím více to u sebe rozvažuje, tím více nesnází že vidí při tom předsevzetí, jakoby říci chtěl: V tobě za jedno nenalézám té katechetické obratnosti, jenž by v první této a názorní škole tebe ozbrojovati měla stojícího a všem očím a uším vystaveného, za druhé nedůvěř se toho do ostatních, čehož by jsi nadál a důvěřil do svého přítele Jungmanna, jenž pominuv slabé strany tvé, jen samé dokonalosti v tobě vidí a přízní jatý jako otec miláčka svého v duchu brzy direktorem brzy čepicí a holí ozdobeného spatřuje; za třetí tady při skrovné práci skrovnou máš výživu, tam při práci ohromné a také mzda tě čeká ne o mnoho výnosnější, zvláště bude-li tobě jako tuto ještě někdo po boku. Že toto navržení bez důvodů zcela není, přiznáte se, an i ve Vašem listu ke mně těmito slovy: „Rozmyslíte-li se — nechci více doléhati, — bude-li vůle Vaše“ cosi podobného vyjádřeno jest! — V mé hlavě není rozum můj samodržitel — an v hlučném sněmu národním jediný daemagog může zvrátiti úmysl jeho hlasem svým — uvažto Vy se v panování jeho, neboť hlas Váš zdá se nejmocnějším býti. — Zatím ustrnul jsem na tom, že 11. t. m. v pondělí se vydám do Prahy, abych se dílem ústně o všecko umluviti, mým budoucím vrchním představiti a očitě o jejich ke mně sklonnosti přesvědčiti mohl. Naleznu-li více podnětův, s větší chutí stanu se Pražanem; budu-li odstraněn, bez menšího násilí zůstanu na skále . . .“ Po té Marek skutečně přijel do Prahy a podrobil se konkursu.

Avšak již 4. srpna r. 1818. Jungmann zase radil Markovi, aby místa toho nepřijímal, napsav mu toto: „Ten ošemetný chlap Pařízek, maje skleničku vína v hlavě,

zabral se ondy k Hankovi a tam mluvil, jak myslil. Že prý jest Tvrdý svéhlavý fantast, že nemůže také všeho, že konsistoř celá proti Vám jest, a mnoho již rad u gubernium získáno, že Váš konkurs docela propadl, ano i vlastně nepprávě držán jest (illegal), že P. Hinrle cele s ním smýšlí a pravil (er kenne den Marek von Leitmeritz — er habe keinen Kopf) a takových „že“ tolik z nectné své tlamy vysoptal, že jsem já v prvním okamžení se vším tím k Tvrdému jíti chtěl; ale rozloživ to lépeji, šel jsem raději sám k Pařízkovi, kamž mne Hanka doprovodil, abych ne jako klevety donesl referentovi, nébrž čeho sám bych svědkem byl. Ten špatný muž Pařízek ale jinak se kroutil, že sice co Čecha si Vás váží, jednak aby Vám co katechetovi svůj hlas dáti mohl, to že mu svaté náboženství zbraňuje, že konkurs Váš není celý a druhý kandidát že každodenně dělá výborně konkurs výkonem atd. Ze všeho jsem pozoroval, že s takovým lotrasem živu býti bylo by spanilému srdci Vašemu muka, a ustanovil jsem hned u sebe Vám přimluviti, abyste i moha vzíti tu katechetiku, nevzali, kterou vezmouce beztoho jste jen oběť vlasti přinésti se snažili.“ Marek pak opravdu přestal na dobro domáhati se místa toho, takže Jungmannovi 18. prosince r. 1818. psal: „Ovdovělá katechetika opět se o mne včera ometla od guberna na mne vzneseným zkazem, chci-li, že mi volno na nový konkurs přijíti, tolik co na nové námluvy: kteréžto pozvání, ačkoli skrze naši konsistoř mi přišlo, tak málo ke cti si kladu, že se činiti budu jako nezvěda o něm . . .“

Jako do Prahy za katechetu tak Jungmann chtěl Marka dostati po smrti Antonína Jaroslava Puchmajera na faru do Radnic. Psal mu 29. října r. 1820.: „Tyto

dny byl u mne p. prof. Sedláček, který Vás pozdravuje, a povídal, že nedávno s p. hrab. Šternberkem Kašparem mluvil o nástupci Puchmajerově a pravil jemu: hezké by bylo, aby V. M. hraběcí tu faru opět některému literatoru českému udělila, — načež p. hrabě odpověděl: Schreiben Sie den Herrn, sie sollen sich melden. Z toho povstala myšlénka, nelíbilo-li by se snad Vám to místo? Jaké vlastně jest, mně nepovědomo, ale dle Sedláčka dobré a nejlepší na onom patronátu . . ." Také 11. listopadu r. 1820. Jungmann psal Markovi: „Nepochybně dostali jste listu onehdejšího ode mne, v kterém jsem Vám přednesl, zdaliž byste o radnickou faru státi chtěli. Aby se nic nepropáslo, dal jsem 1 výtisk Umnice p. hr. Šternberku skrze p. Hanku. P. hrabě prohlásil se, že by Vás ovšem mezi všemi Čechy nejraději měl a že o Vás již rozprávěl s panem Vaším hrab. Valdštýnem, ale že se bojí, že Vás konsistoř nevezme mezi kandidáty, protože by jí to bylo k hanbě, aby vyznati musela, nemíti ani jednoho Čecha, jehožto představiti mohla. Jak ta odpověď vzíti se má, sám nevím. Jest to řeč diplomatická čili prostá? — Vy zajisté učiníte, co za nejlepší uznáte. Nám odpustíte, že Vás k sobě blíže přitáhnouti snažni jsme. Snad by vždy neškodilo nějaké psaní p. hrab. zmíněnému; čili na žádný spůsob nechcete?" Marek tedy snad ani do Radnic nechtěl a vyslovil se tak snad i v dopise k Jungmannovi, jak lze domnívati se z uvedených právě slov Jungmannových „čili na žádný spůsob nechcete?". Že pak byl by se fary té dožadoval, o tom není ničeho známo, a že bezpochyby nedožadoval se jí, lze domnívati se z toho, že právě téhož roku 1820. z Hrubé Skály dostal se za faráře do Týna nad Rovenskem.

Stav se farářem Marek pro zaměstnání s úřadem tím spojená neměl náležitého a vhodného času, aby zabýval se literaturou tak jako dříve, a počal ji jaksi zanedbávati. Oznámil to také Jungmannovi, avšak Jungmann ihned vzchopil se k důtklivé pobídce, povzbuzuje ho úsilně, aby neochaboval. Psaltě mu 21. srpna r. 1822.: „Co o svém odcizování se literatury jakémsi píšete, přichází mi nemožné; tak mnoho zakládám si na ušlechtilé srdce a dovtipnou hlavu Vaši, že nemohu sobě Vás jinak než oslaveného u svojich i potomních pomýšleti. Jist jsem, že nás něčím velikým neočekávaným pojednou překvapíte, buď to próza nebo verš — od Vás vše milo a příjemno. Kdybych věděl, že byste kdy ustati měli a státi se Vám sám sebe nehodným, uložil bych Vám, zaklínaje Vás přátelstvím a vlastí, úkol, buď střádání výborných svých citů a myšlének a jich v jedno s předešlými svými básněmi sebrání — buď přeložení nám toho, oč se nikdo z nás pokusiti nemůže a nesmí, něčeho velikého, klassického, budiž to Homér, budiž to Tasso neb kdokoli ze světějších — buď konečně pokračování ve filosofii české, kterouž jste tak pěkně započali.“

A Marek ihned uposlechl tak, jako dříve vždy poslouchal ochotně rad a pokynův Jungmannových, čehož uvésti lze jmenovitě významný příklad z r. 1821.; Jungmann psal Markovi 19. února r. 1821.: „Nyní mám plnou hlavu metriky; dal jsem se do té nechutné práce — zlomků, a chci dáti do Kroka něco o nich a o metrice vůbec, jestliže kdo jiný něco lepšího nepošle. Račte prosím pozor svůj obrátiti na indickou metriku, a možné-li vyzkoumati, který by spůsob veršů nám nejpříhodnější byl. Ti hoši indianští jsou tak hbití a potočití ve veršování

jako v provazolezectví. Kdož po nich to dovedete! Kdybych bohat byl, vsadil bych odměnu za každou strofu 1 dukát, kterou by mi kdo udělal podle tatra padé vjalinám.“ A tu Marek nemeškal a popílil si obradovati Jungmanna tak rychle, že již ve druhém svazku „Kroka“ (na str. 35.) jest otištěna báseň Markova „U hrobu mateře“, složená „dle indického rozměru zvaného Akšara čhanda, slohy A. rodu Trištubh, tvaru Mauktikamala“. Jak rozradostněn byl Jungmann, obdržev od Marka tuto báseň, a jak velice — ovšem přílišně velice cenil toto veršování po vzorech indických, vyslovil v dopise psaném v dubnu r. 1821.: „Proslova i žalozpěv se mi velmi líbí, a jistě všem líbiti se budou. Kdyby více Marků o prozódii indickou a míry se pokoušelo, brzo bychom nad všecky Evropany vynikali. Poláci a Rusové půjdou třeba později, ale jistě touž cestou.“

V Týně nad Rovenskem Marek shotovil i spisek, který počátkem r. 1823. vyšel v Praze s názvem „Omylové dle Shakespeara vzdělaná veselohra Bolemírem Izborským“, jakž udáno na titule. Shakespearovu veselohru tu r. 1864. Dr. Josef Čejka přeložil z angličiny s názvem „Komedie plná omylů“. Jest pak „vzdělání“ Markovo značně stručnější nežli překlad Čejkův a jest vesměs celé prostomluvou, kdežto Čejka přeložil většinu veršem, totiž tak, jak jest v originále. A co týče se pseudonymu „Bolemír Izborský“, Marek přijal jej od názvu otcovského domu svého, jak sám vysvětlil těmito slovy: „Dům, v kterémž jsem se narodil, nazývali ‚na zboře‘ a nás děti — ‚zborské‘, odtud přišlo, že jsem se druhdy tak i podepsával“; *)

---

*) V Michlově „Literaturním letopise“ na str. 300.

byl to památný dům po Českých bratřích, jejž otec Markův zakoupil.

Jest i zmíniti se, že za pobytu svého v Týně nad Rovenskem Marek chtěl prostřednictvím Josefa Dobrovského zjednati rodišti svému Turnovu povolení úřadův, aby měšťané tamější mohli v městě tom provozovati české hry divadelní. Dobrovský přijal na sebe ten úkol, ale nevyřídil ničeho, jakž oznámil Jungmann Markovi v dopise nedatovaném a psaném někdy v lednu neb únoru r. 1823.: „P. Dobr. se velmi zdržoval nad tím, že jste Vy podepsali se na onu prosbu a ne měšťané turnovští; avšak ji vzal přece ode mne s tím slíbením, že ji podá p. h. Šternberkovi a t. d. Včera teprve navštívil mne — což (mezi námi) mne s jeho nevlídností onehdejšího poněkud smířilo — a dal mi předběžnou zprávu, že se divadlo Turnovským nepovolí ani německé ani české, neboť prý řeči nebylo třeba jmenovati, jen věc. P. nejv. purkrabí pravil jemu, že mají poručení zamezovati podobná podnikuutí, zvláště tam, kde není dohledu krajských úřadů a t. d."

Z Týna nad Rovenskem Marek dostal se r. 1823. na faru do Libuně, kde byl před tím v letech 1809—1812. kaplanem a kde nyní setrval již až do r. 1876., vykonávaje tu vůbec úkol svůj kněžský v nerozlučném spojení s úkolem vlasteneckým.

Byl pak Marek v Libuni dokonale spokojen, takže netoužil zaměniti místa toho ani s místem co do hodnosti vyšším. Když totiž Jungmann vybídl Marka v dopise ze dne 27. listopadu r. 1831., aby dožadoval se místa kanovnického na Hradčanech, Marek projevil se Jungmannovi, že raději zůstane v Libuni. Poznáváme to z dopisu Jung-

mannova k Markovi ze dne 13. ledna r. 1832., v němžto čteme tato slova: „Mužné a statečné Vaše rozumování o těch čepicích a holech jest arci v sobě pravé a pravdivé, a nevím, stojí-li to za tak velikou snažnost, hledati toho na Hradčanech pražských, což v Libuni také k dostání — spokojenosti.“ A jsa v Libuni dokonale spokojen, byl vedle úředního svého zaměstnání také dosti literárně činným.

Asi r. 1825. Marek stal se členem překladatelského spolku, jejžto zřídil syn Jungmannův, Josef, kterého Jungmann nazýval po způsobě ruském Josefovicem a který Markovi často místo otce dopisoval. Bylotě tenkráte nemožno stvořiti na rychlo původní české písemnictví zábavné, bylo však již dosti způsobilých dělníků, kteří by vybírali a překládali nejlepší spisy cizojazyčné. I zřídil syn Jungmannův z přátel svých jakýsi spolek, který jal se překládati do češtiny spisy oblíbeného románopisce německého van der Velde, a mezi přátely těmi byl i Marek.

Překlady tyto počaly vycházeti r. 1827. s názvem „Zbírka povídek zábavných C. F. van der Velde“, a vyšlo v letech 1827.—1832. sedm dílů. Díl pátý, vydaný r. 1830. obsahuje „Divadlo z ochoty“, „povídku z počátku devatenáctého století“, přeloženou od Marka; překladatel však udán na titule není. Když syn Jungmannův překlad povídky té od Marka obdržel, psal Markovi všecek blažen 27. února 1828.: „To ‚Divadlo z ochoty‘ mne učinilo jaksi ochotného a veselého, ač jsem vždy velmi zamračený a posupný. Otci mému také se velice líbí. To je přece vzorový sloh, z něhož se naši povídkopravci čemu naučí; takových vzorů se nám posud nedostávalo a proto také ten sloh v povídkách tak bídný jest. Ale

to ‚Divadlo z ochoty‘ je samorostlé, jakoby pan Velde na něm již žádného účastenství neměl.“ Podobně chvalně vyslovil se o překladě tom i Jungmann v dopise Markovi 15. června r. 1830.: „Divadlo z ochoty“ někdy k revisi mé přicházívá, kterýž přehled, ač jsem již dávno byl v rukopise celé četl, vždy opět novou radosť mi působí. Vy jste nás všechny jadrností a obratností slohu za sebou daleko zůstavil. Tam čeština vůbec přijíti musí, bude-li vzdělávána, kdo Vaše jest.“

Roku 1829. Jungmann vybídl Marka též, aby složil knihu hospodářskou. Psal mu 17. února r. 18:9.: „Tajnou žádosť mou tuším již Josefovic Vašnosti pronesl, totiž, abyste, možno-li jinak pro jiné práce a okolnosti, pustili se do sběhu o cenu vysazenou skrze Společnosť hospodářskou — na vyhotovení národní knihy české, jaká jest Beckers Hilf- und Nothbüchlein, která by se téměř jen přeložiti a kde potřebí, na českou zemi předělati mohla. Mluvil jsem dnes o tom s panem Preslem, který při rozsuzující třídě oné společnosti jest, i on má k Vašnosti nejvíce důvěrnosť a rád všecky pomůcky pošle, kterých by se Vám nedostávalo. Ráčíte-li se uvoliti k tomu, zůstane to tajností mezi námi až do svého času. Vyšla také podobná kniha francouzská od Jussieu, kteréž přeložení německé bychom Vašnosti opatřili. Jest to zajisté žádoucí, aby tu práci podnikl dospělý, kdo jak pro věc tak pro jazyk smysl má. A medle, kdo v stavu Vás lepším, ano sám s hospodářstvím zacházíte, potřebnosti lidu venkovského znáte, a — kterak jste!! Dejme, že by Společnosť, jakož nemním to možnosť, jinému cenu přisoudila, vždy nejméně akcessit by Vám dáti musila, a lid by přece Vaši práci do rukou dostal. Avšak p. Presl nejlépe ví,

čeho žádá Společnosť, a když on navrhne Vašnosti, co potřeba, nemůže chybiti trefa. Ač jsem stár a méně způsoben k takovému dílu, neopomenul bych vzíti úkol s druhy vlastenskými pro velikou důležitosť takové knihy — ale mne od Slovníka nesmí nic více odloučiti, má-li před mou smrtí, ne-li celý, aspoň z většího dílu hotov býti."

R. 1831. vyšlo v Jičíně „Šestero kázání postních o hříších proti duchu Svatému. Přeložil z Khýnlových Antonín Marek, děkan i farář v Libuni", kterýžto spisek velice pochvalně byl posouzen v „Časopise pro katolické duchovenstvo", r. 1832. a r. 1843. vyšla v Praze Markova „Pohřební řeč nad rakví Františka Nigrina 1843.", která není v žádné z přístupných knihoven pražských.

R. 1832. Marek podal i příspěvek do „Hlasů vlastenců ke dni 1. měsíce března 1832", vydaných nákladem „Matice české" a obsahujících 15 básní vlasteneckých od 15 spisovatelův. Ke dni tomu totiž připadla památka čtyřicetiletého panování císaře Františka I., i užil toho Sbor musejní, aby dal na jevo svou oddanosť k panovníkovi, za kterého „Matice česká" v život vešla a vůbec znovuzrození českého písemnictví nastalo, a vyzval přední básníky české, aby vlasteneckými plody projevili loyalní smýšlení Čechů. Byly pak vydány „Hlasy" tyto pouze ve 250 výtiscích, a to tak co do typografických okras stkvostně, že prý až do oné doby v Čechách ani kde jinde v Rakousku nic stkvostnějšího nevyšlo. Prodávány nebyly, nýbrž po přání knížete Rudolfa Kinského, kuratora „Matice", který všecky útraty na „Hlasy" sám zapravil, odeslány byly císaři, všem údům císařské rodiny a nejvyšším úředníkům v Praze a ve Vídni;

ostatkem poděleni všichni zakladatelé „Matice" a někteří mužové o řeč a písemnictví české zasloužilí.

Více však než o sobě Marek otiskl v časopisech. V „Kroku" r. 1823. jest od něho báseň „Leander Heře" (dle Ovida) a článek „Lovec anebo Oprava pohřešků proti duchu mluvy československé", jehožto pokračování podal tamže r. 1827. V „Čechoslavu", kde již i r. 1820. podal tři básně, jak výše bylo připomenuto, otiskl r. 1824. báseň „Ukolébavka" a r. 1825. báseň „Nesnáz básnická" a „Na hřbitově", a snad i báseň „K samotě", tamž otištěná s podpisem „Fr. Vetešník", jest Markova; jestiť podpis ten ve výtisku v universitní knihovně pražské přeškrtnut a napsáno švábachem místo něho „Ant. Marek". V „Jindy a Nyní" jsou od něho r. 1833. článečky národopisné „Dokud se nepomstí, dotud se neospravedlní" (o Černohorcích), „Pění Morlachův", „Slovan" a „Něco o Valachii", a v „Musejníku" r. 1830. článeček „O Volbařích", r. 1832. článeček „O stavu Bulharů" a překlady dvou kratičkých črt novellistických z Bulgarina „Venkovák ve společnosti s velikoměstskými" a „Propuštěný voják" a r. 1838. článeček „Jesenisejská gubernie".

Konečně přicházíme k nejdůležitějšímu spisu Markovu, který vyšel r. 1844. „nákladem Českého Museum" s názvem „Antonína Marka, biskupského vikáře, děkana i faráře v Libuni, úda českého národního Museum atd. Základní filosofie. Logika. Metafysika". Předchůdcem tohoto spisu byla „Logika nebo Umnice", kterou Marek k vybídce Jungmannově sepsal a r. 1820. tiskem vydal, jak již výše bylo pověděno. Když pak později „Matice česká" sama jala se pěstovati vědeckou řeč a písemnictví české, tu Jungmann i jiní Marka znova vybízeli, aby filosofické

své dílo doplnil metafysikou. Již 23. října r. 1833. Jungmann psal Markovi: „P. kanovník Pešina a někteří jiní Čechové chtí Vašnost prositi, abyste nás metafysikou obdarovali, k jejichž žádosti i já svého podpisu jsem dáti požádán byl, ač toho všeho tuším netřeba, ano Vy, dáli Vám Bůh zdraví, beztoho na to pomyslíte sám chtě a rád. Jisto, že by kromě Vás nikdo z nynějších Čechů v podobnou práci buď neuhodil buď uhoditi nedospěl, a nedáte-li Vy nám metafysiky, dlouho ještě bez ní budeme."

Dříve však, nežli Marek metafysiku dodělal, ukázala se potřeba vydati také druhé vydání „Logiky". I psal Jungmann Markovi 16. února r. 1838.: „Právě, když jsem psaní Vaše dostal, byl od jednoho knihkupce u mne pro logiku — jížto však již dávno není. Pročež opětuji své navržení, aby aspoň za nějaký čas, ku př. za rok na vydání druhé se pomyslilo, nemůž-li hned býti."

A brzy po té vznikla v Jungmannovi opětně nová myšlénka. R. 1841. totiž běželo o to, aby vyšly nákladem „Matice české" sebrané básně Markovy, i připadlo Jungmannovi na mysl, aby tvořily díl prvý a dílem druhým aby byla logika s metafysikou. Psal tedy Markovi 6. září r. 1841.: „Jakožto druhý díl Vašich výborných prací (theologické o sobě stanou) mohla by býti logika a — metafysika, buď jen nástin její, od něhož nechť Vašnost nikdo a nic neodstraší a neodvede. Nikdo kromě Vás není mocen něco takového vyvésti. Běda tomu, kdo Vás od toho svádí a vlasti tak potřebného spisu nepřeje!" A této myšlénky, aby totiž nové vydání logiky s metafysikou vyšlo ve svazku jednom, Jungmann se již nevzdal. Psal Markovi 13. listopadu r. 1841.: „Připojím krátkou Metafysiku Jägrovu k libeznému nahlédnutí, kdyby snad

se Vašnosti líbilo buď ji přeložiti (censura by ji bez rozpaku propustila, jakožto vídeňské vydání) aneb něco podobného sepsati. Bylo by to pěkné a všem Čechům příjemné, kdyby ona s logikou pospolu na světlo vlastenecké vyjíti mohla," a 21. února r. 1842.: „Vyrozuměl jsem s potěšením z Vašeho listu, že se zabýváte metafysikou; to netoliko mně, ale všem dobrým Čechům, ano i ostatním Slovanům milo a příjemno býti dlužno, poněvadž filosofický jazyk slovanský ještě nejméně vzdělán jest. Co se týká vydání jejího, to ovšem na Vás cele záleží, má-li na Vaše útraty (které se zajisté dobře by navrátily) čili od Matice vyjíti, jaké výminky byste sobě položiti chtěli atd. Já — jestliže poslední cestou státi se vydání má — radil bych, by se s logikou v jednom svazku vydala metafysika, zvláště jestli by se Vám zlíbilo přehlédnouti a snad tam zde něco přidati atd. Byl by to utěšený svazek, kteréhož by v žádné české bibliotéce chyběti nesmělo."

Marek pak, spracovav „Metafysiku" Jägrovu jakož i Krugovu, poslal ji Jungmannovi již někdy koncem r. 1842., a Jungmann dal ji hned do censury, třebaže Marek neupravil ještě druhého vydání „Logiky", které Jungmann přál si míti v jednom s ní svazku. Censura však „Metafysiky" dlouho nevracela, a to bylo Jungmannovi právě vhod. Psal Markovi 29. března r. 1843.: „Metafysika vždy ještě na censurním náloji se povaluje, doufám, že i nejpravoslavnější víra v ní bludu nenalezne, poněvadž původní tekst vídenským soudem nevinným býti uznán jest. Tím lépe, že se pozdržuje; zatím logika dospěje, by s ní se spojiti mohla." Podobně psal mu ihned potom 25. května: „Metafysika posud u direktorátu filosof-

ského vězí. Ti dobří páni bojí se, aby snad čštika sama v sobě již nezavírala něco kacířského, poněvadž k tomu před věky sloužívala . . . Zatím dospěti může Logika, které mimo to čekati nám dlužno."

A Marek skutečně zatím upravil druhé vydání „Logiky", a když Jungmann obdržel je z censury, psal Markovi 15. srpna r. 1843.: „Konečně jednou máme logiku také z censury slavně celou beze vší ujmy a útržky. Nyní hleděti potřeba, aby se staré k novému, tištěné k psanému v dobrý a pěkný celek hodilo, či jste již sami vše to svou tvořící rukou a myslí slícili? Tu sličnou dedikaci ve verších nevím, lépe-li zde opět tisknouti čili k drobným spisům ponechati." V prvém vydání „Logiky" Marek totiž, věnovav ji, jak výše řečeno, Františku Adamu, hraběti z Waldšteina Wartenberka připojil k věnování tomu báseň. Báseň tato r. 1844. vynechána, a celý spis jest věnován „Jeho Excellenci Urozenému Pánu Panu Janu Leksovi z Aehrenthalu, nejvyššímu sudímu dvorskému, kommanderu cís. řádu Leopoldova, skutečnému tajnému c. k. radovi a jubilovanému vicepresidentu při nejvyšším c. k. českém appelačním soudu, výboru v jednotě pomologické v Čechách a skutečnému členu c. k. hospodářské společnosti v Čechách, členu jednoty pro hudební a krásné umění, čestnému členu ústavu pro hluchoněmé, zakládajícímu členu jednoty k probuzení promyslu v Čechách, dopisujícímu členu hospodářské společnosti v Štýrsku, řádnému členu hospodářské jednoty badenské, podporovateli spořitelnice české, okresnímu direktoru ústavu svatoštěpánského pro chudé etc., pánu na Hrubé Skále, Doksanech a Malém Březně etc. etc. etc., svému milostivému patronu s hlubokou úctou a drahovážením".

Také při tomto vydání tak jako při prvém vydání „Logiky“ Jungmann pečoval o dedikaci. Psal Markovi 14. října r. 1843.: „Přípis filosofie Vašnostiny musí se s podpisem pana barona censuře předložiti. Poněvadž přípis až naposled tištěn býti může, zůstavím zatím podpis ten, až ráčíte do Prahy přijeti, snad Vám mileji bude osobně to spůsobiti. Ostatně ještě nevím, zdali na běžící čili na budoucí rok spis ten do účtů matičních vkročí; to teprv kasa rozhodne. Tisknouti ale začne se vskůře.“

Avšak spis Markův nejenže nevkročil do účtů matičních na rok 1843., nýbrž i do tisku byl dán teprve r. 1844., o čemž Jungmann psal 6. března r. 1844. Jaroslavu Pospíšilovi toto: „Odevzdáno mi jednatelství při Matici české a spolu péče o vydání filosofie p. Markovy, kterouž bychom rádi ve Vaší impressí tisknouti dali. Že ale posavad kulhaje vycházeti na ulici nemohu, prosím, abyste sobě nestížili někoho ke mně co nejdříve poslati, s kým bych o tom, co potřebí jest, jménem Sboru jednal.“ *)

Obsahuje pak spis kromě „Předmluvy“, kterou napsal Jungmann, jakožto sekretář sboru musejního pro vědecké zdělání literatury a jazyka českého“, „Základní filosofii“ a „Skumnou filosofii“, z nichžto každá jest rozdělena ve dva „díly“; „Skumné filosofie“ „díl první“ obsahuje druhé rozmnožené a částečně přepracované vydání „Logiky“ s názvem „Skumná dobrá filosofie, čili Logika neb Myslověda“, a „díl druhý“ „Skumnou matiznovou filosofii, čili Metafysiku neb Prostovědu“.

Honoráře od „Matice“ za spis ten Marek nepřijal

*) Viz v Pospíšilově „Z dob vlasteneckých“ na str. 25.

žádného, toliko žádal, aby mu bylo dáno několik výtisků, kterými chtěl poděliti školy svého vikariátu, i dostal 41 výtisk. *) Takž obětavým a nezištným spisovatelem byl!

Po smrti Jungmannově r. 1847. „Sbor Matice české" dožádal i Marka, aby sepsal obšírný životopis Jungmanna, dávného přítele svého, což učiniti Marek ochotně se podvolil. **) Pročež „Sbor" vyzval v „Pražských novinách" a v „Květech" všechny vlastence, kteří jakékoli dopisy od nebožtíka chovají, jež aby k onomu účelu prospěly, aby je „Sboru" na čas půjčili, by životopisec jich užíti mohl. Ale Marek pro množství všelijakého zaměstnání jiného i také pro kmetský již věk svůj k životopisu tomu se nedostal, přispěl však r. 1873. životopiscům Jungmannovým, jichž roku toho na oslavu stoleté památky Jungmannových narozenin vyskytlo se několik, a jmenovitě Václavu Zelenému četnými a spolehlivými daty.

A tak nejdůležitější spis Markův, vydaný roku 1844., byl i spisem jeho posledním. Za posledních třiceti let svého života nepodal veřejnosti tiskem již ničeho. Bylotˇ mu ovšem již r. 1844. 59 let, a kromě kvapícího na něj stáří byl i stále velmi zaměstnán svým úřadem. Mimo to po roce 1848. nadešla v českém písemnictví doba, do které Marek již ani dobře svými pracemi literárními se nehodil.

*) Viz Tieftrunkových „Dějinách Matice české" na str. 94.

**) V Tieftrunkových „Dějinách Matice české" (na str. 107.) řečeno, že již 12. ledna r. 1847. byl čten ve „Sboru" dopis Markův, jímžto na žádost „Sboru" sepsati životopis ten se podvolil. Jungmann však zemřel teprve 14. listopadu roku toho, i napsal tedy Tieftrunk „1847" snad chybně místo „1848", anebo Marek byl vyzván sepsati životopis Jungmannův dříve, nežli Jungmann zemřel.

A netoliko jako spisovatel, ale také jakožto horlivý vlastenec Marek osvědčoval se všude a vždy. Když r. 1831. zřízena byla „Matice česká“, Marek ihned stal se jejím zakladatelem; před ním přihlásili se pouze Rudolf kníže Kinský, Josef Jungmann, Jan Svatopluk Presl, František Palacký a Jan Nep. Štěpánek, takže Marek byl šestým zakladatelem. Kromě toho také horlivě staral se, aby i jiní zakladateli se stali, čehož hojnost dokladů jest v jeho dopisech k Jungmannovi, ba v dopise ze dne 4. prosince r. 1832. zove se sám „výběrčím Matice české“. Že pak r. 1844. za svůj spis honoráře od „Matice“ nepřijal, bylo již výše připomenuto.

Jak horlivým vlastencem a podporovatelem všeho vlasteneckého Marek byl, dal na jevo také v letech 1833. až 1837. strany Pavla Josefa Šafaříka.

Šafařík totiž, nemoha snášeti déle trapné postavení své jakožto professor při gymnasiu v Novém Sadě, vyslovil r. 1832. v dopisech Františku Palackému a Josefu Jungmannovi úmysl, opustiti místo své a přibrati se do Prahy, ač bude-li lze zjednati mu v Praze aspoň na čas nějaké „vyživeníčko“. I usneslo se několik vlastenců pražských, že sami ze svého budou po pět let Šafaříka v Praze vydržovati, a Jungmann oznámil to Markovi 28. prosince r. 1832. těmito slovy: „Z strany Šafaříka ustanoveno mezi námi konečně a jemu ohlášeno, že na pět let jeho určenými sklady opatrovati se vynasnažíme . . . Činili jsme již mnoho pro literaturu vlasteneckou, učiňmež ještě to.“ Marek pak ihned přidal se k Šafaříkovým podpůrcům těm, kteří byli kníže Rudolf Kinský, hrabě Kašpar Šternberk, hrabě Jan Krakovský z Kolovrat, Josef Jungmann, František Palacký, Karel Alojs Vinařický a prvý rok také

Jan Nep. Štěpánek, a poslal peníze za účelem tím Jungmannovi již v dopise ze dne 30. ledna r. 1833. s těmito slovy: „. . . Jest čas, abych se penězi přihlásil, zvláště také z ohledu na vzatý závazek a slíbenou pomoc našemu nehrubě štěstím oplývajícímu Čechu novosadskému. Tuto přikládám tedy 60 zl. stříbra. Dejž Bůh, aby ten dobrý muž mezi námi vzdálenějšími všecko to nalezl, čehož mezi svými bližšími darmo pohledával . . ." A Jungmann odepsal na to Markovi 15. února r. 1833. toto: „Nebylo potřeba pospíchati s penězi . . .; 20 zl. odevzdal jsem na zaplať Pán Bůh p. Palackému pro Šafaříka, takže od Vašnosti na 5 měsíců, t. až do 1. června t. r. již napřed založen jest."

Ba Marek podporoval Šafaříka také ještě po oněch pěti letech, tedy ještě po roce 1837. Psaltě mu Jungmann 19. prosince roku 1837.: „Jakož se pamatovati ráčíte, uvolili jsme před 5 lety na 5 let pomocni býti našemu Šafaříkovi; čas ten vypršel. Nyní prosti jsme závazku svého a jen dobrá vůle každého jest, chce-li co a jak mnoho napotom pro něho učiniti. On jest nyní censor a má platu 400 zl. k. m. . . . Teď otázka jen jest, jak se Vy, drahý příteli, a s svými okolnostmi usnesete, zdali co napotom pro něho činiti můžete a chcete, čili odstupujete docela. Odpověď tu od Vašnosti co možná v krátkém čase prosíme, věc ale Vašnosti zůstavujíce." A Marek odpověděl ihned 29. prosince, že bude podporovati Šafaříka i na dále, jakž dovídáme se z dopisu Jungmannova k Markovi ze dne 4. ledna r. 1838.: „Z připověžené na čas některý pomoci panu Šafaříkovi srdečně děkuji. Tou obětí (malou — považíme-li, že jsme i bez ní se obešli) zachovali jsme literatuře naší platného

pomocníka, z jehož děl vlasti naší chvála i zisk vyplývá. Život náš pomine jako sen, co jsme pro vlasť učinili, to jako nábytkem národním pro nás zůstane."

Podobně Marek byl činným i na širším poli vlasteneckém, čemuž nasvědčuje osudný rok 1848. Vystupovaltě v rozechvělém roce tom neohroženě v popředí a hned účastnil se ruchu politického; byl na sjezdě slovanském v Praze náhradníkem pro veliký výbor sboru československého a v měsíci prosinci toho roku předsedou sjezdu „Slovanských lip".

Zvláště významným a pádným dokladem Markovy horlivosti vlastenské jest i dopis jeho k Jungmannovi ze dne 10. dubna r. 1847., který jest posledním jeho dopisem k Jungmannovi vůbec a který zní takto: „S pravým uboléváním přijal jsem zprávu Vašnostinu o propastech, které literaturu vycházející nadáním Matice české křesťanským duchem vykopává! Takto se staří časové, o kterých jsme se nadáli, že v moře nepaměti uplynuli, vždy opět k nám vracejí jako věčnou klatbou na nás vyřknutí! Ne! není to horlivosť duchovní, to jest německá závisť pod zástěrou nábožnosti, jenž se na naše slabé literní počátky osupuje, ona si najala to vysoké černokněžstvo k záhubě našich počátků! Jinak si to vysvětliti neumím! — Co se sem do Čech německých naplaví knih, řekl bych málo, kdybych řekl nekatolických, ale spíše bezbožných, které ve štítě svém nesou vyslovenou tendenci, aby podkopávaly, a naši horlitelé se nekřižují před nimi, držíce za to, že ti, kteří je čtou, čítati je smějí, ale česká knížka, kteráž na každé stránce nezavání katechismem kanisiovým — ta jest u nich zátraty hodna. Ať uzamykají německá divadla u nás, kde se nekatolické

kusy provozují, ať zavrou ústa tragikům, jenž bezbožné, bohaprázdné sady veřejně pronášejí, až vlasy vzhůru vstávají! — Ale to vše může býti, to žádného nezkazí. Jenom české knihy jsou jedovaty — a nejvýš škodny, a protož lépe aby se ani netiskly! -- Dovedou-li onino páni, co zamýšlejí, tedy se vzkřísí opět nějaký censor Zimmermánek a bude spravovati podle jeho stopy. — Bůh to zprav a narovnej!"

Takto horlivých vlastenců českých věru neměli jsme nikdy nazbyt! Tak psal kněz — vlastenec! Tak smýšlel a jednal kněz ve všech činech a skutcích svých velezasloužilý!...

Za zásluhy, kterýchžto si získal, Marek obdařen byl za pobytu svého v Libuni také nejednou hodností. Roku 1828. jmenován jest osobním děkanem, r. 1843. biskupským vikářem, r. 1844. školdozorcem okresu Turnovského a roku 1850. čestným kanovníkem kapituly litoměřické.

Téhož roku 1828., kdy Marek stal se děkanem, byl jmenován i Jungmann děkanem fakulty filosofické při universitě pražské, i jest zajímav v té příčině dopis Jungmannův k Markovi ze dne 10. července r. 1828: „S velikou radostí četl jsem ve Vašem posledním listu o chvalném povýšení Vašem na hodnosť děkanskou, což mne netoliko proto těšilo, že Vám vůbec z srdce všeho dobrého přeji, ale zvláště proto, že p. biskup, jehož přítomnosti se větší částka bratří Vašich duchovních ostýchá a leká, nad Vámi svou spokojenosť v takové míře pronesl, a to v ten čas pronesl, když jízlivá zloba Vás u něho, jakož jsem něco slyšel, osočiti usilovala. To mi toho pána jinak divného a přísného co milostivého a dobrého před oči staví; on sám očima vida a sám ušima

slyše, rozeznává plevu od zrna, a co komu, to tomu uděluje. Ráčíte mne laskavě k své hodnosti přiměšovati a rovnati — avšak to mé děkanství od Vašeho tak se liší jako titulus od vitula, skořépka od ořechu, jméno od věci. Kdyby popluží libuňské na mém děkanství viselo, tuším, že by se mi ještě nebylo dostalo. Ostatně v pravdě to libé pomyšlení, že v jednom roce podobným spůsobem poctěni a popnuti jsme, což nám mezi jiným upamatováním budiž, abychom jak posud tak napotom za pravé a jako osudem vedené a sloučené přátely a druhy sebe považovali a jeden druhého nepromĕnnou láskou a náklonností milovali, jakož posud jsme milovali."

Co pak týče se úřadu okresního školdozorce, Marek zastával jej od r. 1844. až do r. 1858. Učitelstvo tehdejší, jak vůbec známo, bylo vzděláno toliko skromňounce, v čase pak mimoškolním obíralo se více hudbou než uměním literním. Tenkráte spůsobilosť učitelova více byla posuzována dle toho, jakým byl hudebníkem, nežli jak uměl vyučovati, a hudba kromě toho byla také hlavním zdrojem výživy, jmenovitě tehdejších pomocníků. Bylo tedy při vší té muzice smutno ve školách českých. Proto Marek ihned na prvé visitační cestě, kterou ku konci jara r. 1814. po svém rozsáhlém okresu konal, poznal, že mají-li školy okresu jeho skutečně býti školami opravdivými, jest potřebí postarati se nejprve o lepší vzdělání učitelstva. I umínil si býti tudíž učitelem učitelův a svolával je k častým schůzím, v nichžto přednášel jim o tom, o čem právě vidělo se mu býti prospěšným, a také jinak všemožně je poučoval a zdokonaloval.

Jakožto lidumil a přítel učitelstva i vlastenec ušlechtilý Marek osvědčil se také tím, že založil v Libuni

školní knihovnu, která však za války prusko-rakouské r. 1866. velice utrpěla. Mimo to týkalo se Marka, co jest oznámeno v „Musejníku“, ročn. 1852., na str. 57. svazku třetího těmito slovy: „Máme za svou povinnosť oznámiti ctihodné společnosti vlastenský skutek jednoho jmenovati se nechtějícího ctitele zvěčnělého Jungmanna, který učinil při „Matici české“ základ 1000 zl. na památku šlechetného patriarchy naší vlastenské literatury, z jehožto ročních úroků vždy jeden učitelský čekatel pražské české hlavní školy podělen býti má vkladním lístkem matičním.“ Byltě nejmenovaným ctitelem tím Marek, a z nadace té, která nese na památku přátelství jeho s Jungmannem jméno „Nadace Jungmannova“, dosud každý rok jeden čekatel stává se členem „Matice české.“ Též u patronátního úřadu Hruboskalského složil r. 1852. jistinu 400 zl., z kteréž úroky jsou dávány na přilepšenou podučiteli při škole libuňské a jinde podobně snažil se prospěti učitelstvu také hmotně.

R. 1858. Marek slavil 5. září své kněžské druhotiny, při kterémžto slavnosti mnoho vyznamenání se mu dostalo, a to jmenovitě čestného měšťanství od města Turnova, čestného práva měšťanského z Lomnice nad Popelkou, čestného občanství obce Libuně atd. Téhož roku 1. března obdržel stkvostný diplom od Umělecké jednoty pro Čechy v Praze, kterýmžto jej jmenovala svým členem.

R. 1865. Marek dočekal se 5. září svých osmdesátých narozenin, které klidná Libuň se ctiteli jeho velmi důstojně oslavila. Den oslavy této byl vzhledem k zásluhám Markovým o školství tím významnější, že téhož dne konala se také veliká slavnosť Jana Amosa Komenského, reformátora školství, v Brandýse nad Orlicí, i po-

dán v té příčině téhož roku článek v čísle 36. „Národní školy“ s názvem „Dvě slavnosti dne 5. září 1865“.

A když národ český r. 1873. velebil v Praze Jungmanna stkvělou oslavou stoleté památky jeho narozenin, přítomnosť devadesátiletého Marka při ní byla nejdojemnější její ozdobou jakož i při banketě, spořádaném 23. dubna na Žofíně, jímž oslavováno bylo dokončení Palackého „Dějin národu českého“. Marek pravil tenkráte, že to snad již poslední jeho pobyt v Praze; nenadál se, že zavítá do Prahy po měsíci opětně, aby prokázal poslední službu tomu, jehožto minulého měsíce oslavit přispišil. Přišel k rakvi nebožtíkově na staroměstskou radnici a usednuv zde u nohou Palackého, vytrval tu po celou dobu obřadů pohřebních a potom mezi duchovenstvem doprovázel jej ke hrobu, konaje cestu až na konec Karlína k invalidovně pěšky.

A ještě jedenkráte Marek spatřil Prahu. Hledaje oddechu po velmi činném svém životě, věnovaném církvi, národu a mládeži, nedlouho před svou smrtí ctihodný stařeček šel na odpočinek a rozžehnav se 1. října roku 1876. se stádem svým, opustil Libuň, středisko všech národovců z blízka i z daleka, a odstěhoval se na Smíchov u Prahy.

O odchodu tom z Libuně jest podána zpráva s názvem „Loučení se důst. P. Ant. Marka s Libuní“ v „Poslu z Budče“, ročn. 1876., na str. 652.—653., i stoj zde několik slov dle zprávy té. Téhož dne byla právě neděle. Celá Libuň s okolím svým byla již záhy vzhůru, spěchajíc do chrámu Páně rozloučit se s milovaným a proslaveným pastýřem svým. Chrám byl přeplněn. Z příbytku svého, v němžto meškávali návštěvou u Marka nejpřednější mu-

žové národu českého, kdež narojilo se a vespolek oznamováno si ústně i písemně množství nejvznešenějších myšlének zasvěcených blahu našeho lidu, kde genius národu českého neunavenému pracovníku svému oslazoval spánek libými sny o šťastné budoucnosti národu toho, Marek ubíral se, jsa podporován dvěma zasloužilými kmety z osady do chrámu. Velebný hlahol zvonův ohlašoval posvátnosť doby. V chrámě jubilant uvítán byl administratorem P. Ramešem, který měl ke shromážděným řeč, v níž vylíčil slavně truchlivý význam toho okamžení. Po té Marek četl mši svatou, po které vystoupil na kazatelnu a promluvil tato slova: „A povolal jest pán vladaře, aby počet kladl z vladařství svého! I míra vladaření mého v milé osadě zdejší jest naplněna, mé působení zde jest u konce, a jaký úsudek jste si o mně utvořili, drazí osadníci? Nepřál bych sobě, abych postaven byl pod míru vladaře nespravedlivého. Jest to pocit bolný, mám-li já, stařec, klonící se k hrobu, loučiti se s vámi, loučiti se s místem tímto posvátným, s něhožto více než 3000kráte jsem k vám mluvil. Svůj věk strávil jsem mezi vámi, i bylo mi vždy blahým úkolem, rozsévati símě slova božího, dobrých skutků, a doufám i jsem přesvědčen, že símě to padlo v půdu dobrou a že hojného ovoce ponese. Dnešní slavnosť podobna jest tak, jako byste se byli shromáždili, prokázat mně poslední službu, službu to, jakou prokazujeme umírajícímu otci. Já odcházím s vědomím, že vše k vašemu dobru jsem činil, však činiti více nemohu. Odcházím od vás na stálý odpočinek do zlaté Prahy, a co vám zde mohu zanechati? Tak jako dítky a přátelé scházejí se k umírajícímu otci, jimž on své ruky posledně podává, sešli jste se i vy.

Není mi možné jednomu každému z vás ruky své podati na rozloučenou, uděliti však vám chci požehnání, kteréž vás provázeti bude ve vašem dalším životě. Co vám odkazuji, jest, abyste měli na paměti povinnosti občanské, povinnosti, jež vám klade naše drahá vlasť! Bůh vám žehnej!"

Z chrámu proslavený kmet ubíral se špalírem, který tvořilo občanstvo až k farnímu domu. Zde učinila mu poctu deputace města Lomnice nad Popelkou jakožto čestnému členu svému. Potom představily se mu deputace hospodářských jednot libuňské a knižnické, jejichžto býval předsedou a byl čestným členem, přejíce mu dlouhého ještě zdraví a života. Když pak Marek uveden a usazen byl do připraveného vozu, zavzněla naše národní hymna „Kde domov můj?“, kterou provázela hudba libuňské kapely. Před vozem seřadilo se banderium, za ním školní mládež a ostatní shromáždění. Nastal pochod k Turnovu a veškeren průvod ten došel až na pomezí osady Libuňské. „Vážné to bylo a významné loučení“ — píše o tom dopisovatel z Libuně v „Pokroku“ ze dne 4. října r. 1876. — „jemuž osadníci libuňští všemožně snažili se dáti výraz důstojný, ve vděčné majíce paměti, co tomuto tichému geniovi, horlivému pastýři duchovnímu, obětavému vlastenci povinují oni, povinuje celá vlasť a národ.“

Tak slavnostně tedy Marek rozloučil se s Libuní po třiapadesátiletém tam pobytu. A známo jest, jak i Smíchov cítil se tím, že Marek se tam odstěhoval, poctěna a jakým spůsobem deputace obce i nejčelnějších spolků jej uvítaly. Nejednou Marek pravil, že cítí se

čilým jako mladík, i jevil stále největší účasť pro všechny věci národní.

Než ne dlouho bylo Markovi zde mezi námi již prodliti. O Novém roce 1877. účastnil se ještě dycháneku v místnostech Vojtěcha Náprstka, kde ve společnosti mladších mužů vedl rozpravu filologickou, z které přešel na jiné vlastenecké důležitosti. V masopustě pak navštívil ještě také ples akademiků židů, kde déle pozdržel se na důkaz, jakou důležitosť spolku tomuto připisoval ... Náhle však počalo mu sil ubývati, i zhasl klidně a tiše nejstarší z vlastencův a spisovatelů českých, přes jehožto sněhem pokrytou hlavu sklonilo se skoro celé století, ve čtvrtek 15. února r. 1877. dopoledne, vyčerpav všechny tělesné síly své, a byl pohřben za velikého účastenství obecenstva pražského i venkovského na Vyšehradě.

Ale památka Markova potrvá dojista navždy a bude ve cti slavena u potomků jako posledního z vlasteneckých hrdin našich, kteříž odvážili se díla, náležejícího k největším dílům nejnovější doby, a proto jména těch skromných, pilných, nadšených, obětavých dělníků na opuštěné, spustlé národu roli dědičné zůstanou navždy v paměti vděčného potomstva a budou v národní naší domácnosti státi na rovni s jmény největších velikánů světových. Bez nich jméno české bylo by pouze v učených knihách, blahol český však by se nikde neozýval. Z půdy, již oni obdělávali, vypučel nový utěšený život, který zachoval Slovanstvu jednu z nejpřednějších haluzí, dějinám světa nejvážnějšího i nejstaršího zástupce a zastance svobody ducha, vědy a umění ve střední Evropě.

Probravše si životopisné udaje Markovy, povšimněme si nyní také ještě fysické stránky jeho života jakož i povahy jeho a významu působení jeho spisovatelského.

Co do stránky fysické život Markův byl velmi prostý. Stravou byl mu chléb, maso, mléko, med a ovoce, které zvláště si obliboval. Snídaní míval obyčejně vařenou, a to z pravidla dobře vystydlé mléko s medem, oběd masitý a podobně také večeři. Kromě vody nepožíval jiných nápojů. Tabáku nenáviděl a každého od něho varoval. Ráno vstával nejčastěji okolo čtvrté nebo páté hodiny; za mírné povětrnosti vykoupal se v potoce na místě příhodném, bylo-li zima, činil tak doma. Před polednem procházíval se rád v polích, k večeru pak procházka byla mu povinností; nemohl-li vyjíti pro přílišnou nepohodu, procházel se v domě. Mimořádným jeho zaměstnáním bylo polařství, zahradnictví a včelařství, o čemž i jiné rád poučoval, kde a kdy mohl. *)

Jakožto národovec Marek byl netoliko horlivým a vroucím vlastencem, ale také rázným Slovanem, o čemž zmínili jsme se již, promlouvajíce o jeho básnickém poslaní Jungmannovi. A dokladem povahy Markovy v této příčině stoj zde ještě článeček „Slovan“, který Marek otiskl roku 1833. v „Jindy a Nyní“ (na str. 165.) a který zní: „Co jazyk spojil, toho člověk nerozlučuj! Spojil nás Čechy, Moravany, Slovany a Slezáky s bratřími Polany, Rossianiny, s bratřími poledními na Dunaji, Moravě, Dravě a Savě, s bratřími před Balkánem, s bratřími zabalkanskými, s těmi, kteří Carohrad obživují prací rukou svých, i s těmi, co skalnaté břehy Jaderského moře osazené drží. Pamětliv zůstanu na Srba lužického, kterýž blízkým mýlen Teutonem neaměle se ve svém domácím hlaholu pronáší; pamětliv jsem na Srba dunajského,

*) Viz v „Poslu z Budče“, roč. 1877., na str. 235.

kterýž vedle Turka poznenáhla vzniká; pamětliv jsem na Slovence krajinského jakož na Kašuba v Pomoří. — Byli časové, když cizincové semeno rozepří trousili a kmen proti kmenu štvali, aby se od sebe různili, svou vlastní sápali rodinu! Než stará vražda pominula, a umíření přívětivě se potkáváme na poli věd, na trhu obchodním, Všeobecná Slovanů láska zapomněla starých nevolí, starých nenávistí. — Neposlouchejme více těch jinostranných hlasův, kteří nás jedněch druhým zošklivití usilují, abychom od sebe trháni jsouce, tím spíše klesli, tak jako klesli někdejší předkové naši v Německé říši, v Britanii a Francii, neboť i tam se příbuzný nám blahol rozléhal. — Radosť mám, když vidím, an pod Kavkazem nová sela zakládáte a na třech mořích se rozletujete loďstvem svým. Radosť mám, když vidím, an neobsáhlý slovanské literatury sad novými plody se krásí a bohatí. Nejsem z těch omrzelých nevlídníků, kteří nevrle se osopují na knihu kyrilicou aneb glagolitikou se jevící. Jest to toliko povrchní nestejnosť kroje, pod nímž srdce stejnoduché bije, a krev potravy do všech končin slovanského světa rozhání. Rozličný měj oděv, vždy jest jeden národ; rozličné měj písmo, vždy jest a zůstane jeden národ, dokud řeč mateřská se mu nezhatí a nepocizí. — Nebudu ten krátkozraký jámožilec, jenž ustavičně jen do sebe a pod sebe hledí; cítím, že přináležím veškerému Slovanstvu a veškeré Slovanstvo že přináleží mně! To jest má hrdosť, to jest má pýcha, o kterouž se nedám připraviti obmezením mého národu na jeden tisíc čtverohranných mil. V širším světě bydlím já, než by závisť dopustiti chtěla; početnějším se slavím národem, nežli ráda slyší. Na okrsku mého kraje nezapadá slunce, a bohdá i sláva ne-

zapadne v něm, dokud poslední syn a dědic její nepřestane hlásiti se k ní."

Byl tedy Marek, jak článeček tento ukazuje i hlasatelem vzájemnosti všeslovanské, a byl u nás v té příčině co do času prvým. Na základě článečku tohoto, obsahujícího veškery touhy i myšlénky všeslovanské, totiž teprve potom Jan Kollár r. 1836. napsal rozpravu „O literarnéj vzájemnosti mezi kmeny a nářečími slavskými" do časopisu „Hronky", kteroužto rozpravu roku 1837. podal německy rozhojněnou a šířeji objasněnou i odůvodněnou ve zvláštním spisku s názvem „Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation". Mimo to Kollár dle článku toho složil i báseň s názvem „Slavjan", která byla prvně otištěna r. 1845. v „Dílech básnických Jana Kollára".

Jak Marek přál Slovanům vzhledem k Čechům, toho zajímavý doklad jest i v jeho dopise k Jungmannovi ze dne 14. listopadu r. 1844., v němžto píše: „Dnes v posteli jsem četl z Vierteljahrbuchu pojednání dosti dlouhé ‚Die Stellung der Deutschen und Čechen in Böhmen', ale zlobil jsem se. Dokazuješ ten Dobroněmec, že jsme národ dvojího jazyka a již ne národ slovanský — Čechy že původně patřily Němcům — pak od Čechů dobyty a v novějších časech zpět od Němců, ale již ne mečem zaujaty. Povoluje nám češtinu vzdělávati, ale varuje, kdyby se nám čeho v jazyku nedostávalo, bráti útočiště ku kmenům slovanským, raděj k latině — a snad k němčině! — Česká jména míst jsou dle jeho úsudku z německého přeložena. — O Trutnovu mnoho ví, že ho vystavěli Trautenbergové pocházející kmen německý z Bavor.

Panslavismus je mu sůl v očích. Morava již se ho tuším odřekla — a Čechové nebudou se ho bohda držeti. My jsme přeštěpenci, a naše nejlepší ovoce jest z německých vrubů atd. Ne ne do rukou toho dobromyslného spisovatele nechtěl bych naši svatou věc vložiti — on by divný úrok nám odvedl."

Takto horlivým a vroucím vlastencem a zároveň i rázným Slovanem Marek byl . . .

Význačným příspěvkem k povaze Markově jest i jeho přátelství s Jungmannem. Navštěvovali se vespolek velmi často a také všelijaké dary vzájemné si posílali. Zvláště Marek, maje při děkanství Libuňském značné hospodářství, obdarovával Jungmanna hojně rozličnými potravinami, jmenovitě máslem, zelím, ovocem atd., takže Jungmann sotva stačil mu děkovati.

Podobně když se navštívili, hleděli se hojně uctiti. Takž roku 1824. Jungmann uctil v Praze Marka velice slavnostně. Dovídáme se o tom z dopisu, který František Ladislav Čelakovský poslal 19. března r. 1824. Josefu Vlastimilu Kamarýtovi.

A tak skutečně oblažovali se vzájemně, a Jungmann právem psal Markovi 29. března 1813.: „Počítám to já k nejutěšenějším stránkám života mého, že mi nebe ve Vás věrného, šlechetného, smýšlením, snahou a celou duší podobného přítele uděliti ráčilo."

Za mladších svých let Marek žil v důvěrných stycích přátelských i s Františkem Vetešníkem, o němžto již výše stala se zmínka, že roku 1809. poslal společně s Markem Jungmannovi peníze na „Společnost českou". Když pak Marek z Rožďalovic odebral se do Libuně, Vetešník litoval odchodu jeho zvláštní básní, kterouž

otiskl v Hromádkových „Prvotinách“ ze dne 18. srpna r. 1816. s názvem „Vetešník M*kovi“.

Co týče se spisovatelského působení, Marek vynikl v nejedné příčině jak v oboru písemnictví krásného neboli básnického, tak i v oboru písemnictví vědeckého neboli naukového. Vydané práce jeho tiskem uvedli jsme si již mezi udaji životopisnými, i přihlédněme nyní hlavně toliko k významu prací těch.

V oboru písemnictví krásného neboli básnického Marek proslul již před rokem 1820. jakožto básník tou měrou, že, když r. 1818. vyšli v Prešpurku „Počátkové českého básnictví obzvláště prosodie“, bylo hádáno, že jest spolupracovníkem spisu toho. Psaltě dopisovatel z Čech do Palkovičova „Týdenníka“ již r. 1818. (na str. 303.): „V Čechách mají za vydavatele toho spisu Š., P. a M., mnozí ale za pravého J.;“ zkratky „Š.“, „P.“, „M.“ a „J.“ značí patrně Šafaříka, Palackého, Marka a Jungmanna; Marek, však jak známo, nebyl nijak účasten, ba nelíbil se mu ani název „časomíra“, jak psal 5. května 1818. Jungmannovi: „Že vydavatelové Počátkův českého básnictví výborným duchem počínají rozumovati není pochybnosti, ačkoliv se s některými slovy jich spřáteliti nemohu, u p. ‚časomíra‘ nezdá se mi plynuté obdobou českou. Spíše ‚časoměr‘ — jak Vám? Tuším, že podobná svobodná tvoření nenabudou u nás domácího práva tak snadno a lehce.“

Ostatně patrno jasně již i z básní, které jsme si na svých místech v plném znění nebo v úryvcích uvedli, že Marek byl básníkem opravdivým.. Ba Marek tvoří s Jungmannem a Matějem Milotou Zdiradem Polákem trojici, ve které novověké básnictví české před r. 1820.

dostoupilo svého vrcholu a která dala nám plody básnické, mající skutečnou cenu posud.

I jest ovšem význam Markův jakožto básníka veliký. Bylotě na počátku nové doby písemnictví českého netoliko písemnictví vědecké neboli naukové na velmi nízkém stupni, ale zvláště také písemnictví krásné neboli básnické, kteréž úplně leželo ladem, a to ve všech svých oborech. Povznésti pak je bylo daleko nesnadnější nežli zvelebiti písemnictví vědecké; chybělotě mu vše, čeho mělo potřebí: forma i látka. I neměl žádný druh umění na celém světě tak nesnadného vzniku jako novověké básnictví české. Schudlá, zanedbaná, zkažená, ba i na to, aby správně mohla vyjadřovati obyčejné pomysly ze života všedního, nedostatečná mluva byla a býti musila básnictví mnohem více na závadu nežli vědě, a obsah původní pro dlouhou odvyklost životu ideálnímu nebyl z počátku zcela žádný. A stav českého básnictví byl ještě za prvých let století XIX. velice smutný, a dlouho vůbec vše, co původního veršem psáno, bylo jen otrocké napodobení plodů cizích, jmenovitě německých, nejnižší druh básnické tvorby chatrné rýmovačky, a překlady nebyly lepší. Když tedy Marek za takovéto doby složil básně, které mají cenu skutečnou posud, nelze ovšem neříci, že byl básníkem opravdivým.

Verše v básních Markových nejsou sice vesměs tak uhlazeny a tak zvučny, rýmy tak štěpny, myšlénky tak zvletny a vábivy i zajímavy, jakých dočítáme se ve skladbách básníků nynějších; básně ty nejsou veskrze bezúhonny, nejsou zcela bezvadny a postrádají také namnoze takového lesku vnějšího, jakýmžto stkvějí se básně epikův a lyriků dnů našich, umělecké ceny však jim upříti není

možno, třebaže již i více méně v nezasloužené zapomenutí upadly.

Že básně Markovy upadly více méně v zapomenutí, stalo se dojista pouze tím, že posud nevyšly sebrány o sobě, ačkoli toho plným právem zasluhují, jakž i posudky Jungmannovy, uvedené výše z jeho dopisů k Markovi o nich, dokazují a jakž i z jiných vlastností souditi jest.

Od roku 1795.—1825. neméně nežli dvacet tři spisovatelé čeští pokusili se o ballady a romance buďto původní nebo přeložené, a z té dlouhé řady vynikli pouze čtyři, totiž Josef Jungmann, František Ladislav Čelakovský, Jan Jindřich Marek a — Antonín Marek.

Antonín Marek to byl, kdo prvý jal se překládati ballady Schillerovy, a začal ihned rozhodně dobře, přeloživ r. 1813. do Hromádkových „Prvotin" „Chod do železnice", a zdokonaloval se v nesnadném tomto překládání ballad Schillerových velmi rychle, takže již r. 1814. vyšla tamže „Půtka s ještěrem" více jako přebásnění nežli překlad.

O básnické zručnosti Markově svědčí také básnička „Nesnáz básnická", kterouž otiskl v „Čechoslavu" roku 1825. a kterou, jak u ní poznamenáno, složil „na dané rýmy".

Uvážíme-li cenu básní Markových vůbec a význam jejich vzhledem k dobám, kdy vznikly, věru diviti se jest, že posud básně Markovy nevyšly sebrány. Přávaltě si toho sám Jungmann několikrát úsilně ve svých dopisech k Markovi. Již r. 1810. psal mu: „Buď že Vy časem sbírku svých prací vydáte, buď že já konečně se do Prahy dostanu: ta světlo uviděti musí." Od těch dob

uplynulo již 80 let, a posud básně Markovy vydány nejsou!

Za let čtyřicátých sice, jak patrno z dopisů Jungmannových k Markovi, chystáno se vydati básně Markovy nákladem „Matice české". Avšak, ačkoli již i rukopis sebraných básní Markových byl pořízen a ačkoli bezpochyby jest i posud zachován,*) básně ty přece ještě nebyly vydány tiskem. Zejména ovšem redakce „Národní bibliotéky" měla se o to postarati, aby byly znova v širší známosť uvedeny básně básníka za své doby tak značně vyniknuvšího.

V oboru písemnictví vědeckého neboli naukového Marek proslavil se hlavně tím, že náleží k oněm mužům, kteříž učinili u nás počátek ve spisování vědeckých knih českých; onť prvý odhodlal se k celým dílům filosofickým a rozoral na roli filosofické několik brázd, poslouživ tím jmenovitě velmi platně českému názvosloví vědeckému.

Jav se psáti „Logiku nebo Umnici", která vyšla roku 1829., Marek psal Josefu Liboslavu Zieglerovi roku 1817.: „Což ráčíte o mém předsevzetí souditi, že jsem se do české logiky (umnice) pustil? Také-li v čas čili v nevčas té věci se ujímám a jaké by zvláště na míření slušelo míti, aby se cos chvalitebného vyvedlo? Z ohledu nových názvů jest ta věc nesnadná, ale i ta se musí jednou ocboditi, má-li se jaké trvanlivější stavení na nich stavěti . . ." A professor Josef František Kouble psal z Litoměřic Zieglerovi 1. ledna r. 1818.: „Právě nyní

*) Václav Zelený zmiňuje se o něm v „Životě Josefa Jungmanna" na str. 391.

mně Marek názvy své z Logiky, kterouž v češtině vyhotovil, zaslal, abych mu své zdání o nich dal.“ *) Uvedeme-li si k tomu na mysl ještě také to, co výše jsme si podali ve příčině „Logiky“ z dopisů Jungmannových k Markovi, znamenáme netoliko nesnáze co do názvosloví, ale i svědomitou péči Markovu i jiných, aby názvosloví to bylo co nejdokonalejší.

Vyskytlo se pak v „Logice“ mnoho nových slov, která svojí neobyčejnou formou a neslýchaným dosavade významem slepé ctitele „klassické“ češtiny z doby Veleslavínovy, jižto pokládali za vrchol veškeré dokonalosti jazykové, nepřipouštějíce od ní žádného dalšího pokroku a tvrdíce, že s ní lze vystačiti všude a vždy, nemálo překvapila a pobouřila. Jmenovitě Jan Nejedlý zanevřel na Markovu „Logiku“ pro některá nově utvořená v ní slova, míně vůbec, „že by se o logice a vědách podobných česky nemělo ani psáti.“ **) Takové tedy neočekávané překážky bylo Markovi překonávati!

Jest ovšem i horlivému přívrženci novot uznati, že mezi tím množstvím nových slov v „Logice“ jest značná část, o nichžto smíme říci, že jsou spíše odvážlivě, dle pouhého, bedlivě neuváženého zdání vymyšlena a jenom takořka nazdařbůh do světa hozena, nežli správně a střízlivě dle náležité analogie utvořena. Stojte zde některá slova taková na ukázku: citnictvo (Esthetik), citnotný (esthetisch), umovník (Logiker), pověstnice (Geschichte), rozumovstvo (Dialektik), výkladnice (Hermeneutik), náznatek (Vorkenntniss), násudek (Vordersatz), náskytek

*) Oba úryvky z dopisů těch jsou vyňaty z Rybičkových „Předních křisitelů“, str. 194. a 195.

**) Viz v Rybičkových „Předních křisitelích“ na str. 122.

(Vorkommniss), obhovor (parafrasis), odlika (distinctio), proslova (Satz), spůsobovost (Modalität), sluka (Verknüpfung), záběha (metabasis), zjednoničiti (individualisiren), dosudný (judiziös), lišný (verschieden), plodnický (geneticus), probytočný (pragmatisch) a j.

Ostatně jest i z toho, že r. 1844., kdy vyšla „Základní filosofie“, „Logika“ a „Metafysika“ ve spise jednom, nezůstalo v „Logice“ všude totéž názvosloví, které bylo r. 1820., nejlépe zřejmo, že všechna nová slova r. 1820. nebyla utvořena šťastně. Co do názvosloví r. 1844. bylo si počínáno mnohem střízlivěji a rozumněji nežli r. 1820., čímž ovšem spis Markův značně získal. Záleží pak hlavní zásluha spisu Markova toliko ve stránce názvoslovné. Co do obsahu nebyl žádným pokrokem filosofické vědy, nýbrž jen pokusem, na svou dobu zcela dobrým, uvésti onu nauku v písemnictví české. Účel a vznik spisu toho Jungmann vyložil i v „Předmluvě“, kterou mu předeslal, připojiv i několik jiných zajímavých a důležitých zpráv o spise tom.

Kromě filosofie Marek prospěl i bohosloví znamenitě, vydav r. 1831. v Jičíně „Šestero kázání postních o hříších proti Duchu Svatému“, které přeložil z kázání Khýnlových.

Podnětem ke spisku tomu bylo dojista to, co sám vyslovil těmito slovy: „Povolání kněžského úřadu mého vedlo mne skrze osady: Rožďalovskou, Libuňskou, Tatobskou, Hruboskalskou, Týnskou a opět konečně Libuňskou — a s výhodou mi bylo, že jsem se jazyka poněkud zmocnil, v němž pronášeti se lidu kázal mi posavadní úkol můj.“ Vybral pak si k překladu svému kázání vhodná a také zdařile je přeložil.

A ještě jinak Marek přispěl zdokonaliti jazyk český. Byltě také brusičem. Otiskl totiž již r. 1823. v „Kroku" článek s názvem „Lovec anebo Oprava prohřešků proti duchu mluvy československé". Článek ten jest otištěn bezejmenně, že však jest od Marka, dovídáme se z dopisu Jungmannova, psaného Markovi někdy v lednu neb únoru r. 1823. V Jungmannově pak „Historii literatury české" (na str. 374. druhého vydání) jest i výslovně řečeno, že článek ten jest od Marka.

Marek sám přispěl vytříbiti mluvu českou i jiné k tomu přijměl. Náleží pak k této činnosti Markově také, že byl pilným pracovníkem pro Jungmannův slovník, a to tak pilným, že Jungmann uváděje v „Předmluvě" své spolupracovníky, připomíná, že Marka „s největší vděčností jmenovati dlužno", protože prý „on sám tolik výtahů z knih rozličných a z obecního zvyku po mnohá léta nasbíral, že by z nich samých neskrovný slovník složen býti mohl."

Poohlédneme-li se ještě jednou celkově po Markově spisovatelské činnosti, rádi uznáme, že jest značně záslužna.

Ovšem vzhledem k dlouhému věku, jakého Markovi popřáno dožíti se, nevykonal jakožto spisovatel co do počtu prací mnoho. Avšak více vykonati nemohl z nedostatku času, jakž vysvětluje nám na př. František Ladislav Čelakovský, který, navštíviv Marka, psal Josefu Vlastimilu Kamarýtovi 16. září r. 1821.: „Jestli nyní co spisuje, nevím — ale má mnoho práce, klidil, nyní se mlátí, orá se, pak setba, potom dohlížení, co tu času uteče při tom; já pravím, jen spisovateli žádnou faru ne a žádné statky pozemské, — a ty také nebudeš to lépe dělat,

až — — takové věci by náležely hominibus plebejis, non sacris.“ Podobně psal mu také 4. března r. 1826.: „Byl tu též asi na týden pan Marek z Libuně. Nevím, jestliže posud péra se drží či jenom kropáče a kopáče. Těšíme se, jak silně o tom povídá, že kněžím gruntové na plat peněžitý uvedeny budou, pak budou míti více kdy, an je polní hospodářství zdržovati nebude.“ *) A kromě hospodářství Marek byl velice zaměstnán i jinak svým úřadem při faře libuňské, když pak roku 1844. stal se školdozorcem, přestal již na vždy býti literárně činným.

Markovo poctivé srdce bilo po 92 roky pouze lidu českému a svatým jeho právům; byltě Marek z onoho hloučku osvícených, nezištných a vlasteneckých kněží, jimžto vlasť byla nade všecko, i přispíval silami svými po všechny dny svého dlouhého života všude, kdekoliv a kdykoli běželo o věc národní, kdekoliv a kdykoli prospěch vlasti toho žádal, a budil úctu k sobě ve mladším pokolení, jsa mu také příkladem vzorným. Markem vymřelo to věčně památné, nezapomenutelné pokolení vlasteneckých našich hrdin, které povzneslo národ český z hrobu k životu a doprovodilo jej až na ten stupeň, na němž stojí dnes. Marek byl zástupcem nejstarší doby českého vlastenectví, byl mužem z těch nemnohých, kteří nezoufali nad budoucností národu českého, když ostatní svět byl přes něho přešel k dennímu pořádku, a kteří pro nás mají větší důležitosť a váhu než největší vojevůdcové v dějinách lidstva. Marek byl ještě z oněch mužů, kteří první ruku přiložili k obrovské té práci, byl

*) Ostatně hojné svědectví v té příčině jest v dopisech Markových k Jungmannovi.

z oněch, jejichžto přesvědčivá víra učinila nekonečně více, než že by hory byla přenášela. Marek byl z oněch, jimžto nynější pokolení mělo by skláněti se až k té zemi, z kteréž učinil mu drahou půdu vlasteneckou, neboť sotva již jest s to, aby vmyslilo se v jejich zápal, v jejich vytrvalosť, geniální sílu, skromnosť, sebezapření.

A díky osudu! Marek byl mezi těmi, kdo přišli odvalit kámen ode dveří hrobových, pod kterými v mrákotách ležel národ český, i mezi těmi, kdo volati mohli radostně: „Vstalť jest této chvíle!“ Marek neodešel s tohoto světa bez naděje nebo v zoufalství, nýbrž spatřil, zač s jinými křisiteli národu českého úsilně bojoval, když nekynula takořka nižádná naděje, a co spatřiti nebylo přáno mnoha jeho druhům; spatřil národ svůj probuzený, života schopný, národ, jehož ušlechtilým snahám a neunavné poctivé práci nebe zajisté neodepře svého požehnání, nýbrž dá dojíti vřele vytouženého cíle. Marek spatřil, že národ, jejž vybádali skromní badatelé, jejž vybásnili nadšení básníci, žije netoliko v jejich ideále, ale v plné a rostoucí skutečnosti. Oč šťastnější byl v té stránce Marek než Jungmann, Kollár, Čelakovský, Kamarýt, Koubek, Tyl atd.! . . . *)

Tímto proti prvotnímu úmyslu svému ukončuji sv. I. spisu přítomného a zatím nebudu v něm pokračovati tak, jak bylo míněno, protože bohužel z příčin hmotných jest mi býti mnohem více knihkupcem nežli spisovatelem.

---

*) Viz i článek Bačkovského „O spisovatelské činnosti Ant. Marka“ v „Literárních listech“, roč. 1887.

I budu o spise tom pracovati po chvilkách a teprve někdy po čase vydám svazek II. najednou, abych mohl podati práci dokonalejší, nežli bylo mi lze v sešitech dosavadních, na rychlo a bez náležité rozvahy při hojném zaměstnání knihkupeckém spracovaných.

V Praze 15. prosince 1890.

Fr. Bačkovský.

